

ΑΝΔΙΑΝΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΚΥΚΛΟΥ ΜΕΤ/ΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**

ΕΠΟΠΤΗΣ : ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 2
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ	6
Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ	8
ΠΡΟΤΕΡΗΜΑΤΑ	12
ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ	24
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ	36
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ	40
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	40
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ	40
ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΝΙΚΕΣ	43
ΗΤΤΕΣ	50
ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ	56
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ - ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	65
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ	65
ΙΔΡΥΣΗ ΠΟΛΕΩΝ	74
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	76
ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ	79
ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ	83
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ευμήχανος γάρ ὢν καθ' ὑπερβολὴν ἐν ταῖς ἐπινοίαις καὶ πολλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀρχιτεκτόνων τέχνην παρευρίσκων ὠνομάσθη μὲν πολιορκητής, τὴν δ' ἐν ταῖς προσβολαῖς ὑπεροχὴν καὶ βίαν τοιαύτην εἶχεν ὥστε δόξαι μηδὲν οὕτως ὀχυρὸν εἶναι τεῖχος ὃ δύναιτ' ἄν τὴν ἀπ' ἐκείνου τοῖς πολιορκουμένοις ἀσφάλειαν παρέχεσθαι. ἦν δὲ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸ κάλλος ἥρωικὸν ἀποφαίνων ἀξίωμα, ὥστε καὶ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων θεωροῦντας εὐπρέπειαν κεκοσμημένην ὑπεροχῇ βασιλικῇ θαυμάζειν καὶ παρακολουθεῖν ἐν ταῖς ἐξόδοις ἔνεκεν τῆς θεάς. ἐπὶ δὲ τούτοις ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ μετέωρος καὶ μεγαλοπρεπῆς καὶ καταφρονῶν οὐ τῶν πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς δυναστείαις ὄντων, καὶ τὸ πάντων ἰδιώτατον, κατὰ μὲν τὴν εἰρήνην ἐν μέθαις διέτριβε καὶ συμποσίοις ἔχουσιν ὀρχήσεις καὶ κώμους καὶ τὸ σύνολον ἐζήλου τὴν νυθολογουμένην ποτὲ γενέσθαι κατ' ἀνθρώπους τοῦ Διονύσου διάθεσιν, κατὰ δὲ τοὺς πολέμους ἐνεργὸς ἦν καὶ νήφων, ὥστε παρὰ πάντας τοὺς ἐργατευομένους ἐναγώνιον παρέχεσθαι τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. ἐπὶ γὰρ τούτου βέλη τὰ μέγιστα συνετελέσθη καὶ μηχαναὶ παντοῖαι πολὺ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις γενομένας ὑπεραίρουσαι· καὶ σκάφη δὲ μέγιστα καθεῖλκυσεν οὗτος μετὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν (Διόδωρος 20.92.2-5).

Με αυτά τα λόγια περιγράφει ο Διόδωρος τον Δημήτριο Πολιορκητή, υιό του Αντίγονου Μονόφθαλμου ή Κύκλωπος και επιφανέστερο των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ικανότατος στρατιωτικός, έδειξε από πολύ νωρίς τις στρατιωτικές του ικανότητες διοικώντας τα στρατεύματα του πατέρα του το 317 - 316 π.Χ. και πολεμώντας στο πλευρό του μέχρι και τον θάνατό του στην Ιψό το 301 π.Χ. Διακρίθηκε στις πολιορκίες και στην κατασκευή πολιορκητικών μηχανών, ικανότητα που του έδωσε την προσωνυμία *Πολιορκητής*¹, ενώ μαχητικότατος ήταν και στις ναυμαχίες. Ναυπηγούσε πλοία όχι μόνο επιβλητικά αλλά και αξιόμαχα που προξενούσαν τον θαυμασμό των αντιπάλων του².

¹ Αντίθετη άποψη έχει εκφραστεί από τον σύγχρονο μελετητή W. Heckel, ο οποίος θεωρεί ότι η προσωνυμία αυτή αποδόθηκε στον Δημήτριο από τους αντιπάλους του κοροϊδευτικά μετά την πολιορκία της Ρόδου και ότι πήρε θετική σημασία αργότερα. Heckel 439, 440:

Παρ' όλο που στον τομέα της πολιτικής ο ιθύνων νους ήταν ο πατέρας του, ενώ ο ίδιος ήταν μάλλον ο εφαρμοστής των σχεδίων, ωστόσο θα ήταν άδικο αν δεν του αναγνωρίζαμε πολιτική δράση. Κατάφερε να προσεταιρισθεί την πλειονότητα των ελληνικών πόλεων και να αναγνωρισθεί ως ελευθερωτής τους από την κυριαρχία του Κασσάνδρου και του Πτολεμαίου: *όρμή παρέστη θαυμάσιος αὐτοῖς* (ενν. στον Αντίγονο και Δημήτριο) *ἐλευθεροῦν τὴν Ἑλλάδα, πᾶσαν ὑπὸ Κασσάνδρου καὶ Πτολεμαίου καταδεδουλωμένην* (Πλούταρχος, 8.1)³.

Εξέχουσα, λοιπόν, στρατιωτική φυσιογνωμία με πολιτική δράση αλλά και με πολυτάραχη παράλληλα προσωπική ζωή –είχε νυμφευτεί επισήμως πέντε συζύγους και

«But Demetrios too was vulnerable on one score: his infamous failure to take Rhodes by siege in 305-304. One of Diadochoi -perhaps Lysimachos, his most bitter enemy-responded in kind, calling Demetrios Poliorketes (the Besieger)», «the pro-Antigonid historian, Hieronymos of Kardia, explained the nickname Poliorketes in a positive fashion». Όμως κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από τις πηγές. Ο Διόδωρος (20.92.2-3) και ο Πλούταρχος (42.9-11), που μας παραδίδουν την προσωινμία, αφενός, δε διευκρινίζουν πότε ακριβώς του προσδόθηκε και αφετέρου, δηλώνουν ρητώς ότι ο χαρακτηρισμός Πολιορκητής οφείλεται στην πολιορκητική δεινότητα και το επιθετικό μένος του Δημητρίου.

² Πλούταρχος, 20.7: *καὶ τὰς μὲν ἑκκαίδεκήρεις αὐτοῦ καὶ τὰς πεντεκαίδεκήρεις ἐθαύμαζον ἐστῶτες οἱ πολέμιοι παρὰ τὴν γῆν αὐτῶν πλεούσας, αἱ δ' ἐλεπόλεις ὡς θέαμα τοῖς πολιορκουμένοις ἦσαν. Και σε ἄλλο σημείο 43.7: τῶν δὲ Δημητρίου νεῶν οὐκ ἦν τὸ καλὸν ἀναγώνιστον, οὐδὲ τῶ περιττῶ τῆς κατασκευῆς ἀπεστεροῦντο τὴν χρεῖαν, ἀλλὰ τὸ τάχος καὶ τὸ ἔργον ἀξιοθεατότερον τοῦ μεγέθους παρεῖχον.*

³ Πρβλ. Διόδωρο, 20.45.1: *παράγγελμα δ' εἶχεν* (ενν. ο Δημήτριος) *ἐλευθεροῦν πάσας μὲν τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις, πρώτην δὲ τὴν Ἀθηναίων, φρουρουμένην ὑπὸ Κασσάνδρου* και Πολύαινο, 4.7.6: *κήρυκες δὲ ἀνεβόων* «*Δημήτριος τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῖ*» καὶ Ἀθηναῖοι τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας ἀκροώμενοι Δημήτριον προσεδέξαντο.

παροιμιώδης ήταν και η σχέση του με εταίρες της εποχής⁴ – ήταν φυσικό να ελκύσει το ενδιαφέρον Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων, είτε ο σκοπός τους ήταν η συγγραφή ιστορίας, είτε η βιογραφία διακεκριμένων ανδρών⁵.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τη στρατιωτική, την πολιτική και την ανθρώπινη πλευρά του Δημητρίου, όπως κάθε μια αναδεικνύεται από τις φιλολογικές πηγές και μαρτυρίες. Αυτές καλύπτουν χρονικά μια μακρά περίοδο ξεκινώντας από τον 4^ο αι. π.Χ. και φτάνοντας έως το 12^ο αι. μ.Χ. Από τους Έλληνες συγγραφείς θα μας απασχολήσουν οι Ιερώνυμος Καρδιανός (4^{ος} – 3^{ος} αι. π.Χ.), Φιλόχορος (4^{ος} – 3^{ος} αι. π.Χ.), Δούρις (4^{ος} – 3^{ος} αι. π.Χ.), Δημοχάρης (4^{ος} – 3^{ος} αι. π.Χ.), Φύλαρχος (3^{ος} αι. π.Χ.), Μάχων (3^{ος} αι. π.Χ.), Πολύβιος (2^{ος} αι. π.Χ.), Διόδωρος (1^{ος} αι. π.Χ.), Στράβων (1^{ος} αι. π.Χ.), Δίων Χρυσόστομος (1^{ος} – 2^{ος} αι. μ.Χ.), Πλούταρχος (1^{ος} – 2^{ος} αι. μ.Χ.), Πολύαινος (2^{ος} αι. μ.Χ.), Πausανίας (2^{ος} αι. μ.Χ.), Αθήναιος (2^{ος} αι. μ.Χ.), Λουκιανός (2^{ος} αι. μ.Χ.), Αρποκρατίων Βαλέριος (2^{ος} αι. μ.Χ.), Αππιανός (2^{ος} αι. μ.Χ.), Αιλιανός (2^{ος} αι. μ.Χ.), Διογένης Λαέρτιος (3^{ος} αι. μ.Χ.), Λιβάνιος (4^{ος} αι. μ.Χ.), το λεξικό Σούδα (10ς αι. μ.Χ.) και ο Ευστάθιος, Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (12^{ος} αι. μ.Χ.).

Από τους Ρωμαίους συγγραφείς πληροφορίες για την προσωπικότητα του Δημητρίου παραδίδουν οι Κορνήλιος Νέπωσ (1^{ος} αι. π.Χ.), Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (1^{ος} αι. π.Χ.), Πολλίων Βιτρούβιος (1^{ος} αι. π.Χ.), Πομπήιος Τρόγος (1^{ος} αι. π.Χ. – 1^{ος} αι. μ.Χ.),

⁴ Πλούταρχος, 14.2.4: *ἄλλως δ' ὁ Δημήτριος εὐχερῆς τις ἦν περὶ γάμους καὶ πολλαῖς ἅμα συνῆν γυναιξίν ... πολλαῖς μὲν ἀνέδην ἐταίραις, πολλαῖς δ' ἐλευθέραις συνεῖναι γυναιξί, καὶ μάλιστα δὴ περὶ τὴν ἡδονὴν ταύτην κακῶς ἀκοῦσαι τῶν τότε βασιλέων.*

⁵ Ο όρος διακεκριμένος βεβαίως δεν πρέπει να ταυτιστεί με τον ηθικά αποδεκτό. Αντιθέτως ο Δημήτριος ήταν επιφανής περισσότερο για τα ελαττώματά του παρά για τις αρετές του. Είναι εξάλλου γνωστό ότι τόσο ο Δημήτριος όσο και ο Αντώνιος συμπεριλήφθησαν στους *Παράλληλους Βίους* του Πλούταρχου ως παράδειγμα προς αποφυγήν. Πλούταρχος, 1.6: *οὕτως μοι δοκοῦμεν ἡμεῖς προθυμότεροι τῶν βελτιόνων ἔσεσθαι καὶ θεαταὶ καὶ μιμηταὶ βίων, εἰ μὴδὲ τῶν φαύλων καὶ ψεγομένων ἀνιστορήτως ἔχοιμεν.*

Γάιος Πλίνιος Σεκούνδος (1^{ος} αι. μ.Χ.), Λεύκιος Ανναίος Σενέκας (1^{ος} αι. μ.Χ.) και ο Αύλος Γέλλιος (2^{ος} αι. μ.Χ.).

Μέλημα του παρόντος πονήματος είναι η σύνθεση των παραδεδομένων από τις πηγές στοιχείων που διαμορφώνουν την ιδιωτική αλλά και τη δημόσια εικόνα του ανδρός. Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί είναι η διασταύρωση και ο έλεγχος των πληροφοριών. Στο πρώτο μέρος της εργασίας θα μας απασχολήσει ο ιδιωτικός βίος του Δημητρίου, προτερήματα αλλά και ελαπτώματα της προσωπικότητας του, ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, ικανότητες και αδυναμίες, καθώς και οι διαπροσωπικές του σχέσεις. Θα μας απασχολήσει επομένως ο άνθρωπος.

Αντίθετα, το δεύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στην δημόσια πλευρά της ζωής του, στις στρατιωτικές και διοικητικές του δραστηριότητες. Εδώ θα εξεταστούν όχι μόνο η στρατηγική του ικανότητα αλλά και η σχέση που είχε με τους πολίτες των περιοχών που διοικούσε. Εδώ επομένως θα μας απασχολήσει ο στρατιωτικός και πολιτικός άνδρας. Τέλος, θα εξετάσουμε ως ποιο βαθμό αυτά τα δύο –ιδιωτικός και δημόσιος βίος– συμπλέκονται. Θα εξετάσουμε δηλαδή, κατά πόσο η ιδιωτική ζωή του Δημητρίου επέδρασε στη δημόσια εικόνα του και επηρέασε τη στρατιωτική και πολιτική του πορεία ή και το αντίθετο: Ποιες υποχωρήσεις ή επιλογές αναγκάστηκε να κάνει στην προσωπική του ζωή, προκειμένου να εξυπηρετήσει πολιτικές σκοπιμότητες.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ο Δημήτριος γεννήθηκε το 337/6 π.Χ.⁶ από τον Αντίγονο και την Στρατονίκη, κόρη του Κορράγου⁷. Σύμφωνα με μια δεύτερη εκδοχή, που παραδίδει ο Πλούταρχος, ο Αντίγονος δεν ήταν πατέρας του αλλά θείος του: *ἔνιοι δὲ τὸν Δημήτριον οὐχ υἷόν, ἀλλ' ἀδελφιδούν γενέσθαι τοῦ Ἀντιγόνου λέγουσιν ἐπὶ νηπίῳ γὰρ αὐτῷ παντάπασι τοῦ πατρός τελευτήσαντος, εἶτα τῆς μητρός εὐθύς τῷ Ἀντιγόνῳ γαμηθείσης, υἷόν ἐκείνου νομισθῆναι* (2.1). Όμως, η εκδοχή αυτή -εκτός του ότι είναι αμφίβολης ισχύος- όπως το «ἔνιοι» υποδηλώνει, δεν επιβεβαιώνεται από άλλες πηγές. Αντιθέτως, η συμπεριφορά του Αντιγόνου απέναντι στον Δημήτριο, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Wheatley⁸, υποδεικνύει το αντίθετο.

Για τα παιδικά και εφηβικά χρόνια του Δημητρίου δεν σώζονται πληροφορίες. Οι μόνες γνώσεις που μπορούμε να έχουμε γι' αυτά προκύπτουν συμπερασματικά απ' όσα γνωρίζουμε για τον Αντίγονο. Έτσι, μπορούμε να εικάσουμε την αριστοκρατική καταγωγή του Δημητρίου, το ταξίδι του και την παραμονή του στην Ασία γύρω στο 330 π.Χ., όταν ο πατέρας του έγινε σατράπης της Φρυγίας και εγκαταστάθηκε εκεί. Μπορούμε επίσης να υποθέσουμε ότι ο Δημήτριος έλαβε την αγωγή που προβλεπόταν για τους νεαρούς

⁶ Πιο συγκεκριμένα, η γέννηση του Δημητρίου μπορεί να τοποθετηθεί χρονικά στο 336 π.Χ. Το έτος προκύπτει από την ομόφωνη μαρτυρία των πηγών που παραδίδουν ότι για πρώτη φορά ηγήθηκε των στρατευμάτων του πατέρα του το 314 π.Χ. στη Συρία σε ηλικία είκοσι δύο ετών. Βλ. Διόδωρο, 19.69.1-2, Αππιανό, *Συρ.* 54.274 και Πλούταρχο, 5.2. Για περισσότερες λεπτομέρειες για το έτος γέννησης και τη διάρκεια ζωής του Δημητρίου βλ. P.V. Wheatley (1997), 19-27.

⁷ Πλούταρχος, 2.1.

⁸ P.V. Wheatley (1999), 2: «But apart from Plutarch's anecdote, the extant sources universally attest Demetrius to be the legitimate, not the adopted son of Antigonos, and there is little doubt that he was treated as such by the old general».

Μακεδόνες της τάξης του, δηλαδή στρατιωτική εκπαίδευση και ελληνική παιδεία, που πιθανόν συμπεριλάμβανε διδασκαλία της φιλοσοφίας και εκμάθηση γλωσσών. Επίσης, μπορούμε να εικάσουμε την επιρροή που θα άσκησε από νωρίς στο χαρακτήρα του η επαφή με τις ασιατικές τρυφές και απολαύσεις, γεγονός που επιβεβαιώθηκε κι αργότερα, καθώς και την επίδοσή του σε αριστοκρατικές διασκεδάσεις όπως ήταν το κυνήγι⁹.

Οι πληροφορίες που μας παραδίδονται για τον Δημήτριο ξεκινούν από τη νεανική του ηλικία. Κατά κοινή ομολογία των συγγραφέων ο Δημήτριος διακρινόταν από εξωτερική χάρη και ομορφιά: *λέγουσι δὲ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν ὥρας ἀμφισβητῆσαι*¹⁰. Τέτοια μάλιστα ήταν αυτή, που σύμφωνα με τον Διόδωρο *καὶ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων θεωροῦντας εὐπρέπειαν κεκοσμημένην ὑπεροχῇ βασιλικῇ θαυμάζειν καὶ παρακολουθεῖν ἐν ταῖς ἐξόδοις ἔνεκεν τῆς θεᾶς* (20.93.2) Ανάλογη είναι και η περιγραφή του Πλούταρχου, που με θαυμασμό αναφέρεται στο ψηλό ανάστημα και στο σπάνιας ομορφιάς πρόσωπο του Δημητρίου¹¹. Μολονότι θα μπορούσε να σκεφτεί αρχικά κανείς ότι οι αρχαίοι συγγραφείς υπερβάλλουν λίγο για την ομορφιά του Δημητρίου, το γεγονός ότι όλοι την επισημαίνουν μας πείθει ότι ήταν πράγματι αξιοσημείωτη. Εξάλλου, οι περιγραφές του Διοδώρου και του Πλούταρχου προέρχονται από έναν άνθρωπο που γνώριζε προσωπικά τον Δημήτριο, τον ιστορικό Ιερώνυμο Καρδιανό¹². Επιπλέον τα

⁹ Ο.π. 3-5. Ειδικότερα για τη σχέση των Αντιγονίδων με το κυνήγι και για τη θεμελίωση λατρείας του Ηρακλή ως θεού του κυνηγιού στην Βέροια βλ. C.F. Edson, 223-232.

¹⁰ Αιλιανός, *Ποικίλ. Ιστορ.* 12.14.

¹¹ Πλούταρχος, 2.2: *Δημήτριος δὲ μεγέθει μὲν ἦν τοῦ πατρὸς ἐλάττων, καίπερ ὦν μέγας, ἰδέα δὲ καὶ κάλλει προσώπου θαυμαστός καὶ περιττός, ὥστε τῶν πλαττόντων καὶ γραφόντων μηθένα τῆς ὁμοιότητος ἐφικέσθαι τὸ γὰρ αὐτὸ χάριν καὶ βᾶρος καὶ φόβον καὶ ὥραν εἶχε, καὶ συνεκέκρατο τῶ νεαρῶ καὶ ἰταμῶ δυσμίμητος ἥρωική τις ἐπιφάνεια καὶ βασιλική σεμνότης.*

¹² R.A. Hadley, 144: «Hieronymus whose career extends from c. 321 to 272 B.C., served as court secretary for Antigonids from 316 to 272». Για τον Ιερώνυμο ως πηγή του Διοδώρου και του Πλούταρχου βλ. 147-150, καθώς και W.E. Sweet, 178: «There is agreement that

αρχαιολογικά ευρήματα, απεικονίσεις του Δημητρίου σε νομίσματα και γλυπτά¹³ φαίνεται να δικαιώνουν τις γραπτές μαρτυρίες.

Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ

Η σχέση του Δημητρίου με τον πατέρα του ήταν πρωτίστως σχέση αγάπης και σεβασμού: *Ἦν μὲν οὖν καὶ φιλοπάτωρ διαφερόντως ... καὶ τὸν πατέρα τιμῶν ἐφαίμετο δι' εὐνοίαν ἀληθινήν μᾶλλον ἢ θεραπείαν τῆς δυνάμεως*¹⁴. Ο Δημήτριος τιμούσε και σεβόταν τις επιθυμίες του πατέρα του και σύμφωνα με επισήμανση του Πλούταρχου στους γονεὶς του *ἄμεμπτον ἑαυτὸν εἰς ἅπαντα παρέσχευεν* (Δημήτρ. - Αντών. Σύγκρ. 5.1).

Παράλληλα, όμως, η σχέση τους ήταν και σχέση συνεργασίας. Το προχωρημένο της ηλικίας του Αντιγόνου δεν του επέτρεπε τη συχνή παρουσία του στα πεδία των μαχών, ρόλο που αναλάμβανε, όπως ήταν φυσικό, συχνά ο νεαρός και ικανός Δημήτριος, ενώ το νεαρό της ηλικίας του Δημητρίου δεν του παρείχε την πείρα που απαιτούσαν οι πολιτικοί ελιγμοί, ρόλο που αναλάμβανε ο πεπειραμένος Αντίγονος¹⁵. Αλληλοσυμπληρώνονταν, λοιπόν, θαυμάσια οι δυο τους σε μια αγαστή συνεργασία γνώσης και δύναμης¹⁶. Ο

the portions of Diodorus with which we are concerned go back to Hieronymus ... From the similarity to Diodorus we therefore conclude that the ultimate source of the historical portions of the *Demetrius* was Hieronymus».

¹³ Για τις απεικονίσεις του Δημητρίου γενικότερα, βλ. C. Wherli, 223-230 και εικ. 11-15. Πρβλ. επίσης, E. Manni, σημ. 5-7. Για τις απεικονίσεις του σε νομίσματα, βλ. E.T. Newell, 32-35 και C.T. Seltman, 264-273.

¹⁴ Πλούταρχος, 3.1.

¹⁵ R.A. Billows, 136: «In the case of Antigonos, a prominent feature of these years was his handing over of the direct conduct of military affairs to his sons, Philippos and, above all, Demetrios, devoting himself instead to the consolidation of his realm by founding cities, settling troops, and organizing an efficient administrative system».

¹⁶ Πλούταρχος, 19.4-5: *Ἦν δὲ τότε μικρὸν ἀπολείποντα γεγονῶς ἔτη τῶν ὀγδοήκοντα μεγέθει δὲ καὶ βαρύτητι σώματος μᾶλλον ἢ διὰ τὸ γῆρας ἐπὶ τὰς στρατείας γεγονῶς*

Δημήτριος συμμετείχε μαζί με τον πατέρα του στις μάχες από πολύ μικρή ηλικία. Είκοσι ετών αγωνίστηκε για πρώτη φορά στο πλευρό του πατέρα του στον πόλεμο εναντίον του Ευμένους στην Παραϊτακινή¹⁷. Από τότε και μέχρι που ήταν ο πατέρας του ζωντανός δεν απήφησε ποτέ προσταγή του, ούτε αδιαφόρησε στο κάλεσμά του. Κάθε φορά ανταποκρινόταν και προσέτρεχε να πολεμήσει όπου ο πατέρας του τού ζητούσε, ακόμα και αν βρισκόταν ήδη σε πόλεμο. Αυτό συνέβη και το φθινόπωρο του 302 π.Χ., όταν ο πατέρας του τού ζήτησε να σταματήσει τον πόλεμο με τον Κάσσανδρο και να τον συναντήσει με τα στρατεύματά του στην Ασία¹⁸. Δέχτηκε, μάλιστα, ακολουθώντας την συμβουλή του πατέρα του, να πάρει ως πρώτη σύζυγό του την Φίλα, κόρη του Αντιπάτρου και πρώην σύζυγο του Κρατερού, παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας που τους χώριζε και τις αρχικές αντιρρήσεις του: *ταύτην ὡς ἔοικε κομιδῇ νέον ὄντα τὸν Δημήτριον ἔπειθεν ὁ πατήρ, οὐκ οὔσαν αὐτῷ καθ ὥραν ἀλλὰ πρεσβυτέραν, λαβεῖν ἀπροθύμως δ ἔχοντι λέγεται πρὸς τὸ οὖς τὸ Εὐριπίδειον εἶπεῖν «ὅπου τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν γαμητέον», ὁμοιόπτωτόν τι τῷ δουλευτέον» εὐθυρρημονήσας¹⁹.*

Ενδεικτικό του σεβασμού και της αφοσίωσης στον πατέρα του είναι το γεγονός ότι ζήτησε την έγκρισή του, όταν θέλησε να επιστρέψει στον Πτολεμαίο τους αιχμαλώτους

δυσπαρακόμιστος, ἐχρήτο τῷ παιδί, καὶ δι' εὐτυχίαν καὶ δι' ἐμπειρίαν ἤδη τὰ μέγιστα καλῶς διοικοῦντι.

¹⁷ Διόδωρος, 19.29.4-5 *ἐχόμενοι δὲ τούτων (ενν. ἦσαν) οἱ προσαγορευθέντες ἑταῖροι χίλιοι, Δημήτριον ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν Ἀντιγόνου, τότε πρώτως μέλλοντα συναγωνίζεσθαι τῷ πατρί.*

¹⁸ *Ἐν τούτοις δ ὄντων τῶν περὶ Θεσσαλίαν ἦκον πρὸς τὸν Δημήτριον οἱ πεμφθέντες ὑπ' Ἀντιγόνου, διασαφοῦντες τὰς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐντολὰς καὶ παρακελευόμενοι τὴν ταχίστην διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἀσίαν. διόπερ ἀναγκαῖον ἡγησάμενος ὑπάρχειν ὁ βασιλεὺς τὸ πείθεσθαι τῷ πατρί, πρὸς μὲν Κάσσανδρον διαλύσεις ἐποίησατο.*
 Βλ. Επίσης, 19.100.5 και 20.46.5-6.

¹⁹ Πλούταρχος, 14.3.

που ανήκαν στο στενό του περιβάλλον μαζί με τα υπάρχοντά τους που είχαν πέσει στα χέρια του, μετά από νίκη που κατάφερε στο στράτευμά του ανταποδίδοντας ανάλογη προηγούμενη χειρονομία του τελευταίου²⁰.

Και ο Αντίγονος όμως, από την πλευρά του φρόντιζε και προστάτευε τον Δημήτριο. Στις πρώτες μάχες του υιού του δεν παρέλειψε να του εξασφαλίσει συνετούς και πεπειραμένους συμβούλους που έργο τους ήταν, όχι μόνο να τον προστατεύσουν από την ήττα αλλά και να τον διδάξουν στρατηγικές τακτικές²¹. Έδειχνε επίσης, επιείκεια στην αδυναμία του Δημητρίου για τις γυναίκες και στην πολυτάραχη ζωή που ζούσε από αρκετά νεαρή ηλικία²².

²⁰ Ο Πτολεμαίος στην αρχή της ίδιας χρονιάς, 313 π.Χ., μετά από νίκη του εναντίον του Δημητρίου στη Γάζα του είχε επιστρέψει τα χρήματα και όλα τα προσωπικά του αντικείμενα που είχαν πέσει στα χέρια του. Βλ. Πλούταρχο, 5.4. Βλ. επίσης, Διόδωρο, 19.85.3 και Πομπήιο Τρόγο, 15.1.7-9.

²¹ Διόδωρος, 19.69.1: *Ἀντίγονος δ' ὁρῶν τὸν Κάσανδρον ἀντεχόμενον τῆς Ἀσίας Δημήτριον μὲν τὸν υἱὸν ἀπέλιπεν ἐν τῇ Συρίᾳ, προστάξας ἐνεδρεύειν τοὺς περὶ Πτολεμαῖον ... παρακατέστησε δ' αὐτῷ καὶ συμβούλους τέσσαρας, Νέαρχόν τε τὸν Κρηῖτα καὶ Πίθωνα τὸν Ἀγήνορος, ὅς καταβεβήκει πρότερον ὀλίγαις ἡμέραις ἐκ Βαβυλῶνος, πρὸς δὲ τούτοις Ἀνδρόνικόν τε τὸν Ὀλύνθιον καὶ Φίλιππον, ἄνδρας πρεσβυτέρους καὶ συνεστρατευκότας Ἀλεξάνδρῳ πᾶσαν τὴν στρατείαν ἣν γὰρ Δημήτριος ἔτι νέος τὴν ἡλικίαν, ὡς ἂν γεγωνῶς ἔτη δύο πρὸς τοῖς εἴκοσιν.*

²² Πλούταρχος, 19.8-9: *πυθόμενος δ' αὖθις (ενν. ο Αντίγονος) ἀσθενῶς ἔχειν αὐτὸν ἐβάδιζεν ὀφόμενος, καὶ τῶν καλῶν τινι περὶ θύρας ἀπήντησεν εἰσελθὼν δὲ καὶ καθίσας παρ' αὐτὸν ἤψατο τῆς χειρός ἐκείνου δ' εἰπόντος ὅτι νῦν ὁ πυρετὸς ἀποκεχώρηκεν, «ἀμέλει παιδίον» ἔφη «καὶ ἐμοὶ νῦν περὶ θύρας ἀπιῶν ἀπήντηκε». ταῦτα δ' οὕτω πράως ἔφερε τοῦ Δημητρίου διὰ τὴν ἄλλην πράξιν.*

Όμως, η αγάπη που έτρεφε για το παιδί του δεν τον εμπόδιζε να το επιπλήττει, όταν αυτό έκανε σφάλματα τακτικής ή όταν ήθελε να το διδάξει κάτι²³, γεγονός βεβαίως που υπογραμμίζει την ειλικρίνεια της σχέσης τους²⁴. Ισχυρότατη απόδειξη της αμοιβαίας αγάπης και εμπιστοσύνης των δύο ανδρών αποτελούν τα λόγια που παραδίδεται ότι είπε ο Αντίγονος για το παιδί του, όταν αυτό επιστρέφοντας οπλισμένο από το κυνήγι, αφού τον φίλησε, κάθισε κάτω, δίπλα του με τα ακόντια ακόμη στα χέρια του: *ὁ δ' Ἀντίγονος ἀπιόντας ἤδη τοὺς πρέσβεις ἔχοντας τὰς ἀποκρίσεις μεγάλη φωνῇ προσαγορεύσας, «καὶ τοῦτο» εἶπεν «ὦ ἄνδρες ἀπαγγέλλετε περὶ ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἀλλήλους οὕτως ἔχομεν», ὡς ἰσχύν τινα πραγμάτων βασιλικῶν καὶ δυνάμεως ἐπίδειξιν οὔσαν τὴν πρὸς υἱὸν ὁμόνοιαν καὶ πίστιν²⁵.*

ΠΡΟΤΕΡΗΜΑΤΑ

Πιστός ο Δημήτριος δεν ήταν μόνο στον πατέρα του αλλά και σε όσους από τους ανθρώπους είχε επιλέξει ως φίλους και συντρόφους του. Έτσι, όταν ο πατέρας του

²³ F.Gr.H. 154 F. 6 (Διόδωρος, 19.100.1): *Ὁ δ' Ἀντίγονος, ἐπανελθόντος τοῦ Δημητρίου καὶ τὰ κατὰ μέρος τῶν πεπραγμένων ἀπαγγείλαντος, ἐπὶ μὲν τῇ συνθέσει τῇ πρὸς τοὺς Ναβαταίους ἐπετίμησεν αὐτῷ, λέγων ὅτι πολλῶ θρασύτερους πεποίηκε τοὺς βαρβάρους ἑάσας ἀτιμωρήτους ... ἐπὶ δὲ τῷ κατασκέπασθαι τὴν λίμνην καὶ δοκεῖν εὐρηκέναι τινὰ τῇ βασιλείᾳ πρόσοδον ἐπαινέσας. Βλ. επίσης, Πλούταρχο, 28.10 και Περὶ ἀδολ. 9.510d: *πρῶτον σιγᾶν εἶτα λαλεῖν μανθάνουσιν. Ἀντίγονος γοῦν ὁ βασιλεὺς [ἐκεῖνος] ἐρωτήσαντος αὐτὸν τοῦ υἱοῦ πηνίκα μέλλουσιν ἀναζευγνύειν «τί δέδοικας;» εἶπε «μὴ μόνος οὐκ ἀκούσης τῆς σάλπιγγος;» οὐκ ἄρα φωνὴν ἐπίστευεν ἀπόρρητον ᾧ τὴν βασιλείαν ἀπολείπειν ἔμελλεν; ἐδίδασκε μὲν οὖν αὐτὸν ἐγκρατῶς ἔχειν πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ πεφυλαγμένως.**

²⁴ R.A. Billows, 9: «In particular, there was a genuine devotion between Antigonos and his son Demetrios, which seems to have served as a model in his family in later generations».

²⁵ Πλούταρχος, 3.2.

επιηρεασμένος από κάποιο όνειρο, αποφάσισε να σκοτώσει τον Μιθριδάτη, συνομήλικο και φίλο του Δημητρίου, αυτός δεν δίστασε να τον προειδοποιήσει να φύγει σώζοντας του τη ζωή²⁶.

Ακόμα και στον ύμνο που τραγούδησαν οι Αθηναίοι προς τιμήν του, όταν επέστρεψε από την Κέρκυρα το 290 π.Χ., μετά τους γάμους του με τη βασίλισσα του νησιού Λάνασσα, αν παραμερίσουμε το πνεύμα κολακείας που αναμφίβολα υπάρχει θα διακρίνουμε μια εικόνα στενής φιλίας του Δημητρίου με τους συντρόφους του:

οί φίλοι πάντες κύκλω,

έν μέσοισι δ' αὐτός²⁷

Ο Δημήτριος δεν ήταν γενναίοψυχος και γενναϊόδωρος μόνο με τους φίλους του. Ανάλογη συμπεριφορά είχε και απέναντι στους αντιπάλους του, ιδιαίτερα αν και αυτοί είχαν επιδείξει κατά το παρελθόν ανάλογο ψυχικό μεγαλείο. Γι' αυτό χάρισε τη ζωή του στρατηγού του Πτολεμαίου, Κίλλη, στην Συρία το 313 π.Χ. (βλ. σημ. 20). Και αργότερα όμως, όταν το 306 π.Χ. νίκησε τον αδελφό του Πτολεμαίου Μενέλαο στην Κύπρο και κατέκτησε το νησί, συμπεριφέρθηκε και πάλι με μεγαλοψυχία αφήνοντας ελεύθερους να επιστρέψουν στην Αίγυπτο τον υιό του Πτολεμαίου Λεοντίσκο, τον αδελφό του και άλλους ανθρώπους του φιλικού τους περιβάλλοντος μαζί με τα προσωπικά τους αντικείμενα²⁸. Η απελευθέρωση των αιχμαλώτων επιβεβαιώνεται και από τον Πλούταρχο, χωρίς όμως την

²⁶ Ό.π. 4.4: *ἀκούσας δ' ὁ Δημήτριος ἠχθέσθη σφόδρα, καὶ τοῦ νεανίσκου καθάπερ εἰώθει γενομένου παρ' αὐτῶ καὶ συνόντος ἐπὶ σχολῆς, φθέγγασθαι μὲν οὐκ ἐτόλμησεν οὐδὲ τῆ φωνῆ κατειπεῖν διὰ τὸν ὄρκον, ὑπαγαγὼν δὲ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν φίλων, ὡς ἐγγέρονεσαν μόνοι καθ' αὐτούς, τῶ στύρακι τῆς λόγχης κατέγραψεν εἰς τὴν γῆν ὀρῶντος αὐτοῦ «φεῦγε Μιθριδάτα». συνεῖς δ' ἐκεῖνος ἀπέδρα νυκτὸς εἰς Καππαδοκίαν. Πρβλ. Πλούταρχο, Βασιλ. αποφθεγμ. και στρατ. 183a 18. Το περιστατικό παραδίδεται ομοίως και από τον Λιβάνιο μόνο που εσφαλμένα αντί του ονόματος του Μιθριδάτη αναφέρει το όνομα του Σελεύκου (Λόγοι 11.81).*

²⁷ F.Gr.H. 76 F. 13 (Αθήναιος, 6.253d-f).

²⁸ Πομπήιος Τρόγος, 15.2.7-8.

ονομαστική αναφορά στους συγγενείς του Πτολεμαίου. Αντιθέτως, στο σχετικό χωρίο αναφέρεται η μεγαλοπρεπής ταφή των νεκρών των αντιπάλων από εκείνον και η προσφορά χιλίων διακοσίων πανοπλιών στους Αθηναίους από τα λάφυρα του πολέμου²⁹.

Χωρίς καμία εχθρότητα αλλά με απόλυτη μετριοπάθεια συμπεριφέρθηκε, όταν κατέλαβε για πρώτη φορά την Αθήνα το 307 π.Χ. και στον Δημήτριο Φαληρέα³⁰, διοικητή της πόλης τοποθετημένο από τον Κάσσανδρο. Σεβόμενος την προσωπικότητα του φιλοσόφου δεν τον έβλαψε αλλά του εξασφάλισε ασφαλή δίοδο από την πόλη προς τη Θήβα³¹. Με ανάλογη συγκατάβαση συμπεριφέρθηκε, όταν του παραδόθηκε η Θήβα το 292 π.Χ., στον Πείση από τις Θεσπιές, που είχε προστρέξει με στρατό να βοηθήσει την πόλη: *ἐλών γὰρ αὐτὸν οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ προσαγορεύσας καὶ φιλοφρονηθεὶς πολέμαρχον ἐν Θεσπιαῖς ἀπέδειξεν*³². Βεβαίως, η ενέργεια αυτή ερμηνεύεται πρωτίστως μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής τακτικής του Δημητρίου για την οποία θα γίνει λόγος σε ειδική ενότητα (βλ. Διπλωματικές-Διοικητικές ικανότητες). Όμως, παράλληλα αποκαλύπτει και στοιχεία της προσωπικότητάς του, τη διαλλακτική διάθεση και τη μετριοπάθεια με την οποία αντιμετώπιζε αυτός τους ηττημένους αντιπάλους του.

²⁹ Πλούταρχος, 17.1.

³⁰ Ο Δημήτριος Φαληρέας (350-283 π.Χ.) ήταν περιπατητικός φιλόσοφος, ρήτορας, συγγραφέας και πολιτικός. Αρχικά ανήκε στην αντιμακεδονική παράταξη που είχε ταχθεί κατά του Αντιπάτρου. Απέκτησε πολιτική επιρροή από την εποχή που η Αθήνα πέρασε στη δικαιοδοσία του Κασσάνδρου. Τότε εκλέχτηκε επιμελητής της πόλης και την κυβέρνησε για δέκα χρόνια (317-308 π.Χ.) με αξιόλογη οικονομική και νομοθετική δραστηριότητα. Η σταδιοδρομία του έληξε το 307 π.Χ. με την απόβαση του Δημητρίου Πολιορκητή στον Πειραιά. Ο Φαληρέας έφυγε για τη Θήβα και αργότερα για την Αίγυπτο, όπου και πέθανε. Ως συγγραφέας ήταν πολυγράφος και ως ρήτορας θεωρείται πρόδρομος της Ασιανικής σχολής.

³¹ Διόδωρος, 20.45.4.

³² F.Gr.H. 154 F. 8 (Πλούταρχος, 39.5-6).

Η μόνη φορά που αναφέρεται ότι συμπεριφέρθηκε με σκληρότητα σε ηττημένο αντίπαλό του μας παραδίδεται από τον Διόδωρο (20.103.5-6). Πρόκειται για το φρούραρχο του Ορχομενού, Στρόμβιχο, τον οποίο φέρεται να σταύρωσε μαζί με ογδόντα ακόμη αντιπάλους του, το 303 π.Χ. μετά από κατάληψη της πόλης. Πάντως, εάν αληθεύει η μαρτυρία του Διοδώρου –γιατί το γεγονός δεν αναφέρεται από άλλους συγγραφείς– πρόκειται για μια ιδιαίτερα σκληρή αλλά και σπάνια αντίδραση του Δημητρίου που δεν χαρακτηρίζει τη συνολική συμπεριφορά του. Ο ίδιος ο συγγραφέας την αποδίδει στις *λοιδορίες που βλασφήμως εξακόντισε από το τείχος ο Στρόμβιχος*, όταν ο Δημήτριος του ζήτησε την παράδοση της πόλης.

Για την ευγένεια και την ανωτερότητα που χαρακτήριζε αρκετές από τις αντιδράσεις του υπάρχουν και άλλα δείγματα γραφής. Παροιμιώδης έμεινε και στην ελληνική και στη λατινική γραμματεία, ο σεβασμός που έδειξε κατά την πολιορκία της Ρόδου το 304 π.Χ. σε πίνακα του Πρωτογένη που απεικόνιζε την αρχαία Ιάλυσο. Αν και δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία στις πηγές ως προς τις λεπτομέρειες του περιστατικού, το βέβαιο είναι ότι απέφυγε να καταστρέψει το έργο θυσιάζοντας μάλιστα, σύμφωνα με κάποιες από τις εκδοχές, την ευκαιρία να κατακτήσει τη Ρόδο³³. Αυτή η πράξη, είτε

³³ Οι μαρτυρίες που παραδίδουν ο Πλίνιος και ο Γέλλιος βρίσκονται πολύ κοντά η μία στην άλλη. Σύμφωνα και με τους δύο συγγραφείς ο Δημήτριος δεν έβαλε φωτιά στην πόλη, παρ' όλο που μια τέτοια ενέργεια θα τον διευκόλυνε να την κατακτήσει, για να μην κάψει τον μοναδικής ομορφιάς και φήμης πίνακα του Πρωτογένη, που απεικόνιζε την αρχαία Ιάλυσο και βρισκόταν στην πλευρά της πόλης από όπου έβαλλε αυτός τα τείχη της Ρόδου. Πλίνιος, *Natur. Hist.* 7.38.126-127: *Rhodum non incedit rex Demetrius expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret a parte ea muri locatam*. Η διαφορά μεταξύ των συγγραφέων είναι ότι, σύμφωνα με τον δεύτερο, η απόφαση πάρθηκε από τον Δημήτριο μετά από παράκληση των Ροδίων. Γέλλιος, 15.31: *Hoc ubi ex legatis audivit, obpugnatione desita et imagini et civitati pepercit*. Ελαφρώς διαφοροποιημένη είναι η εκδοχή που παραδίδει ο Πλούταρχος, 22.4-5. Σύμφωνα με τον Χαιρωνέα, ο πίνακας του Πρωτογένη δεν κινδύνευσε από την ενδεχόμενη άλωση και καταστροφή της πόλης, αλλά έπεσε στα χέρια του Δημητρίου λίγο πριν ολοκληρωθεί σε ένα από τα προάστια της Ρόδου, ενώ την

συνεπαγόταν τελικά την απώλεια της νίκης είτε όχι, δεν είναι πράξη μόνο φιλότεχνου, αλλά και ανώτερου ανθρώπου, γιατί συνέβη εν καιρώ πολέμου, ώρα που η τέχνη περνά συνήθως σε δεύτερη μοίρα. Την ευγένεια της απόφασής του τονίζει κατ' αντιπαράθεση η προσβλητική μάλλον ενέργεια των Ροδίων, όταν κατέλαβαν πλοίο με το οποίο η σύζυγός του Φίλα του έστειλε ρουχισμό και γράμματα, να το στείλουν στον Πτολεμαίο. Όμως, παρά τη λύπη που του προξένησε αυτή η ενέργεια ο Δημήτριος δεν κατέστρεψε το έργο τέχνης³⁴.

Στα χαρίσματά του εκτός από την αγάπη του για την τέχνη συγκαταλέγεται και ο θαυμασμός του για την φιλοσοφία. Το ενδιαφέρον του γι' αυτήν δεν εκφράστηκε άμεσα, μέσα από μελέτη, αλλά έμμεσα, μέσα από τη συμπεριφορά του προς τους φιλοσόφους. Εκδήλωση αυτού του θαυμασμού αποτελεί ο τρόπος που αντιμετώπισε τον Δημήτριο Φαληρέα, όταν κατέλαβε για πρώτη φορά την Αθήνα. Διασκεδάζοντας τους φόβους του φιλοσόφου που φοβόταν εκδίκηση από την πλευρά των πολιτών, εκδήλωσε έμπρακτα τον θαυμασμό του προς το πρόσωπό του προστατεύοντάς τον και οδηγώντας τον μαζί με τους φίλους του με ασφάλεια στην Θήβα, όπως αυτός του είχε ζητήσει³⁵. Ακόμη πιο τιμητικός

πολιορκούσε. Η εκδοχή απεσταλμένου των Ροδίων που τον παρακαλεί *φείσασθαι καὶ μὴ διαφθεῖραι τὸ ἔργον* είναι κοινή με τον Γέλλιο όπως και η αντίδραση του Δημητρίου που, σύμφωνα με τον βιογράφο, *ἀπεκρίνατο τὰς τοῦ πατρὸς ἄν εἰκόνας ἐμπρῆσαι μᾶλλον ἢ τέχνης πόνον τοσοῦτον*. Πρβλ. Βασιλ. αποφθεγμ. και στρατ. 183b 1. Τον θαυμασμό του Πολιορκητή για τον πίνακα παραδίδει και το λεξικό Σούδα, χωρίς όμως καμία επιμέρους αναφορά στο εν λόγω περιστατικό. Σούδα λ. *Πρωτογένης, ζωγράφος, ... τὸ ξένον καὶ θαυμαστὸν ἔργον, ὃ καὶ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς μεγάλως ἐθαύμασεν, ὅτε τὴν Ῥόδον ἐπολιόρκησεν*.

³⁴ Πλούταρχος, 22.1-3, Βλ. επίσης, Διόδωρο, 20.93.4.

³⁵ Πλούταρχος, 9.3: *τοῦ δὲ Φαληρέως διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας μᾶλλον τοὺς πολίτας ἢ τοὺς πολεμίους δεδοικότος οὐκ ἠμέλησεν ὁ Δημήτριος, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν*

είναι ο τρόπος που συμπεριφέρθηκε στον Στίλωνα³⁶. Όταν μετά την Αθήνα ο στρατός του κατέλαβε τα Μέγαρα και άρχισε να λεηλατεί την πόλη το 307 π.Χ., *τοῦ φιλοσόφου Στίλπωνος ἐμνήσθη και μεταπεμπόμενος οὖν αὐτὸν ἠρώτα, μή τις εἴληφέ τι τῶν ἐκείνου*³⁷. Το περιστατικό επιβεβαιώνεται και από τον Διογένη τον Λαέρτιο, 2.115: *Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα τὴν τε οἰκίαν αὐτῶ* (ενν. στον Στίλωνα) *φυλαχθῆναι καὶ πάντα τὰ ἀρπασθέντα προύνόησεν ἀποδοθῆναι*³⁸. Αυτό το έκδηλο ενδιαφέρον του Δημητρίου για την τύχη των εκπροσώπων της φιλοσοφίας μας επιτρέπει να εικάσουμε ένα βαθύτερο ενδιαφέρον του και για την ίδια.

Αναμφισβήτητο χάρισμά του ήταν και το θάρρος του την ώρα της μάχης. Εκτός από σπουδαίος στρατηγός ο Δημήτριος ήταν γενναίος στρατιώτης. Δεν κατήυθνε απλώς

αἰδεσθεὶς καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, εἰς Θήβας αὐτὸν ὥσπερ ἐβούλετο μετ' ἀσφαλείας συνεξέπεμψεν.

³⁶ Στίλπων ο Μεγαρεύς. Φιλόσοφος του 4^{ου} αι. π.Χ., μέλος και από το 330 π.Χ., διευθυντής της Μεγαρικής σχολής, το γόητρο της οποίας αυξήθηκε χάρη στην προσωπική του επιρροή. Μεταξύ των ακροατών του ήταν ο Ζήνων ο Κιτιέας, ιδρυτής αργότερα της Στοάς. Η διδασκαλία του δείχνει επίδραση του Κυνισμού. Ήταν υποστηρικτής της *απάθειας* ως στόχου της ηθικής. Θεωρούσε ότι ο σοφός είναι τόσο αυτάρκης, ώστε δε χρειάζεται φίλους για την ευδαιμονία του. Πολέμησε τη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα και πρέπει να έγραψε διαλόγους.

³⁷ Πλούταρχος, 9.9.

³⁸ Η συνάντηση του Δημητρίου με τον φιλόσοφο παραδίδεται επίσης από τον Σενέκα (Epistle 9.18-19), και από το έργο *Περί παιδων αγωγής* (8f), που αρχικά είχε εσφαλμένως αποδοθεί στον Πλούταρχο. Η εκδοχή του Ψευδο-Πλουτάρχου, όπως είναι φυσικό, δεν παρουσιάζει καμία ουσιαστική διαφορά από αυτήν του Πλουτάρχου. Αντιθέτως, σύμφωνα με τον Σενέκα, οι Μεγαρείς και ειδικότερα ο Στίλπων δεν κινδύνευσε να χάσει μόνο τα υπάρχοντά του ή τους δούλους του, αλλά έχασε την ίδια την οικογένειά του. Απέναντι όμως σ' αυτήν την μαρτυρία είμαστε επιφυλακτικοί γιατί απέχει απ' όλες τις άλλες.

αλλά συμμετείχε στις μάχες που έδινε: *αὐτουργὸς γέγονε τῶν κατορθωμάτων*³⁹. Ήταν μάλιστα κατὰ δὲ τοὺς πολέμους τόσο ενεργὸς ὥστε παρὰ πάντας τοὺς ἐργατευομένους ἐναγώνιον παρέχεσθαι τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν⁴⁰. Ο Πλούταρχος αναφέρει δύο τραυματισμούς του στο πεδίο της μάχης, έναν κατά την πολιορκία της Μεσσήνης το 296 π.Χ. (33.4-5: *προσμαχόμενος τοῖς τείχεσιν ἐκινδύνευσε, καταπελτικῶ βέλους εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶ καὶ τὸ στόμα διὰ τῆς σιαγόνος ἐμπεσόντος*), και έναν κατά τη δεύτερη πολιορκία της Θήβας το 392 π.Χ.: *οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βουλόμενός γε μὴ δοκεῖν ἐτέρων ἀφειδεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ συγκινδυνεύειν τοῖς μαχομένοις, διελαύνεται τὸν τράχηλον ὄξυβελεῖ. καὶ δεινῶς μὲν ἔσχευεν, οὐ μὴν ἀνῆκεν, ἀλλ' εἶλε τὰς Θήβας πάλιν* (40.5-6).

Περιστατικό που αποδεικνύει τη γενναϊότητά του παραδίδεται και από το ιστορικό έργο του Διοδώρου. Σύμφωνα με τον ιστορικό ο Δημήτριος αγωνιζόμενος πιο θαρραλέα από όλους σε συμπλοκή που έγινε στην πρύμνη επτήρους⁴¹, κατά την ναυμαχία της Κύπρου, αφού απέκρουσε πλήθος αντιπάλων που έκαναν συνεχείς επιθέσεις εναντίον του, έτρεψε σε φυγή το δεξιό κέρασ του εχθρικού στόλου⁴².

Από τα προαναφερόμενα χωρία εκτός του θάρρους αναδεικνύεται άλλο ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του Δημητρίου, η επιμονή. Ο Δημήτριος δεν ήταν από αυτούς που εγκατέλειπαν εύκολα μια μάχη ή ένα στόχο. Η τύχη του επεφύλασσε, εξάλλου, τόσες μεταβολές, που, αν ήταν από αυτούς που απογοητεύονται εύκολα, θα είχε εγκαταλείψει κάθε προσπάθεια εδραίωσης και επιβολής αρκετά νωρίς. «Ἡ ἀναπήδησις ἐκ τῶν ἀτυχιῶν» επισημαίνεται όχι μόνο ως ένα από τα χαρακτηριστικότερα γνωρίσματά του, αλλά και ως ένα από τα κοινά σημεία του με τον Αλέξανδρο⁴³. Πολλές φορές τα έχασε όλα

³⁹ Πλούταρχος, *Δημητρ. - Αντων. Σύγκρ.* 5.5.

⁴⁰ Διοδώρος, 20.92.4.

⁴¹ Η επτήρης ήταν πολεμικό πλοίο με επτά επάλληλες σειρές κουπιά από κάθε πλευρά.

⁴² Διοδώρος, 20.52.1-2.

⁴³ I. Παπασταύρου, 250. Πρβλ. M. Cary (1932), 52: «He (ενν. Demetrius) displayed a like boldness of tactics and an equal resilience from misfortune (ενν. to Alexander)».

και τα ξανακέρδισε από την αρχή. Την Κύπρο την πολιορκήσε και από στεριά και από θάλασσα μέχρι να την κατακτήσει πιστεύοντας ότι με το χρόνο θα καταβάλει τους εχθρούς⁴⁴. Το ίδιο έκανε και με τη Ρόδο. Όταν απέτυχε στις επιθέσεις από τη θάλασσα, αποφάσισε να επιτεθεί από την ξηρά⁴⁵. Όταν ούτε αυτή η τακτική τελεσφόρησε, έσκαψε υπόγεια σήραγγα (Διόδωρος 20.94.1: *Δημητρίου δέ διά τῶν μεταλλέων ὑπορύξαντος τὸ τεῖχος*), και όταν έγινε αντιληπτός, προσπάθησε να εξαγοράσει τον μισθοφόρο διοικητή της φρουράς⁴⁶. Όταν όλες του οι απόπειρες απέτυχαν, άρχισαν πάλι να προετοιμάζεται για πολιορκία, την οποία εγκατέλειψε μόνο, όταν του έγραψε ο πατέρας του να συνθηκολογήσει, γιατί είχε παρουσιαστεί ανάγκη αλλού⁴⁷.

Ούτε όμως στην κυρίως Ελλάδα, όπως φαίνεται από την τελευταία υποσημείωση θα ήταν δυνατόν να εδραιώσει τη θέση του χωρίς επιμονή. Χρειάστηκε να δίνει επανειλημμένως μάχες όχι τόσο για να διευρύνει όσο για να διατηρήσει την διαρκώς απειλούμενη επιρροή του στις ελληνικές πόλεις. Ενδεικτικά ας αναφερθεί ότι για την Αθήνα πολέμησε πέντε φορές και για τη Βοιωτία τρεις. Οι συνθήκες βέβαια δε θα μπορούσε να είναι διαφορετικές γι' αυτόν, αφού ήδη από την εποχή του πατέρα του και ενώ ο ίδιος ήταν ακόμα έφηβος είχε ξεκινήσει ένας ανυποχώρητος αγώνας κυριαρχίας με τους υπόλοιπους διαδόχους⁴⁸.

Συνυφασμένη με το θάρρος και την επιμονή του Δημητρίου ήταν και η αποφασιστικότητά του. Είχε το ψυχικό σθένος να παίρνει την παράτολμη απόφαση την

⁴⁴ Διόδωρος, 20.48.8.

⁴⁵ Ο.π. 20.91.1.

⁴⁶ Ο.π. 20.94.3.

⁴⁷ Ο.π. 20.100.6: *οί γάρ περι Κάσανδρον καί Πολυπέρχοντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἄδειαν ἐσχηκότες ἐπόρθουν τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος*.

⁴⁸ P.V. Wheatley (1999), 12-13: «The First Diadoch War was about to begin (ενν. in 321), and Demetrius was embarking on an adulthood which would comprise nearly forty years of continuous warfare and dynastic struggle».

καίρια στιγμή. Τολμούσε να διπλασιάζει τον αριθμό των μισθοφόρων του, ενώ δεν είχε χρήματα, επενδύοντας στη νίκη: *βαρύτεροι ὄντες ἀσθενεστέρους τοὺς ἀντιπάλους ἔξομεν καὶ τῆς τούτων χώρας κρατήσομεν, καὶ φόρους οἴσουσιν ἄλλοι, [ἄλλοι] καὶ στεφάνους πέμψουσι τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν δεδιότες ἤδη*⁴⁹.

Με ανάλογη αποφασιστικότητα αντέδρασε και όταν ο Σέλευκος, αφού νυμφεύτηκε την κόρη του Στρατονίκη το 299 π.Χ. ζητούσε να του παραχωρήσει την Κιλικία, την Τύρο και τη Σιδώνα. Παρά τη δυσχερή θέση του –δύο χρόνια πριν είχε ηττηθεί στην Ισό και χάνει το μεγαλύτερο μέρος της επικρατείας του– ο Δημήτριος υπήρξε κατηγορηματικά αρνητικός. Σύμφωνα μάλιστα με τον Πλούταρχο, του απάντησε πως *οὐδ' ἂν μυρίας ἠττηθῆ μάχας ἄλλας ἐν Ἰψῷ γαμβρόν ἀγαπήσειν ἐπὶ μισθῷ Σέλευκον* (33.1). Το υπερήφανο φρόνημά του επισημαίνεται και στο χαρακτηρισμό του Διοδώρου γι' αυτόν: *ἐπὶ δὲ τούτοις ὑπῆρχε καὶ τῆ ψυχῆ μετέωρος καὶ μεγαλοπρεπῆς καὶ καταφρονῶν οὐ τῶν πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς δυναστείαις ὄντων* (20.92.4).

Την ψυχική του δύναμη, την οποία κατάφερε να διατηρεί ακόμα και στις κακοτυχίες, μαρτυρά επίσης η απόφασή του μετά από την ήττα του στην Ισό να μείνει μακριά από τον φημισμένο για τα πλούτη του ναό της Εφέσου, παρ' όλο που, όπως παραδίδει ο Πλούταρχος (30.2), όλοι περίμεναν να τον λαφυραγωγήσει. Είτε κινήθηκε από ηθικά, είτε από πολιτικά κίνητρα, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Griffith, «it is typical of this extraordinary man that he refrained from the impious act»⁵⁰.

Μολονότι ο Δημήτριος έμεινε γνωστός ιστορικά για τη στρατηγική του ιδιοφυΐα και την πολιορκητική του ικανότητα, δε φαίνεται να του έλειπε ούτε το χάρισμα του λόγου. Χάρη σ' αυτό κατάφερε μετά από τη δολοφονία του Αλέξανδρου⁵¹ να κατευνάσει τις

⁴⁹ Πολύαινος, 4.7.1.

⁵⁰ G.T. Griffith, 57.

⁵¹ Πρόκειται για τον Αλέξανδρο Ε', υιό του Κασσάνδρου και έναν από τους δύο διεκδικητές του μακεδονικού θρόνου, μετά τον θάνατο του πατέρα του. Οι ακριβείς συνθήκες της δολοφονίας είναι αδιευκρίνιστες. Το βέβαιο είναι ότι ο νεαρός Αλέξανδρος κάλεσε τον Δημήτριο να τον υποστηρίξει στη διαμάχη με τον αδελφό του Αντίπατρο για

αντιδράσεις των Μακεδόνων εναντίον του και να τους μεταπείσει υπέρ του. Η επιχειρηματολογία του που μας παραδίδεται από τον Τρόγο⁵², στράφηκε κυρίως κατά του Κασσάνδρου, πατέρα του Αλεξάνδρου, ο οποίος είχε εξολοθρεύσει κάθε απόγονο του βασιλικού οίκου του Μεγάλου Αλεξάνδρου⁵³. Παρ' όλο που αυτό ούτε δικαιολογούσε ούτε και καμία σχέση είχε με την πράξη του, ωστόσο το χρησιμοποίησε, γιατί γνώριζε τον αντίκτυπο που θα είχε η υπενθύμισή του στους Μακεδόνες. Η κατακλείδα του λόγου του, όπου υποστήριζε ότι τα πνεύματα του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου θα προτιμούσαν στον θρόνο της Μακεδονίας τους εκδικητές τους παρά τους δολοφόνους της οικογένειάς τους⁵⁴,

τον θρόνο. Όμως, όταν ο Δημήτριος έφθασε, η διαδοχή είχε διευθετηθεί μεταξύ των αδελφών. Φεύγοντας ο Δημήτριος συνοδεύτηκε από τον Αλέξανδρο, τον οποίο και διέταξε τους σωματοφύλακές του να δολοφονήσουν στην Λάρισα. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. παρακάτω σελ. 79-82.

⁵² Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η γνησιότητα του λόγου έχει αμφισβητηθεί. Συγκεκριμένα, έχει εκφραστεί η άποψη ότι πρόκειται για ρητορική άσκηση που ο Τρόγος συμπεριέλαβε στο έργο του και όχι για πραγματικό λόγο που εκφώνησε ο Δημήτριος (Walbank, 1988, 238). Το βασικό επιχείρημα αυτής της εκδοχής είναι ότι ο Δημήτριος παρουσιάζεται να μιλά μπροστά σε μία σύναξη του στρατού, πράγμα το οποίο θα ήταν αδύνατον να συμβεί στην Λάρισα τη βραδιά του φόνου. Όμως, και αν ακόμη είναι έτσι, αυτό δεν αποδεικνύει ότι η ομιλία δεν είναι αληθινή και δεν εκφωνήθηκε αργότερα στην Μακεδονία, ούτε αποκλείει το ενδεχόμενο μιας πρώτης ομιλίας του Δημητρίου στους Μακεδόνες του βασιλικού στρατού με ανάλογο περιεχόμενο προκειμένου να δικαιολογήσει την πράξη του αμέσως μετά το συμβάν. Αντιθέτως, θα λέγαμε ότι μια τέτοια ομιλία ήταν μάλλον επιβεβλημένη από τις συνθήκες. Την εκφώνησή της εξάλλου επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος (βλ. παρακάτω, στο κείμενο).

⁵³ Πομπήιος Τρόγος, 16.1.15: *Cassandrum vero patrem extinctorem regiae domus, non feminis non pueris pepercisse nec cessasse, quoad omnem stirpem regiae subolis deleret.*

⁵⁴ Ό.π. 16.1.17: *Quamobrem etiam Philippum Alexandrumque si quis manium sensus est, non interfectores suos ac stirpis suae, sed ultores eorum Macedoniae regnum tenere malle.*

φαίνεται να ήταν αυτό που τελικά μετέστρεψε παντελώς τους Μακεδόνες και τον ανακήρυξαν βασιλιά της Μακεδονίας: *Per haec mitigato populo rex Macedoniae appellatur* (Τρόγος, 16.1.18).

Η εκφώνηση λόγου μετά το περιστατικό επιβεβαιώνεται και από τον Πλούταρχο, χωρίς όμως να αποδίδεται από αυτόν η ίδια βαρύτητα: *ὡς δ' ἦλθεν, οὐ μακρῶν ἐδέησεν αὐτῷ λόγων* (37.2). Πράγματι τον Δημήτριο ευνοούσαν το μίσος των Μακεδόνων για τον Αντίπατρο και ο γάμος του με την Φίλα⁵⁵. Από την στιγμή όμως που κατά τη μαρτυρία επίσης του Πλουτάρχου, *ἡ νύξ*, μετά τη δολοφονία του Αλεξάνδρου, *οἶον εἰκὸς θόρυβον ἔσχεν* και επακολούθησε αναστάτωση, καλό θα ήταν να μην υποτιμάται η επικοινωνιακή ικανότητα του Δημητρίου.

Το χάρισμά του να επικοινωνεί με τα πλήθη είχε διαφανεί αρκετά νωρίς από την νεανική του ηλικία, λίγο πριν από την πρώτη του μεγάλη προσωπική μάχη στην Γάζα. Εκεί, όταν απευθύνθηκε στους στρατιώτες του για πρώτη φορά παρακινώντας τους για τη μάχη, ήταν και η πρώτη φορά που κέρδισε την αποδοχή του πλήθους. Η *εὐνοια*, βεβαίως, *τῶν ὄχλων*, για να είμαστε ακριβείς, δεν οφειλόταν αποκλειστικά στους *οἰκείους λόγους* με τους οποίους ο Δημήτριος τους μίλησε αλλά και στη συνολική του παρουσία, καθώς και στο γεγονός ότι στη διαδοχή του στηρίζονταν πλέον *αἱ τῆς βασιλείας ἐλπίδες*⁵⁶.

Στην προσωπική του ζωή ο Δημήτριος ήταν φιλοπαίγμων και φιλόγελως. Αρεσκόταν στα πειράγματα και ήταν πολύ ευχάριστος στη συναναστροφή (*ἡδιστος ὦν συγγενέσθαι*), όπως ταιριάζει εξάλλου σε άνθρωπο που τουλάχιστον εκ καιρῶ ειρήνης,

⁵⁵ Ο Αντίπατρος που μετά τον θάνατο του αδελφού του ήταν ο μόνος διάδοχος του μακεδονικού θρόνου δεν ήταν αγαπητός στον λαό, γιατί βαρυνόταν από την δολοφονία της μητέρας του Θεσσαλονίκης, κόρης του Φιλίππου Β'. Αντιθέτως, ο Δημήτριος πλεονεκτούσε απέναντι του, χάρη στη σύζυγό του Φίλα, κόρη του Αντιπάτρου (ενός από τους σπουδαιότερους πολιτικούς και στρατιωτικούς άνδρες της Μακεδονίας, 400-319 π.Χ.) και πρώην σύζυγο του Κρατερού (ενός από τους ηρωικότερους και πλέον αφοσιωμένους στρατηγούς του Μεγάλου Αλεξάνδρου).

⁵⁶ Διόδωρος, 19.81.3-6.

σχολάζει τε περί πότους και τρυφάς⁵⁷. Το εύθυμο πνεύμα του ήταν αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητάς του και «όπλο» ακαταμάχητο που γοήτευε άνδρες και γυναίκες: «First and foremost he was endowed with a magnetic personality which won him the hearts of men –and, it was as well be said, of many a lady too. Combined with this was a reckless gallant, debonair spirit which made him the *beau sabreur* of his times and an ideal leader of men»⁵⁸.

Στα συμπόσια συνήθιζε να επιτρέπει σε όσους ήθελαν να τον κολακεύσουν να κάνουν πρόποση αποκαλώντας μόνο τον ίδιο το βασιλιά, ενώ για τους αντιπάλους του η πρόποση είχε ως εξής: *Πτολεμαίου δέ [μόνου] ναύαρχου, Λυσιμάχου δέ γαζοφύλακος, Σελεύκου δ' έλεφαντάρχου*⁵⁹. Ο Πλούταρχος (*Πολιτ. Παραγγελ.* 31.823c), προσθέτει και το όνομα του Αγαθοκλή στον οποίο η πρόποση γινόταν ως *Αγαθοκλέους δέ του Σικελιώτου νησιάρχου*. Η πρόθεση του Δημητρίου ήταν σαφής. Ήθελε να διακωμωδήσει τις βλέψεις των υπολοίπων διαδόχων για το αξίωμα της βασιλείας αποδίδοντάς τους τίτλους αξιωματούχων στην υπηρεσία του⁶⁰, που όμως ήταν αντιπροσωπευτικοί για τον καθένα τους. Έτσι, ο Πτολεμαίος αποκαλούνταν *ναύαρχος* για το μέγεθος του στόλου του, ο Λυσίμαχος *γαζοφύλαξ* για τους θησαυρούς που είχε συγκεντρωμένους στο θησαυροφυλάκίό του, ο Σέλευκος *έλεφαντάρχης* για το πλήθος των ελεφάντων του και ο Αγαθοκλής *νησιάρχης* γιατί η επικράτειά του αποτελείτο από νησιά.

Η πρόποση αυτή πάντως δεν αποκλείει να είχε και ένα βαθύτερο σαρκαστικό χαρακτήρα⁶¹. Οι βασιλείς πάντως φαίνεται ότι αντιμετώπιζαν με ανάλογη παιγνιώδη

⁵⁷ Πλούταρχος, 2.3.

⁵⁸ E.T. Newell, vii. Πρβλ. J.B. Bury, 9.

⁵⁹ F.Gr.H. 81 F. 31 (Αθήναιος, 6.261b).

⁶⁰ H. Hauben, 107, 115-117.

⁶¹ W. Heckel, 439: «Ptolemy, “the admiral” had been decisively defeated in the battle of Salamis (306 B.C.); Lysimachos was notoriously parsimonious and humorless man and the rank of gazophylax was usually reserved for eunuchus; and Seleukos could be justly

διάθεση τα πειράγματά του (*οί μὲν ἄλλοι [βασίλεις] κατεγέλων*) με μόνη εξαίρεση τον Λυσίμαχο που αγανακτούσε *εἰ σπάδοντα*⁶² *νομίζει Δημήτριος αὐτόν* (Πλούταρχος, 25.8).

Το χιούμορ του συνήθιζε να το διατηρεί και κάτω από δύσκολες και αντίξοες συνθήκες και, όπως θα διαφανεί από το επόμενο περιστατικό, δεν ήταν κατάλληλος μόνο για να κάνει αλλά και να δέχεται πειράγματα. Το 286 π.Χ. λοιπόν, λίγο πριν την αιχμαλωσία του, ενώ περιπλανιόταν στην επικράτεια του Σελεύκου αναζητώντας πέρασμα προς την Συρία, αντιμετώπιζε εκτός από τις επιθέσεις του Αγαθοκλή, υιού του Λυσίμαχου, και πλήθος δυσκολιών: απώλεια πολλών στρατιωτών κατά τη διάβαση του ποταμού Λύκου, ελλείψεις στον ανεφοδιασμό των στρατιωτών και στο τέλος παντελή έλλειψη τροφής. Παρ' όλα αυτά, ούτε ο ίδιος ούτε και οι στρατιώτες του έχασαν τη διάθεσή τους γι' αστεία κι ένας μάλιστα απ' αυτούς έγραψε μπροστά στη σκηνή του *τὴν τοῦ Οἰδίποδος ἀρχὴν μικρὸν παραλλάξας «τέκνον τυφλοῦ γέροντος Ἀντιγόνου, τίνας χώρους ἀφίγμεθα,»*⁶³.

Τα πειράγματα του Δημητρίου, συνοδευόμενα συχνά από ετοιμόλογες απαντήσεις, αποκάλυπταν, όχι μόνο τον πειρακτικό αλλά και τον πνευματώδη χαρακτήρα του. Όταν λοιπόν σε ένα από τα πειράγματά του προς τον Λυσίμαχο ότι η αυλή του θυμίζει κωμική σκηνή, λόγω των δυσύλλαβων ονομάτων των ανθρώπων που την απάρτιζαν (στην κωμωδία τα ονόματα συνήθιζαν να είναι δυσύλλαβα), ο Λυσίμαχος του απάντησε ότι δεν έχει ξαναδεί σε τραγική σκηνή πόρνη, υπονοώντας την παρουσία της εταίρας Λάμιας στην

ridiculed because he had bartered away a not inconsiderable part of his realm for a few elephants» και H. Hauben, 113: «Agathocles had seen his grand African dream vanish into thin air in 307. Since then his realm was again limited to Sicily and he had returned to the status of “island ruler”».

⁶² Το αξίωμα του θησαυροφύλακα αποδιδόταν συνήθως σε ευνούχους. Ο Λυσίμαχος, επομένως, που ήταν εξίσου γνωστός για την παντελή έλλειψη χιούμορ όσο και για τη φιλαργυρία του ήταν φυσικό να ενοχλείται από τέτοιου είδους αστεία.

⁶³ Πλούταρχος, 25.8.

αυλή του Δημητρίου⁶⁴, τον απόπλισε λέγοντας: *ἀλλ' ἢ παρ' ἐμοὶ πόρνη σωφρονέστερον τῆς παρ' ἐκείνω Πηνελόπης ζῆ*⁶⁵.

ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ

Με την αναφορά στο τελευταίο περιστατικό ανοίγει ο κύκλος των ελαττωμάτων του Δημητρίου ξεκινώντας μάλιστα με το μεγαλύτερο από αυτά, την αδυναμία του στις γυναίκες. Εάν ο σύγχρονος μελετητής αναζητούσε κάποιον άλλο λόγο για τον οποίο ήταν ο Δημήτριος διάσημος, εκτός από την επιτυχία του στις πολιορκίες, ο λόγος αυτός θα ήταν αναμφισβήτητα η αδυναμία του στο ωραίο φύλο. Χαρακτηριστικότερο σχετικά είναι το περιστατικό που παραδίδει ο Πλούταρχος κατά την πολιορκία των Μεγάρων το 307 π.Χ. Μόλις ο Δημήτριος πληροφορήθηκε ότι η Κρατησίπολις, γυναίκα του υιού του Πολυπέρχοντος και φημισμένη για την ομορφιά της βρισκόταν στην Πάτρα και θα χαιρόταν να τον συναντήσει άφησε το στρατό του στα Μέγαρα και με λίγους ελαφρά οπλισμένους άνδρες ξεκίνησε για την Πάτρα. Τελικά όμως απομακρύνθηκε και από αυτούς. Έστησε τη σκηνή του χωριστά σε περίπτωση που η Κρατησίπολις θα ήθελε να τον επισκεπτει κρυφά. Το αποτέλεσμα ήταν σχεδόν κωμικό. Κάποιοι από του εχθρούς τον αντελήφθησαν και αναγκάστηκε να φύγει τρέχοντας *λαβῶν χλαμύδιον εὐτελές καὶ ὀλίγου δεήσας αἰσχίστην ἄλωσιν ἐξ ἀκρασίας ἀλῶναι*, ενώ τη σκηνή και τα υπάρχοντά του τα πήραν οι εχθροί⁶⁶.

Σχέσεις του Δημητρίου με ελεύθερες γυναίκες και εταίρες της εποχής αναφέρονται τόσο από ιστορικές όσο από βιογραφικές και φιλολογικές πηγές. Ο Μάχων, κωμικός ποιητής του 3^{ου} αι. π.Χ., διακωμώδησε τις σχέσεις του Δημητρίου με τις φημισμένες εταίρες Λάμια, Μανία και Λέαινα σε κωμικά ποιήματα που σώζονται χάρη

⁶⁴ Το όνομα της εταίρας Λάμιας, καθώς και των άλλων προσώπων στην αυλή του Δημητρίου (Πευκέστας, Μενέλαος, Οξύθεμις) ήταν τρισύλλαβα, όπως τρισύλλαβα ήταν και τα ονόματα των προσώπων της τραγωδίας.

⁶⁵ F.Gr.H. 81 F. 12 (Αθήναιος, 14.614e).

⁶⁶ Πλούταρχος, 9.5-7.

στον Αθήναιο⁶⁷. Εξέχουσα θέση στην καρδιά του Δημητρίου κατείχε, κατά κοινή ομολογία, η Λάμια⁶⁸. Ήταν κόρη του Αθηναίου Κλεάνορα και αυλητρίδα. Μετά από ταξίδι της στην Αίγυπτο σχετίστηκε με τον Πτολεμαίο Α΄, τον οποίο και συνόδευσε στη ναυμαχία που έγινε στη Σαλαμίνα της Κύπρου, το 306 π.Χ., οπότε αιχμαλωτίστηκε από τον νικητή, Δημήτριο Πολιορκητή. Αν και αρκετά μεγαλύτερή του κατάφερε να τον κατακτήσει (ό.π., 577c: *Δημήτριος δ' ὁ Πολιορκητῆς ... δαιμονίως ἤρα Λαμίας τῆς αὐλητρίδος, ἐξ ἧς ἔσχε καὶ θυγατέρα Φίλαν*. Είναι η ιδρύτρια της πρώτης πινακοθήκης στον κόσμο, της λεγόμενης Ποικίλης Στοάς που ίδρυσε στην Σικυώνα, όταν πήγε εκεί μαζί με τον Δημήτριο. Η εύνοια που αυτός της έδειχνε, εκτός από την διακωμώδηση των ποιητών⁶⁹, προξενούσε και τα πειρακτικά σχόλια του περιβάλλοντός του. Ενδεικτική είναι η απάντηση που ο Πλούταρχος παραδίδει ότι έδωσαν πρέσβεις του στον Λυσίμαχο, όταν αυτός τους έδειξε τα σημάδια από την πάλη του με λιοντάρι μέσα σε κλουβί: *οἱ δὲ γελῶντες ἔφασαν καὶ τὸν αὐτῶν βασιλέα δεινοῦ θηρίου δῆγματα φέρειν ἐν τῷ τραχήλῳ, Λαμίας* (27. 5-8). Ισχυρότερος ήταν ο ανταγωνισμός ανάμεσα στη Λάμια και τη Μανία⁷⁰.

⁶⁷ Αθήναιος, 13.577d-f, 579a.

⁶⁸ P. Walcot, 175-176: «Also notorious for his mistresses was Demetrius, the son of Antigonos, his major passion being reserved, somewhat perversely, for the appreciably older Lamia».

⁶⁹ Πλούταρχος, 27.4: *διὸ καὶ τῶν κωμικῶν τις οὐ φαύλως τὴν Λάμιαν Ἐλέπολιν ἀληθῶς προσεῖπε. Δημοχάρης δ' ὁ Σόλιος τὸν Δημήτριον αὐτὸν ἐκάλει Μῦθον εἶναι γὰρ αὐτῷ καὶ Λάμιαν*.

⁷⁰ Ό.π. 27.9-10: *Δημῶ γοῦν ἡ ἐπικαλουμένη Μανία, παρὰ δεῖπνον αὐλούσης τῆς Λαμίας καὶ τοῦ Δημητρίου πυθομένου «τί σοι δοκεῖ» «γραῦς» εἶπεν «ᾧ βασιλεῦ». πάλιν δὲ τραγημάτων παρατεθέντων, κάκεινου πρὸς αὐτὴν εἰπόντος «ὄρας ὅσα μοι Λάμια πέμπει;» «πλείονα» ἔφη «πεμφθήσεταιί σοι παρὰ τῆς ἐμῆς μητρὸς, ἐὰν θέλῃς καὶ μετ' αὐτῆς καθεύδειν».*

Οι σχέσεις του Δημητρίου με τις γυναίκες αυτές ήταν φανερές. Δε φρόντιζε μάλιστα να κρατά ούτε τα προσχήματα γεγονός που επέσυρε την ευρύτερη αποδοκιμασία⁷¹. Η πλέον σκανδαλώδης όμως συμπεριφορά ήταν αυτή που επέδειξε, όσο φιλοξενείτο στον οπισθόδομο του Παρθενώνα. Ο χώρος του είχε παραχωρηθεί από τους Αθηναίους για να τον κολακεύσουν μετά τη βοήθειά του στη λύση της πολιορκίας της πόλης από τον Κάσσανδρο το 404 π.Χ. Ο Δημήτριος όμως δεν ήταν αποφασισμένος, σεβόμενος την ιερότητα του χώρου, να εγκαταλείψει τις προσφιλείς του συνήθειες, τις οποίες ασκούσε σε τέτοιο βαθμό *ώστε δοκεῖν τότε μάλιστα καθαρεύειν τὸν τόπον, ὅτε Χρυσίδι καὶ Λαμῖα καὶ Δημοῖ καὶ Ἀντικύρα ταῖς πόρναις ἐκείναις συνακολασταῖνοι* (Πλούταρχος, 24. 1-2). Στον κατάλογο των επώνυμων εταίρων που συναναστρεφόταν πρέπει να προσθέσουμε και την Μυρρίνη από την Σάμο, η οποία φέρεται να είχε ισχυρό λόγο στις κρατικές υποθέσεις⁷².

Οι αναφορές του Πλουτάρχου για σχέσεις του Δημητρίου και με ελεύθερους νέους (24.2-5) πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη. Όχι βεβαίως πως ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα ήταν απίθανο ή αταίριαστο με τις συνήθειες της εποχής, αλλά αφενός δεν ταιριάζει με τη συνολική εικόνα του ανδρός, αφετέρου δε συμβιβάζεται με το έντονο ενδιαφέρον του για τις γυναίκες. Εξάλλου κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από άλλους συγγραφείς⁷³.

⁷¹ Αιλιανός, *Ποικίλ. Ιστορ.* 12.17: *Δημήτριος τοσοῦτων ἐθνῶν ἡγεμονεύων ἐφοίτα ἐς Λαμίας τῆς ἐταίρας σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ φορῶν τὸ διάδημα. αἴσχιστον μὲν οὖν ἦν αὐτῷ καὶ οἴκαδε μεταπέμψασθαι τὴν ἄνθρωπον ὃ δὲ παρ' ἐκείνην ἐφοίτα φανερώς.*

⁷² Αθήναιος, 13.593a: *Μυρρίνην δὲ τὴν Σαμίαν ἐταίραν Δημήτριος ... καὶ ἔξω τοῦ διαδήματος κοινωνὸν εἶχε τῆς βασιλείας.*

⁷³ Ο μόνος συγγραφέας που κάνει επίσης λόγο για παιδευαστικές σχέσεις και για γενικότερη εκτεθλυμμένη συμπεριφορά του Δημητρίου είναι ο Αιλιανός (*Ποικίλ. Ιστορ.* 9.9: *μύροις τε ἐρραίνετο αὐτῷ τὸ δάπεδον καὶ καθ' ἐκάστην ἔτους ὥραν τὰ ἐνακμάζοντα τῶν ἀνθῶν ὑπεσπείρετο αὐτῷ, ἵνα κατ' αὐτῶν βαδίζη. ἦν δὲ καὶ πρὸς γυναῖκας ἀκόλαστος, καὶ νεανικοῖς ἔρωσιν ἐπεχείρει. ἔμελε δὲ αὐτῷ καὶ καλῷ εἶναι εὐθετίζοντι τὴν τρίχα καὶ ξανθίζομένῳ καὶ ὑπαλειφομένῳ τὸ πρόσωπον παιδέρωτι. καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ*

Παράλληλα με τις ελεύθερες σχέσεις του ο Δημήτριος συνήψε και πέντε επίσημους γάμους. Οι γάμοι αυτοί εξυπηρετούσαν όλοι λίγο-πολύ πολιτικά συμφέροντα και σκοπιμότητες. Καθένας από αυτούς είτε ήταν επισφράγιση συμφωνίας είτε δήλωνε προσχώρηση σε πολιτικό συνασπισμό. Όμως, παρά την πολιτική τους διάσταση, πέντε επίσημοι γάμοι ήταν πολλοί ακόμα και για Μακεδόνα βασιλιά (από τους υπόλοιπους βασιλείς της εποχής του κανείς δεν είχε συνάψει περισσότερους από τρεις) και υπογραμμίζουν, κατά τη γνώμη μας, την αχίλλειο πτέρνα του Δημητρίου, την υπερβολική αδυναμία του στις γυναίκες.

Την πρώτη του σύζυγο Φίλα, την νυμφεύτηκε χωρίς ο ίδιος να το επιθυμεί κατόπιν υπόδειξης του πατέρα του, εξαιτίας της καταγωγής της (βλ. σημ. 55) και του κύρους που είχε η γυναίκα⁷⁴. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Billows, 71 σκοπός του γάμου ήταν «to strengthen the alliance between Antipatros and Antigonos», ενώ αμιγώς πολιτικά κίνητρα εντοπίζει και ο Wehrli, 141 «Les circonstances politiques expliquent cette union».

Ως δεύτερη σύζυγό του έλαβε το 303 π.Χ. την Δηιδάμεια, αδελφή του Πύρρου. Με αυτόν τον γάμο, όχι μόνο ενίσχυσε την επιρροή του στην Ήπειρο σε βάρος του Κασσάνδρου, αλλά και κέρδισε, σύμφωνα με τον Billows, 172 «a link to ancient royalty since Deidamia was a relative of Olympias and had been betrothed originally to Alexandros IV». Η Δηιδάμεια όμως δεν έζησε πολύ και μετά το θάνατό της παντρεύτηκε με μεσολάβηση του Σελεύκου την κόρη του Πτολεμαίου. Με τη συμφωνία αυτού του γάμου,

έχριετο ἀλείμμασι, προσφιλοτιμούμενος τῇ ῥαθυμίᾳ). Η μαρτυρία του όμως είναι αμφίβολης εγκυρότητας, γιατί όσα περιγράφει αποδίδονται από άλλες πηγές στον Δημήτριο Φαληρέα. Βλ. F.Gr.H. 76 F. 10 (Αθήναιος, 12.542b-e). Βλ. επίσης, N.L. Wilson, 288-289.

⁷⁴ Διόδωρος, 19.59.4-5: *αὕτη δ ἡ γυνὴ συνέσει δοκεῖ διεννηνοχένας . . . λέγεται δὲ καὶ Ἀντίπατρον τὸν πατέρα αὐτῆς, ὃς δοκεῖ γεγονέναι φρονιμώτατος τῶν ἐν δυναστείας γεγονότων κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν, κόρης οὕσης ἔτι τῆς Φίλας συμβουλευέσθαι πρὸς ταύτην περὶ τῶν μεγίστων.*

επισφραγίστηκε ουσιαστικά η παύση των εχθροπραξιών ανάμεσα στους διαδόχους και επικυρώθηκε η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί μετά τη μάχη στην Ιγρό.

Παρά τους τρεις γάμους του ο Δημήτριος δεν κάμφθηκε και συνήψε και τέταρτο με τη βασίλισσα της Κέρκυρας Λάνασσα, κόρη του Αγαθοκλή, τυράννου της Σικελίας και σύζυγο του Πύρρου, βασιλιά της Ηπείρου. Όταν αυτή δυσαρεστημένη από τον σύζυγό της αποσύρθηκε στην Κέρκυρα, έχοντας ανάγκη να συνάψει και πάλι γάμο με βασιλιά, κάλεσε τον Δημήτριο *έπισταμένη μάλιστα τῶν βασιλέων εύκόλως ἔχοντα πρὸς γάμους γυναικῶν* (Πλούταρχος, *Πύρ.* 10.5). Με τον γάμο αυτό μπορεί βεβαίως να εξασφάλισε την κυριαρχία του στην Κέρκυρα και να προσέγγισε τον Αγαθοκλή⁷⁵, έδωσε όμως στους άλλους βασιλείς λαβή για να στρέψουν τον Πύρρο εναντίον του με απώτερη συνέπεια για τον ίδιο την απώλεια του μακεδονικού θρόνου⁷⁶.

Πληροφορίες για έναν ακόμη γάμο που συνήφθη στην Αθήνα μετά την απελευθέρωσή της από τη φρουρά του Κασσάνδρου το 307 π.Χ. παραδίδει ο Πλούταρχος. Εκεί ο Δημήτριος φαίνεται να πήρε ως σύζυγό του την Ευρυδίκη, χήρα του Οφέλλα, διοικητή της Κυρήνης και απόγονο του αρχαίου Μιλτιάδη, επικυρώνοντας με τον γάμο αυτόν την αλλαγή στην πολιτική ζωή της πόλης. Αν και οι Αθηναίοι χάρηκαν με το γεγονός, που θεωρήθηκε τιμή για την πόλη, είναι ενδιαφέρουσα η σχετική παρατήρηση του

⁷⁵ N.G.L. Hammond (1995), 244: «Ξέχωρα από κάθε προσωπικό κίνητρο, η κίνηση αυτή συνδεόταν σαφώς με αλλαγή πολιτικής από τη μεριά του πατέρα της (Αγαθοκλή) και μέσα σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να ιδωθεί. Διότι, λίγο αργότερα, ο Αγαθοκλής έστειλε τον υιό του ως πρέσβη, στον Δημήτριο, ο οποίος, σε ανταπόδοση, έστειλε τον Οξύθεμη, έναν από τους επικεφαλής των Εταίρων του στις Συρακούσες για να κλείσει συμμαχία (289)».

⁷⁶ Πλούταρχος, *Πύρ.* 10.4: *φοβηθέντες οί βασιλείς διεπέμποντο πρὸς τὸν Πύρρον ἀγγέλους καὶ γράμματα, θαυμάζειν φάσκοντες, εἰ τὸν αὐτοῦ προέμενος καιρὸν ἐν τῷ Δημητρίου πολεμῆσαι περιμένει, καὶ δυνάμενος Μακεδονίας ἐκβαλεῖν αὐτὸν πολλὰ ταραττοντα καὶ ταραττόμενον, ἐκδέχεται [καί] σχολάζοντι καὶ μεγάλῳ γενομένῳ περὶ τῶν ἐν Μολοσσοῖς ἱερῶν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι, καὶ ταῦτα Κέρκυραν ἔναγχος ἀφηρημένος ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναικός.*

Πλουτάρχου, 14.2: *ἄλλως δ' ὁ Δημήτριος εὐχερῆς τις ἦν περὶ γάμους καὶ πολλαῖς ἅμα συνῆν γυναιξίν.*

Το δεύτερο μεγάλο πάθος του Δημητρίου που συνδυαζόταν ἄλλωστε ἐξόχως με το πρῶτο ἦταν το ποτό και οι απολαύσεις γενικότερα. Συνήθιζε να ἐπιδίδεται κατὰ κόρον σε συμπόσια και διασκεδάσεις δοκιμάζοντας θα ἔλεγε κανεὶς την ἀντοχή του στη μέθη και στην κραιπάλη. Ὅλα αυτά ὁμως σε καιρὸ εἰρήνης. Ἀντίθετα, σε καιρὸ πολέμου μετέστρεφε την συμποτική του διάθεση σε πολεμικὴ ετοιμότητα και ἀπείχε ἀυστηρὰ ἀπὸ κάθε τρυφή⁷⁷.

Ὡς πρότυπό του και στην εἰρήνη και στον πόλεμο εἶχε τον θεὸ Διόνυσο που, ἐνῶ και αὐτὸς ἐπιδιδόταν σε κάθε εἶδους τέρψη και κατάχρηση, ἦταν ἐξίσου ετοιμοπόλεμος και φοβερὸς στη μάχη⁷⁸. Την τακτική του αὐτή, να παραδίδει παντελῶς τον εαυτό του στις απολαύσεις τον καιρὸ της εἰρήνης και να εἶναι ἀπολύτως ἐγκρατὴς τον καιρὸ του πολέμου, την υπογραμμίζει ἐπακριβῶς και ο Διόδωρος (20.92.4): *κατὰ μὲν τὴν εἰρήνην ἐν μέθαις διέτριβε καὶ συμποσίοις ἔχουσιν ὀρχήσεις καὶ κώμους καὶ τὸ σύνολον ἐζήλου τὴν μυθολογουμένην ποτὲ γενέσθαι κατ' ἀνθρώπους τοῦ Διονύσου διάθεσιν, κατὰ δὲ τοὺς πολέμους ἐνεργὸς ἦν καὶ νήφων.*

Ἡ σχέση του Δημητρίου με το ποτό και την διασκέδαση γενικότερα υποδηλώνει ἓνα βαθύτερο γνώρισμα του χαρακτήρα του, την υπερβολή. Ὁ Δημήτριος δὲν ἦταν ἄνθρωπος του μέτρου. Ἦταν ἄνθρωπος των ἄκρων. Και η παντελής παράδοσή του στο ποτό και στα συμπόσια τον καιρὸ της εἰρήνης και η ἀπόλυτη ἀποχή του ἀπὸ αυτά τον καιρὸ του πολέμου το ἴδιο πράγμα υποδηλώνουν, ὅτι δὲν βιάδιζε ποτὲ τη μέση οδὸ, ἀλλὰ βρισκόταν πάντα ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς δοκιμάζοντας τα ὅρια και τις ἀντοχές του. Θα ἦταν σφάλμα ἀν παρερμηνεῦσαμε την τακτική του αὐτή ὡς ἐγκράτεια. Ἦταν ἀκρότητα, ἓνα

⁷⁷ Πλούταρχος, 19.5: *εἰρήνης γὰρ οὔσης ἀφύβριζεν εἰς ταῦτα* (ἐνν. τρυφή, πολυτέλεια και ποτό) *καὶ σχολάζων ἐχρήτο πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀνειμένως αὐτῷ καὶ κατακόρως, ἐν δὲ τοῖς πολέμοις ὡς οἱ φύσει σώφρονες ἔνηφε.*

⁷⁸ Ὁ.π. 2.3: *ἧ καὶ μάλιστα τῶν θεῶν ἐζήλου τὸν Διόνυσον, ὡς πολέμῳ τε χρῆσθαι δεινότατον, εἰρήνην τ' αὖθις ἐκ πολέμου τρέψαι [καὶ] πρὸς εὐφροσύνην καὶ χάριν ἐμμελέστατον.*

παιχνίδι ορίων και αντοχών, μια συνεχής πρόκληση και απέναντι στους άλλους, αλλά και απέναντι στον εαυτό του. Μα πάνω από όλα ήταν μια αδιάκοπη προσπάθεια ισορροπίας ανάμεσα στη σκληροτράχηλη ζωή του στρατιώτη και στον πολυτελή βίο του βασιλιά. Αυτό ακριβώς το στοιχείο της υπερβολής και το παιχνίδι της ισορροπίας είναι που τον κάνουν μια μοναδικά γοητευτική και ιστορικά ενδιαφέρουσα προσωπικότητα.

Όπως ήδη διαφαίνεται από την προηγούμενη παράγραφο, μέσα στις αδυναμίες του Δημητρίου συγκαταλέγεται και η υπερβολική του κλίση προς την πολυτέλεια και τη χλιδή. Μάλιστα ο μελετητής Murray, 23 όταν σκιαγραφεί το συμποτικό προφίλ του, της δίνει πρωτεύουσα θέση: «The aspects of Demetrios' sympotic life-style are his extravagance in terms of expense, his obsession with particular hetairai and his use of public civic and religious buildings for his displays». Η τάση του για πλούσια και πολυδάπανη ζωή προκαλούσε, αν όχι πάντοτε τις αντιδράσεις, οπωσδήποτε όμως τη δυσαρέσκεια των πολιτών και των στρατιωτών του⁷⁹. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση των στρατιωτικών του, λίγο πριν αυτομολήσουν στον Πύρρο, πως είχαν πια κουραστεί να μάχονται για την δική του πολυτελή ζωή⁸⁰.

Η διάθεσή του για πολυτέλεια έφτανε συχνά σε τέτοια όρια υπερβολής που άγγιζε τη ματαιοδοξία. Συνήθιζε να φορά διαδήματα με διπλές μίτρες, χρυσοποίκιλτα πορφυρά ρούχα και χρυσοκέντητα υποδήματα⁸¹, καθώς και χρυσό περιδέραιο με χρυσά ελίγματα στους βραχίονες και στους αστραγάλους σύμφωνα με τον περσικό τρόπο ένδυσης⁸². Όμως

⁷⁹ Ό.π. 42.1: *οὐ μόνον δὲ τούτοις τοῖς θεάμασιν ἐλύπει τοὺς ἀνθρώπους ἀήθεις ὄντας, ἀλλὰ καὶ τρυφήν καὶ δίαιταν ἐβαρύνοντο.*

⁸⁰ Ό.π. 44.8-9: *ἀπειρηκέναι γὰρ ἤδη Μακεδόνας ὑπὲρ τῆς ἐκείνου τρυφῆς πολεμοῦντας.*

⁸¹ Ό.π. 41.6-7: *Ἦν δ' ὡς ἀληθῶς τραγωδία μεγάλη περὶ τὸν Δημήτριον, οὐ μόνον ἀμπεχόμενον καὶ διαδούμενον περιττῶς καυσίαις διμίτροις καὶ χρυσοπαρύφοις ἀλουργίσι, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς ποσὶν ἐκ πορφύρας ἀκράτου συμπεπιλημένης χρυσοβαφεῖς πεπονημένον ἐμβάδας.*

⁸² G.M. Macurdi, 27-28.

το πιο υπερβολικό στοιχείο στην εξωτερική του εμφάνιση ήταν ο μανδύας του. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο χρειάστηκε ένα χρόνο να υφανθεί και τελικά δεν ολοκληρώθηκε. Επάνω απεικονίζονταν ο κόσμος και τα ουράνια σώματα⁸³.

Ανάλογη είναι η περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης του Δημητρίου από τον Δούρη, ο οποίος του καταλογίζει την ίδια ακριβώς ματαιοδοξία⁸⁴. Σύμφωνα με τον Δούρη ο μανδύας δεν ήταν ένας αλλά πολλοί και επάνω τους δεν απεικονίζονταν ο κόσμος και τα ουράνια σώματα, αλλά τα δώδεκα σύμβολα του ζωδιακού κύκλου και χρυσά αστέρια⁸⁵. Είτε η εκδοχή του Πλουτάρχου είτε η εκδοχή του Δούρη είναι ακριβέστερη, το βέβαιο είναι ότι ο μανδύας ήταν υπερβολικά διακοσμημένος και αποκάλυπτε άνθρωπο φιλάρεσκο και ματαιόδοξο. Δεν ήταν τυχαίο εξάλλου ότι εάν δεχτούμε την εκδοχή του Πλουτάρχου, κανείς από τους επόμενους βασιλείς της Μακεδονίας δεν τόλμησε να τον φορέσει, αν και πολλοί από αυτούς ήταν πομπώδεις και τρυφηλοί⁸⁶.

Το γεγονός όμως που αποδεικνύει κυρίως την ματαιοδοξία του ανδρός ήταν η αποδοχή όλων εκείνων των τιμών που του έγιναν από τους Αθηναίους το 307 π.Χ., αν και πολλές από αυτές ξεπερνούσαν κάθε όριο όχι μόνο υπερβολής, αλλά και αξιοπρέπειας. Οι

⁸³ Ό.π. 41.6-7: *ἔργον ὑπερήφανον, εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων.*

⁸⁴ F.Gr.H. 76 F. 14 (Αθήναιος 12.535f - 536a): *Δημήτριος δὲ πάντας ὑπερέβαλεν τὴν μὲν γὰρ ὑπόδεσιν ἦν εἶχεν κατεσκεύαζεν ἐκ πολλοῦ δαπανήματος ἦν γὰρ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα τῆς ἐργασίας σχεδὸν ἐμβάτης πύλημα λαμβάνων τῆς πολυτελεστάτης πορφύρας τούτῳ δὲ χρυσοῦ πολλὴν ἐνύφαινον ποικιλίαν ὀπίσω καὶ ἔμπροσθεν ἐνιέντες οἱ τεχνῖται ... μίτρα δὲ χρυσόπαστος ἦν, <ἧ> καυσίαν ἀλουργῆ οὔσαν ἔσφιγγεν, ἐπὶ τὸ νῶτον φέρουσα τὰ τελευταῖα καταβλήματα τῶν ὑφασμάτων.*

⁸⁵ Ό.π. 535f: *αἱ δὲ χλαμύδες αὐτοῦ ἦσαν ὄρφνινον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χροᾶς, τὸ δὲ πᾶν ἐνύφαντο χρυσοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια.*

⁸⁶ Πλούταρχος, 41.8: *οὐδεὶς δ' ἐτόλμησεν αὐτῇ (ενν. τη χλαμύδα) χρήσασθαι, καίπερ οὐκ ὀλίγων ὕστερον ἐν Μακεδονίᾳ σοβαρῶν γενομένων βασιλέων.*

κυριότερες ήταν η ανακήρυξη του ίδιου και του πατέρα του σε θεούς Σωτήρες⁸⁷, η αλλαγή του συστήματος χρονολόγησης προς τιμήν τους⁸⁸, η δημιουργία δύο νέων φυλών που θα έπαιρναν τα ονόματά τους⁸⁹, η ύφανση των μορφών τους στο ιερό πέπλο της θεάς Αθηνάς⁹⁰, η τέλεση εορτής και πομπής προς τιμήν τους⁹¹, η τοποθέτηση χρυσών αγαλμάτων τους δίπλα σε αυτά των τυραννοκτόνων⁹², η ονομασία δύο ιερών αθηναϊκών πλοίων με τα ονόματά τους⁹³, η ονομασία ενός μήνα και μιας ημέρας με το όνομα του

⁸⁷ Ό.π. 10.4-5 και Διόδωρος, 20.46.2.

⁸⁸ Πλούταρχος, 10.4: *καὶ τὸν ἐπώνυμον καὶ πάτριον ἄρχοντα καταπαύσαντες, ἱερέα σωτήρων ἐχειροτόνουν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, καὶ τοῦτον ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων καὶ τῶν συμβολαίων προέγραφον.*

⁸⁹ Ό.π. 10.6: *ταῖς δὲ φυλαῖς δύο προσέθεσαν, Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα, καὶ τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων πρότερον ἑξακοσίων ἐποίησαν, ἅτε δὴ φυλῆς ἐκάστης πεντήκοντα βουλευτὰς παρεχομένης* και Διόδωρος, 20.46.2: (ενν. οι Αθηναίοι εψηφισαν) *πρὸς δὲ τὰς δέκα φυλάς προσθεῖναι δύο, Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα.* Για τις αλλαγές που επέφερε αυτή η απόφαση στο αθηναϊκό ημερολόγιο βλ. W.B. Dinsmoor, 303-310.

⁹⁰ Πλούταρχος, 10.6 και Διόδωρος, 20.46.2-3.

⁹¹ Διόδωρος, 20.46.2 και Αθήναιος 12.536a και Ευστάθιος, *Σχόλ, Ιλιάδ.* 2.570.7-11.

⁹² Διόδωρος, 20.46.2.

⁹³ F.Gr.H. 328 F. 48 (*Lex. Cantabr*, σελ. 355 3N).

Δημητρίου⁹⁴, η σύνθεση και η ερμηνεία παιάνων αφιερωμένων σε αυτόν⁹⁵, μα πάνω από όλα η θεοποίησή του⁹⁶.

Αναμφισβήτητα, τόσο η εκδήλωση όσο και η αποδοχή αυτών των τιμών είχαν και πολιτικά κίνητρα⁹⁷. Όμως, εκτός από τον πολιτικό, ισχυρό ρόλο φαίνεται να έπαιξε στην αποδοχή τους και ο ψυχολογικός παράγοντας. Παρά τη μαρτυρία του Αθήναιου ότι ο Δημήτριος δυσανεστήθηκε με όλες αυτές τις υπερβολές και λυπήθηκε για τη δουλοπρεπή συμπεριφορά των Αθηναίων⁹⁸, δυσκολευόμαστε να πειστούμε γι' αυτό. Πρώτη αιτία

⁹⁴ Πλούταρχος, 12.2, F.Gr.H. 328 F. 166 (Σχολ. Πινδ. Νεμ. 3.4), Αρποκρατίων, λ. *Ἐνη και Νέα* και Σούδα, λ. *Ἐνην και Νέα*.

⁹⁵ F.Gr.H. 328 F. 165 (Αθήναιος, 15.679a).

⁹⁶ Συγκεκριμένα αποφάσισαν να θεωρείται ιερός ο τόπος που ο Δημήτριος πρωτοπάτησε, όταν κατέβηκε από το άρμα του (Πλούταρχος 10.5: *καὶ τὸν τόπον ὅπου πρῶτον ἀπέβη τοῦ ἄρματος καθιερώσαντες καὶ βωμὸν ἐπιθέντες Δημητρίου Καταιβάτου προσηγόρευσαν*), να θεωρούνται θεωροί και όχι πρεσβευτές όσοι στέλλονταν στον ίδιο ή στον πατέρα του, (ό.π. 11.1: *ἔγραψεν ὅπως οἱ πεμπόμενοι κατὰ ψήφισμα δημοσίᾳ πρὸς Ἀντίγονον ἢ Δημήτριον ἀντὶ πρεσβευτῶν θεωροὶ λέγοιντο, καθάπερ οἱ Πυθοῖ καὶ Ὀλυμπίαζε τὰς πατρίους θυσίας ὑπὲρ τῶν πόλεων ἀνάγοντες ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἑορταῖς*), καθώς και να ζητήσουν από αυτόν χρησμό για την αφιέρωση ασπίδων στους Δελφούς (ό.π. 13.1-2: *ἔγραψε Δρομοκλείδης ὁ Σφήττιος, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀσπίδων ἀναθέσεως εἰς Δελφοὺς παρὰ Δημητρίου λαβεῖν χρησμόν*).

⁹⁷ R.H. Simpson, 403: «a notable fact about relations between rulers and cities is the recognition of an informal code of conduct whereby cities exchanged their goodwill (εὔνοια) for the benefactions (εὐεργεσίαι) of the rulers» και K. Scott, 138: «Demetrius can never have believed in his own divinity, but he did not fail to grasp its political advantages and to encourage it whenever there was something to gain».

⁹⁸ F.Gr.H. 75 F. 1 (Αθήναιος, 6.253a-b): *ἐλύπει μὲν καὶ τούτων ἔνια αὐτόν, ὡς ἔοικεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλα γε παντελῶς αἰσχρὰ καὶ ταπεινά ... ὥστε καὶ αὐτόν τὸν Δημήτριον*

δυσπιστίας αποτελεί το γεγονός ότι ο Δημήτριος αποδέχτηκε όλες αυτές τις τιμές, παρ' όλο που και υπερβολικές ήταν και ολοφάνερα απέβλεπαν να κολακεύσουν την ματαιοδοξία του. Η δυσπιστία προς την εκδοχή του Αθήναιου ενισχύεται από το γεγονός ότι λίγα χρόνια μετά το 304 π.Χ. αφέθηκε και πάλι στις αθηναϊκές κολακείες, όταν δέχτηκε την «τιμητική» προσφορά τους να καταλύσει στον οπισθόδομο του Παρθενώνα, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για την σωτηρία της πόλης από τον Κάσσανδρο⁹⁹, όπως αφέθηκε και αργότερα το 290 π.Χ., όταν επέστρεφε στην πόλη από την Κέρκυρα¹⁰⁰. Εάν η ματαιοδοξία του Δημητρίου δεν κολακευόταν από όλες αυτές τις εκδηλώσεις δεν θα τις αποδεχόταν, ούτε βεβαίως την πρώτη φορά ούτε πολύ περισσότερο τις επόμενες.

Η πιθανή ερμηνεία ότι μια ενδεχόμενη άρνηση από πλευράς του θα μπορούσε να εκληφθεί από την πόλη ως προσβολή δεν ευσταθεί. Αντιθέτως, παρατηρώντας τις εξελίξεις (την αντιμετώπιση που του επεφύλαξαν οι Αθηναίοι μετά την ήττα του στην Ιψό), έχουμε κάθε λόγο να πιστέψουμε ότι η Αθήνα θα εκτιμούσε πολύ περισσότερο μια μερική άρνηση των τιμών, παρά την καθολική αποδοχή τους. Μια άρνηση θα είχε εκληφθεί ως σεμνότητα και αρετή του ανδρός, ενώ παράλληλα θα προφύλασσε τόσο την δική του αξιοπρέπεια όσο και το γόητρο της πόλης. Σε αυτό το σημείο ο Πλούταρχος, 30.7-8, αποδεικνύεται βαθύτερος γνώστης της ανθρώπινης ψυχολογίας απ' ό,τι ο Αθήναιος, όταν παρατηρεί σχετικά: *τὸ γὰρ φαυλότατον ὡς ἔοικεν εὐνοίας ὄχλων βασιλεῦσι καὶ δυνάσταις*

θαυμάζειν ἐπὶ τοῖς γινομένοις καὶ λέγειν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ οὐδεὶς Ἀθηναίων γέγονε μέγας καὶ ἄδρὸς τὴν ψυχὴν.

⁹⁹ Πλούταρχος, 23.4-5.

¹⁰⁰ F.Gr.H. 75 F.2 (Αθήναιος 6.253c-d): *ἐπανελθόντα δὲ τὸν Δημήτριον ἀπὸ τῆς Λευκάδος καὶ Κερκύρας εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχοντο οὐ μόνον θυμιῶντες καὶ στεφανοῦντες καὶ οἰνοχοοῦντες, ἀλλὰ καὶ προσοδιακοὶ χοροὶ καὶ ἰθύφαλλοι μετ' ὀρχήσεως καὶ ᾠδῆς ἀπήντων αὐτῷ καὶ ἐφιστάμενοι κατὰ τοὺς ὄχλους ἦδον ὀρχούμενοι καὶ ἐπάδοντες ὡς εἶη μόνος θεὸς ἀληθινός, οἱ δ' ἄλλοι καθεύδουσιν ἢ ἀποδημοῦσιν ἢ οὐκ εἰσίν, γεγωνῶς δ' εἶη ἐκ Ποσειδῶνος καὶ Ἀφροδίτης, τῷ δὲ κάλλει διάφορος καὶ τῇ πρὸς πάντας φιλανθρωπία κοινός. δεόμενοι δ' αὐτοῦ ἰκέτευον, φησί, καὶ προσηύχοντο.*

τεκμήριόν ἐστὶν ὑπερβολὴ τιμῶν, ἧς ἐν τῇ προαιρέσει τῶν ἀποδιδόντων ἐχούσης τὸ καλὸν ἀφαιρεῖ τὴν πίστιν ὁ φόβος· τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ δεδιότες ψηφίζονται καὶ φιλοῦντες ... ὡς οἱ γε δῆμοι πολλάκις ἐν αὐταῖς μάλιστα ταῖς τιμαῖς μισοῦσι τοὺς ἀμέτρως καὶ ὑπερόγκως καὶ παρ' ἀκόντων λαμβάνοντας. Τὴν παρατήρηση τοῦ Πλουτάρχου γιὰ τὸ ευμετάβολο τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας ἐρχεται νὰ ἐνισχύσει ὁ λόγος τοῦ σύγχρονου μελετητῆ Green, 68: «The other side of the coin is well exemplified, five or six years later, again in Athens, by the passionate outburst of a comic poet, Philippides, precisely *against* those blasphemous usurpations of godhead by Demetrios which, he asserts, have been directly responsible for Athens' misfortunes. The split was not between two groups, but personal and interal».

Συνοψίζοντας λοιπόν, παρατηροῦμε ὅτι, εἴαν ὁ Δημήτριος ἠθέλε, εἶχε δυνατότητα νὰ ἀρνηθεῖ ἀν ὅχι ὅλες, τουλάχιστον τις πιο πομπώδεις ἀπὸ τις ἐκδηλώσεις. Δὲν τὸ ἔκανε ὁμως, γιὰτί αὐτὲς ἔτρεφαν τὸν ἐγωισμό καὶ τὴ φιλαρέσκειά του, γιὰτί τις ἐπιθυμοῦσε καὶ τις ἀπολάμβανε.

Μία ἄλλη ἀρνητικὴ ιδιότητά του, ποὺ ἐν γένει βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴν ματαιοδοξία εἶναι ἡ ἀλαζονεία. Τὴ θετικὴ πλευρά αὐτῆς τῆς ιδιότητος, τὴν υπερηφάνεια, ἀναλύσαμε ἤδη, ὅταν ἀναφερθήκαμε στα χαρίσματα τοῦ ἀνδρός. Πράγματι ὁ Δημήτριος εἶχε ὑψηλὸ φρόνημα καὶ ἀνωτερότητα στὴ συμπεριφορά του (βλ. σελ. 19-20). Ὅταν ὁμως οἱ ἀρετὲς αὐτὲς ξεπερνοῦν τὸ μέτρο μετατρέπονται σὲ ἐλαττώματα. Αὐτὸ συνέβη καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Δημητρίου. Ἐνδειξὴ τῆς ἀλαζονείας του ἦταν τὸ αἴτημά του νὰ μνηθεῖ καὶ στους δύο κύκλους τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀμέσως, ἐνὼ γνῶριζε ὅτι τὸ τελετουργικὸ τῆς μύησης ἀπαιτοῦσε τουλάχιστον δύο χρόνια, ἀναγκάζοντας ἐπὶ τῆς οὐσίας τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸ τροποποιήσουν¹⁰¹.

¹⁰¹ F.Gr.H. 328 F. 10 (Ἀρποκρατίων, λ. ἀνεπόπτευτος): *Δημητρίῳ μὲν οὖν ἴδιόν τι ἐγένετο παρὰ τοὺς ἄλλους τὸ μόνον μνηθῆναι τε ἅμα καὶ ἐποπτεῦσαι καὶ τοὺς χρόνους τῆς τελετῆς τοὺς πατέρας μετακινήθηναι.* Ἡ πληροφορία ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸν Πλουτάρχο, 26.1-2: *τότε δ' οὖν ἀναζευγνύων εἰς τὰς Ἀθήνας ἔγραψεν, ὅτι βούλεται παραγενόμενος εὐθύς μνηθῆναι καὶ τὴν τελετὴν ἄπασαν ἀπὸ τῶν μικρῶν ἄχρι τῶν ἐποπτικῶν παραλαβεῖν. τοῦτο δ' οὐ θεμιτὸν ἦν οὐδὲ γεγονὸς πρότερον, ἀλλὰ τὰ μικρὰ*

Από αλαζονεία επίσης κινήθηκε, όταν ενοχλημένος από την αποστολή ενός μόνο πρέσβη σε αυτόν από τους Σπαρτιάτες διαμαρτυρήθηκε, θεωρώντας ότι υποτιμάται, για να πάρει βεβαίως από τον Λακεδαιμόνιο πρέσβη την αποστομωτική απάντηση: *έναν σε έναν*¹⁰².

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

Στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων του Δημητρίου βρίσκονταν οι κατασκευές. Όπως είναι αναμενόμενο, επί το πλείστον ενδιαφερόταν αυτός για την κατασκευή πολεμικών πλοίων και όπλων. Σύμφωνα με μαρτυρία του Διοδώρου επί των ημερών του τελειοποιήθηκαν τα μεγαλύτερα επιθετικά όπλα (καταπέλτες και βαλλίστρες) και πολιορκητικές μηχανές¹⁰³. Η ελέπολις¹⁰⁴ που χρησιμοποίησε στην πολιορκία της Ρόδου το 305 π.Χ. ήταν η μεγαλύτερη πολιορκητική μηχανή που είχε φτιαχτεί ως τότε¹⁰⁵. Στις

τοῦ Ἀνθεστηριῶνος ἐτελοῦντο, τὰ δὲ μεγάλα τοῦ Βοηδρομιῶνος ἐπώπτεον δὲ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐνιαυτὸν διαλείποντες, και ἀπὸ τον Διόδωρο, 20.110.1: κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα Δημήτριος διατρίβων ἐν ταῖς Ἀθήναις ἔσπευδε μνηθῆναι καὶ καταλαβεῖν τὴν ἐν Ἐλευσίῃ τελετὴν. ἀπεχούσης δὲ χρόνον ἰκανὸν τῆς κατὰ νόμους ἡμέρας, καθ ἣν εἰώθεισαν Ἀθηναῖοι συντελεῖν τὴν τελετὴν, ἔπεισε τὸν δῆμον διὰ τὰς εὐεργεσίας κινῆσαι τὸ πάτριον ἔθος.

¹⁰² Πλούταρχος, 42.2-3 και *Περὶ ἀδολ.* 16.511a.

¹⁰³ Διόδωρος, 20.92.5: *ἐπὶ γὰρ τούτου βέλη τὰ μέγιστα συνετελέσθη καὶ μηχαναὶ παντοῖαι πολὺ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις γενομένας ὑπεραίρουσαι.*

¹⁰⁴ Η ελέπολις ήταν πολιορκητική μηχανή που εχρησιμοποιεῖτο για την εκπόρθηση πόλεων. Η συγκεκριμένη ελέπολις που χρησιμοποιήθηκε στην πολιορκία της Ρόδου ήταν ένας τεράστιος πύργος με επένδυση σιδήρου, μέσα στον οποίο είχε τοποθετήσει ο Δημήτριος τους καταπέλτες του. Ήταν ἔργο του αρχιτέκτονα Επιμάχου.

¹⁰⁵ Διόδωρος, 90.91.2: *παρασκευασάμενος οὖν ὕλης παντοίας πλῆθος κατεσκεύασε μηχανὴν τὴν καλουμένην ἐλέπολιν, ὑπεραίρουσαν πολὺ τῶ μεγέθει τῶν πρὸ αὐτῆς*

πολιορκίες έπαιρνε μαζί του επιτελείο αρχιτεκτόνων και οπλοποιών, τους οποίους όμως συχνά ξεπερνούσε σε επινοητικότητα και τεχνική ικανότητα¹⁰⁶. Σύμφωνα μάλιστα με παρατήρηση του Πλούταρχου, ο ρόλος του στις κατασκευές δεν ήταν μόνο εποπτικός αλλά φέρεται να μετείχε και ο ίδιος σε αυτές: *ἀλλὰ μὴν Δημητρίου καὶ τὸ βάνουσον ἦν βασιλικόν, καὶ μέγεθος ἢ μέθοδος εἶχεν, ἅμα τῶ περιττῶ καὶ φιλοτέχνῳ τῶν ἔργων ὕψος τι διανοίας καὶ φρονήματος συνεκφερόντων, ὥστε μὴ μόνον γνώμης καὶ περιουσίας, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἄξια φαίνεσθαι βασιλικῆς* (20.5).

Παράλληλα με τις πολιορκητικές μηχανές και τα επιθετικά όπλα επιδιδόταν και στην κατασκευή πολεμικών πλοίων. Επί της βασιλείας του ναυπηγήθηκαν τα μεγαλύτερα μέχρι τότε πολεμικά σκάφη. Συγκεκριμένα καθέλκυσε πλοία που είχαν μέχρι και δεκαέξι σειρές κουπιά¹⁰⁷, ενώ ο Πλίνιος παραδίδει ότι ο μεγαλύτερος κέδρος που αναφέρεται ότι είχε κοπεί μέχρι και την εποχή του (1^{ος} αι. μ.Χ.) ήταν στην Κύπρο και χρησιμοποιήθηκε ως κατάρτι σε ένα από τα πλοία του Δημητρίου¹⁰⁸. Τα πλοία του εκτός από επιβλητικά σε μέγεθος και όμορφα σε θέα ήταν κυρίως αξιόμαχα. Μεγαλύτερα πλοία κατασκευάστηκαν και μετά από αυτόν. Ο Πτολεμαίος ο Φιλοπάτωρ κατασκεύασε πλοίο με σαράντα σειρές κουπιά (Πλίνιος, *Natur. Hist.* 7.61.208). Όμως το πλοίο αυτό μην έχοντας καμία σταθερότητα ήταν μόνο για επίδειξη, κατάλληλο να το βλέπουν όχι όμως και να το

γενομένων και Πλούταρχος, 21.1: ἐπολέμησε δὲ Ῥοδίους Πτολεμαίου συμμάχους οὔσι, καὶ τὴν μεγίστην ἐλέπολιν τοῖς τείχεσι προσήγαγεν.

¹⁰⁶ Διόδωρος, 20.92.2: *εὐμήχανος γὰρ ὢν καθ ὑπερβολὴν ἐν ταῖς ἐπινοίαις καὶ πολλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀρχιτεκτόνων τέχνην παρειαύρων ὠνομάσθη μὲν πολιορκητῆς.*

¹⁰⁷ Πλούταρχος, 43.5: *οὐδεὶς γὰρ εἶδεν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαιδεκῆρη ναῦν πρότερον οὔθ ἑκκαιδεκῆρη* και Πλίνιος, *Natur. Hist.* 7.61.208: *... ad quindecim Demetrium Antigoni.*

¹⁰⁸ Πλίνιος, ό.π. 16.76.203: *maxima* (ενν. cedrus) *in Cypro traditur ad undecimrem Demetrii succisa CXXX pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum.*

χρησιμοποιούν¹⁰⁹. Αντιθέτως τα πλοία που κατασκεύαζε ο Δημήτριος πληρούσαν και τις αισθητικές και τις χρηστικές προϋποθέσεις (βλ. σελ. 2). Όχι τυχαία νεότερος μελετητής, όταν συγκρίνει τον στόλο του Δημητρίου με αυτόν του Φιλίππου και Αλεξάνδρου, δίνει το προβάδισμα στον Δημήτριο: «Εἰς τὴν συγκρότησιν μάλιστα τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ὑπερέβη ἀμφοτέρους ὁ Δημήτριος»¹¹⁰.

Το ενδιαφέρον του για κάθε είδους κατασκευαστικό έργο μαρτυρεί επίσης η επιθυμία του για διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου. Επιθυμώντας να διευκολύνει τα θαλάσσια ταξίδια γενικότερα και κυρίως βέβαια τα δικά του έθεσε στους μηχανικούς του το ζήτημα της διάνοιξης του Ισθμού, οι οποίοι όμως τον απέτρεψαν από μια τέτοια προσπάθεια επικαλούμενοι το ενδεχόμενο πλημμύρας της Αίγινας και των γειτονικών νήσων εξαιτίας της διαφοράς στάθμης του νερού στις δύο πλευρές του ισθμού¹¹¹.

¹⁰⁹ Πλούταρχος, 43.6: *ἀλλὰ θέαν μόνην ἐκείνη παρέσχε, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων, φανῆναι πρὸς ἐπίδειξιν, οὐ χρεῖαν, ἐπισφαλῶς καὶ δυσέργως ἐκινήθη.*

¹¹⁰ Ι. Παπασταύρου, 257.

¹¹¹ Στράβων, 1.3.11: *φησὶ γὰρ καὶ Δημήτριον διακόπτειν ἐπιχειρῆσαι τὸν τῶν Πελοποννησίων ἰσθμὸν πρὸς τὸ παρασχεῖν διάπλουν τοῖς στόλοις, κωλυθῆναι δ' ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων ἀναμετρησάντων καὶ ἀπαγγειλάντων μετεωροτέραν τὴν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ θάλατταν τῆς κατὰ Κεγχρεᾶς εἶναι, ὥστε, εἰ διακόψειε τὸ μεταξὺ χωρίον, ἐπικλυσθῆναι ἂν ἅπαντα τὸν περὶ Αἴγινα πόρον καὶ αὐτὴν Αἴγινα καὶ τὰς πλησίον νήσους, καὶ μηδὲ τὸν διάπλουν ἂν γενέσθαι χρήσιμον.* Το ενδιαφέρον του Δημητρίου για διάνοιξη του ισθμού παραδίδει και ο Πλίνιος, ό.π. 4.4.10: *Lecheae hinc, Cenchreae illinc angustiarum termini, longo et ancipiti navium ambitu quas magnitudo plaustris transvehi prohibet. quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas temptavere Demetrius rex, dictator Caesar, Gaius princeps, Domitius Nero, nefasto, ut omnium exitu patuit, incepto.*

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Κατά πόσο ο Δημήτριος ήταν ένας μεγάλος στρατηγός είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Ο Πλούταρχος παρατηρεί ότι ήταν ικανότερος στην προετοιμασία μιας στρατιωτικής δύναμης παρά στην χρησιμοποίησή της¹¹². Αλλά και σύγχρονοι μελετητές (Heckel, 440, Hammond [1999], 309) παρατηρούν ότι και στην πολιορκία της Ρόδου, όπου κατ' άλλους κέρδισε την προσωινία *Πολιορκητής*, ενώ κατ' άλλους απλώς την επιβεβαίωσε, η Ρόδος τελικά δεν κατακτήθηκε. Πέρα όμως από τις συγκεκριμένες διαπιστώσεις, θα ήταν τουλάχιστον ιστορική αδικία, αν όχι παραποίηση η συνολική άρνηση των στρατιωτικών ικανοτήτων και των επιτυχιών του Δημητρίου.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

Τα στρατιωτικά του σχέδια ήταν αναμφιβόλως μεγαλεπήβολα. Όσο ζούσε ο πατέρας του, μοιράστηκε μαζί του το σχέδιο για κυριαρχία πάνω στους υπόλοιπους διαδόχους. Όλες οι μάχες που έδωσε έως και το 301 π.Χ. στην Ισό υπηρετούσαν αυτό τον σκοπό. Η μάχη στην Γάζα το 313 π.Χ. ενάντια στον Πτολεμαίο, τον Σέλευκο και τον Κάσσανδρο (Διόδωρος, 19.88-84, Πλούταρχος, 5.3, Πausanias, 1.6.5), η μάχη στην Συρία τον ίδιο χρόνο ενάντια στον πρώτο (Διόδωρος, 19.93.1-3, Πλούταρχος, 6.2-3), η εξόρμηση ενάντια στο στρατό του Σελεύκου το 310 π.Χ. στη Μεσοποταμία, αλλά και εναντίον του Πτολεμαίου στην Αλικαρνασό της Μ. Ασίας ένα χρόνο μετά (Διόδωρος, 19.100.5-7, Πλούταρχος, 7.2-5), η απελευθερωτική εκστρατεία στην κυρίως Ελλάδα το 307 π.Χ. εναντίον κυρίως του Κασσάνδρου αλλά και του Πτολεμαίου (Διόδωρος, 20.45-46, Πλούταρχος, 10.1-2, Πολύαινος, 4.7.6), η πολιορκία της Κύπρου, που ανήκε στη σφαίρα επιρροής του δεύτερου το 306 π.Χ. (Διόδωρος, 20.47.7-8, Πλούταρχος, 15-16, Πολύαινος, 4.7.7), η εκστρατεία στην Αίγυπτο εναντίον του, που επιχείρησε λίγο αργότερα (Διόδωρος,

¹¹² Πλούταρχος, 20.1: *Ἀλλά καὶ παρασκευάσασθαι δύναμιν ἢ χρήσασθαι βελτίων ἐδόκει στρατηγός εἶναι.*

20.76, Πλούταρχος, 19.1-4, Πausanίας, 1.6.6), η επίθεσή του στη Ρόδο που πρόσκειτο φιλικά και ενίσχυε ναυτικά τον Πτολεμαίο το 305 π.Χ. (Διόδωρος, 20.91.1, Πλούταρχος, 20.9), η εκδίωξη των φρουρών του Κασσάνδρου από τις πόλεις της Κεντρικής Ελλάδος και της Πελοποννήσου το 304 π.Χ. (Διόδωρος, 20.102-103, Πλούταρχος, 23.1-3, 25.1-4, Πολύαινος, 4.6.3, 4.7.8, Αθήναιος, 10.415a), η αναμέτρηση με το στρατό του τελευταίου στην Θεσσαλία το 303 π.Χ. (Διόδωρος, 20.110), και η τελική μάχη με τον Σέλευκο στην Ιψό της Φρυγίας τον Αύγουστο του 301 π.Χ., όπου σκοτώθηκε ο Αντίγονος (Διόδωρος, 21.4b, Πλούταρχος, 29.8), όλα είχαν τον ίδιο στόχο, την εξόντωση των αντιπάλων και την προσάρτηση των εδαφών τους. Η μόνη εκστρατεία που δεν υπηρετούσε αυτόν τον σκοπό ήταν αυτή ενάντια σε μια φυλή Αράβων νομάδων, τους Ναβαταίους το 312 π.Χ., η οποία έληξε με ειρηνικό διακανονισμό (Διόδωρος, 19.94, Πλούταρχος, 7.1).

Με την ήττα της Ιψού τα φιλόδοξα σχέδια του Δημητρίου για την απόλυτη κυριαρχία ματαιώνονται. Το μεγαλύτερο μέρος του βασιλείου του Αντιγόνου μοιράστηκε στους νικητές¹¹³, ενώ ο Δημήτριος εξακολούθησε να διατηρεί σε περιορισμένη όμως έκταση την επιρροή του στην κυρίως Ελλάδα και στα νησιά του Αιγαίου και να έχει υπό την κυριαρχία του την Κύπρο, μέρος την Μ. Ασίας (την Ιωνία και τμήμα της Καρίας) και μέρος της φοινικικής παραλίας. Εξακολούθησε δηλαδή να έχει τον έλεγχο της ανατολικής Μεσογείου. Σκοπός του πλέον γίνεται η ανασύσταση του κράτους του πατέρα του: *διενοεῖ το δ' οὐθέν ὀλίγον, ἀλλὰ πᾶσαν ἀναλαμβάνειν τὴν ὑπὸ τῶ πατρὶ γενομένην ἀρχὴν* (Πλούταρχος, 43.3). Για να το επιτύχει αυτό, άρχισε μια σειρά από πολεμικούς αγώνες με τους αντιπάλους του. Αρχικά έπρεπε να εδραιώσει τη θέση του στις πόλεις της κυρίως Ελλάδος που είχαν αρχίσει να αποσκιρτούν, γιατί εκεί βρισκόταν τα κύρια αποθέματα του σε άνδρες. Το 294 π.Χ. μετά από πολιορκία ενός έτους εκδιώκει τον τύραννο Λαχάρη, οπαδό του Κασσάνδρου από την Αθήνα (Πλούταρχος, 33.5-6, Πausanίας, 1.25.7), νικά δυο φορές τους Σπαρτιάτες (Πλούταρχος, 35.1-2, Πausanίας, 1.13.6, Πολύαινος, 4.7.9.)

¹¹³ N.G.L. Hammond (1999), 321-322: Ο Πλείσταρχος, αδελφός του Κασσάνδρου, πήρε την Κιλικία, ο Λυσίμαχος το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Μ. Ασίας και ο Σέλευκος την Συρία. Ο Πτολεμαίος, ο οποίος δεν είχε συνεισφέρει ιδιαίτερα στον τελευταίο πόλεμο κατά του Αντιγόνου δεν πήρε τίποτε, αλλά κράτησε απλώς τα ήδη κερκτημένα του.

και ανακηρύσσεται βασιλιάς της Μακεδονίας, παίρνοντας κάτω από την επιρροή του το μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδος και τα νησιά του Αιγαίου (Πλούταρχος, 37.1-3). Το 292 π.Χ. καταπνίγει εξέγερση των Βοιωτών (Διόδωρος, 21.14.1-2, Πλούταρχος, 39, 40.6). Το 290 π.Χ. ο στρατηγός του Πάνταυχος ηττάται από τον Πύρρο στην Αιτωλία, ο οποίος όμως ένα χρόνο αργότερα το 289 π.Χ., αναγκάζεται να συνάψει συνθήκη ειρήνης μετά την ήττα του από τον Δημήτριο στην Έδεσσα (Πλούταρχος, 41.2-3, 43.1-2). Την άνοιξη του 288 π.Χ. ο Δημήτριος καλείται να αντιμετωπίσει συνασπισμένους τους αντιπάλους του. Ο Πύρρος και ο Λυσίμαχος εισβάλλουν στην Μακεδονία, ενώ συγχρόνως καταφτάνει και ο στόλος του Πτολεμαίου στην Ελλάδα (Πλούταρχος, 44.1-3). Εξαιτίας της δυσαρέσκειας και του κινδύνου αυτομόλησης του στρατού του, στρέφεται πρώτα εναντίον του Πύρρου που ήταν ξένος, αλλά ο στρατός του τελικά αυτομολεύει προς αυτόν και ο Δημήτριος καταφεύγει στην κεντρική Ελλάδα (Πλούταρχος, 44.6-8). Ταυτόχρονα ο στόλος του Πτολεμαίου καταλαμβάνει τα νησιά του Αιγαίου και υποκινεί εξέγερση των Αθηναίων οι οποίοι συνάπτουν συμμαχία μαζί του (Πλούταρχος, 46.2). Όμως ο Δημήτριος δεν κάμπτεται. Αναδιοργανώνει ένα νέο στρατό από τις φρουρές του στην κεντρική Ελλάδα, πολιορκεί ξανά την Αθήνα (Πλούταρχος, 46.2-3) και με συνθήκες που συνάπτει με τον Πύρρο και τον Πτολεμαίο κατοχυρώνει την κυριαρχία του στην Θεσσαλία, στις πόλεις που κατείχε στην κεντρική Ελλάδα, στον Πειραιά, στην Ελευσίνα, στα φρούρια της Αττικής, Φυλή και Πάνακτο και στα νησιά Ίμβρο και Τένεδο. Το φθινόπωρο του 287 π.Χ. ετοιμάζεται για τη μεγάλη αναμέτρηση. Αφήνοντας τοποτηρητή στην Ελλάδα τον υιό του, Αντίγονο Γονατά, φεύγει με έντεκα χιλιάδες άνδρες για την Μ. Ασία, για να πραγματοποιήσει το μεγάλο σχέδιο του, την ανασύσταση του κράτους του πατέρα του (Πλούταρχος, 46.4). Αρχικά καταλαμβάνει τις Σάρδεις και επιτίθεται στην Κιλικία (Πλούταρχος, 46.6). Παρά τις αρχικές του επιτυχίες, τελικά εγκλωβίζεται μέσα στην επικράτεια του Σελεύκου, χτυπημένος από την πείνα και την αρρώστια. Οι στρατιώτες του εξαντλημένοι από τις κακουχίες αυτομολούν στο Σέλευκο και ο ίδιος αναγκάζεται τελικά να του παραδοθεί τον χειμώνα του 285 π.Χ. (Πλούταρχος, 47-49). Με την αιχμαλωσία του σβήνει ουσιαστικά κάθε ελπίδα πραγματοποίησης του σχεδίου του¹¹⁴.

¹¹⁴ Για τα προηγούμενα βλ. N.W.L. Hammond - F.W. Walbank, 188-199, 221-253. Πρβλ.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΝΙΚΕΣ

Ο Δημήτριος είχε την ευκαιρία να αναδείξει τις στρατιωτικές του ικανότητες σε πολλές από τις προηγούμενες μάχες που διεξήγαγε στην Ευρώπη και στην Ασία. Με την νίκη του ενάντια στον στρατηγό του Πτολεμαίου, Κίλλη το 313 π.Χ. οδήγησε τον Πτολεμαίο έξω από την Συρία (Πλούταρχος, 6.5). Σε αυτό βεβαίως συντέλεσε επίσης, σύμφωνα με διευκρίνιση του Διοδώρου, και η άφιξη του πατέρα του με την συνένωση των στρατιωτικών τους δυνάμεων¹¹⁵. Δεν παύει όμως η απαρχή αυτής της εξέλιξης να βρίσκεται στη νίκη του Δημητρίου.

Αποφασιστικής σημασίας για την εδραίωση του στην Ελλάδα ήταν η απόβαση του στον Πειραιά το 307 π.Χ. και η απελευθέρωση των Αθηνών. Ο Δημήτριος έπλευσε με στόλο διακοσίων πενήντα πλοίων εναντίον της Αθήνας. Η απόβαση στον Πειραιά αποδείχτηκε μάλλον εύκολη γι' αυτόν γιατί, όπως παραδίδεται από τον Πλούταρχο και τον Πολύαινο, η στρατιωτική φρουρά του Κασσάνδρου νόμιζε ότι ήταν ο Πτολεμαίος με το στόλο του¹¹⁶. Μόλις αποβιβάστηκε, αφού δήλωσε τις προθέσεις του, να διώξει τη φρουρά

επίσης, Ε. Μικρογιαννάκη, 274-281 και Ι. Τουλουμάκο, 282-300.

¹¹⁵ Διόδωρος, 19.93.4: *αὐτός δέ (ενν. ο Αντίγονος) τὴν δύναμιν ἀναλαβῶν ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ τὸν Ταῦρον ὑπερβαλὼν ὀλίγαις ἡμέραις συνέμιξε τοῖς περὶ τὸν Δημήτριον.*

¹¹⁶ Πλούταρχος, 8.5-6: *ἐπεὶ δ' ὤφθη πλησίον ὁ στόλος, ἀπάντων ὡς Πτολεμαϊκὰς τὰς ναῦς ὑποδέχεσθαι παρασκευαζομένων ... τοῖς γὰρ στόμασι τῶν λιμένων ἀκλείστοις ἐπιτυχῶν ὁ Δημήτριος καὶ διεξελάσας, ἐντὸς ἦν ἤδη καταφανῆς πᾶσι, καὶ διεσήμηνεν ἀπὸ τῆς νεῶς αἴτησιν ἡσυχίας καὶ σιωπῆς.* Το γεγονός αναφέρεται και από τον Πολύαινο (4.7.6), με τη διαφορά ότι παραδίδει την παρανόηση της φρουράς του Κασσάνδρου σε τέχνασμα του Δημητρίου. Σύμφωνα με τον Πολύαινο ο Δημήτριος οδήγησε τον στόλο του στο Σούνιο και επιλέγοντας είκοσι πλοία, τα γρηγορότερα, έπλευσε προς την κατεύθυνση της Σαλαμίνας δίδοντας έτσι την εντύπωση στον διοικητή της αθηναϊκής φρουράς, Φαληρέα, ότι επρόκειτο για πλοία του Πτολεμαίου που έπλεαν προς Κόρινθο. Τα πλοία

του Κασσάνδρου και να επαναφέρει το δημοκρατικό πολίτευμα, πήρε με το μέρος του, όπως ήταν φυσικό, την πλειοψηφία του αθηναϊκού λαού¹¹⁷. Η κατεδάφιση του φρουρίου της Μουνυχίας ήταν ένα χτύπημα στην καρδιά της κυριαρχίας του Κασσάνδρου. Ο συμβολισμός αυτής της πράξης του έφερε την συμμαχία πόλεων που θεωρούνταν ελεύθερες ή είχαν «ελευθερωθεί» από τον Πτολεμαίο¹¹⁸ και οδήγησε μακροπρόθεσμα στην ανασύσταση της Συμμαχίας της Κορίνθου του Φιλίππου Β΄, ενισχύοντας τις βάσεις του Δημητρίου στον Ελλαδικό χώρο¹¹⁹.

του Δημητρίου αλλάζοντας ξαφνικά κατεύθυνση κινήθηκαν προς το λιμάνι του Πειραιά, όπου μαζί με τον υπόλοιπο στόλο που έφτασε στο μεταξύ από το Σούνιο, αποβίβασαν τα πληρώματά τους καταλαμβάνοντας τους πύργους και το λιμάνι. Η φρουρά του Κασσάνδρου ουσιαστικά δεν πρόλαβε να αντιδράσει.

¹¹⁷ Πλούταρχος, 8.7 - 9.1: *γενομένου δὲ τούτου κήρυκα παραστησάμενος ἀνεῖπεν, ὅτι πέμπειεν αὐτὸν ὁ πατήρ ἀγαθῆ τύχῃ, <τούς> Ἀθηναίους ἐλευθερώσοντα καὶ τὴν φρουρὰν ἐκβαλοῦντα καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς καὶ τὴν πάτριον ἀποδώσοντα πολιτείαν. Ἀναρρηθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν πολλοὶ παραχρῆμα τὰς ἀσπίδας θέμενοι πρὸ τῶν ποδῶν ἀνεκρότησαν, καὶ βοῶντες ἐκέλευον ἀποβαίνειν τὸν Δημήτριον, εὐεργέτην καὶ σωτῆρα προσαγορεύοντες.*

¹¹⁸ Το σύνθημα της «ελευθερίας των Ελλήνων» ήταν ένα καίριο προπαγανδιστικό όπλο που χρησιμοποίησαν οι Μακεδόνες βασιλείς στις προσπάθειες που κετέβαλλαν επί ενάμισυ και πλέον αιώνα για να επιτύχουν και να διατηρήσουν τον στενό έλεγχο όλης της Ελλάδας. Βλ. Διόδωρο, 18.55.3, 19.61.3, 79.1-3, 20.37.1-2, 46.5.

¹¹⁹ Η Συμμαχία του 302 π.Χ. παρουσίαζε όμως σημαντικές διαφορές από το πρότυπό της. Στρεφόταν κυρίως κατά του Κασσάνδρου και ιδεολογικό της υπόβαθρο ήταν η ελευθερία και η αυτονομία των ελληνικών πόλεων. Στην πράξη αυτό σήμαινε την υποστήριξη των δημοκρατικών παρατάξεων από τον Αντίγονο και τον Δημήτριο, σε αντίθεση προς την πολιτική του Φιλίππου Β΄ και του Κασσάνδρου, που υποστήριζαν τους ολιγαρχικούς. Περαιτέρω βλ. F.W. Walbank (1993), 127.

Καθοριστικής σημασίας νίκη για την εδραίωση του Δημητρίου στην Ελλάδα αλλά και στην Ασία ήταν και η νίκη του στην Κύπρο επί του Μενελάου, αδελφού και στρατηγού του Πτολεμαίου, και η κυριαρχία του νησιού το 306 π.Χ. Παρόλο που για την πολιορκία της Κύπρου επιστρατεύθηκαν δεκαπέντε χιλιάδες πεζοί με τετρακόσιους ιππείς και χρησιμοποιήθηκαν τα πιο εξελιγμένα μέσα της εποχής¹²⁰, η τύχη του νησιού κρίθηκε τελικά στη θάλασσα. Σύμφωνα με τις παραδεδομένες πηγές, ο Μενέλαος είχε στη διάθεση του εξήντα πλοία για να υπερασπισθεί το νησί, ενώ ο Πτολεμαίος κατέφθασε για να βοηθήσει με εκατόν σαράντα πολεμικά σκάφη¹²¹. Η στρατηγική ικανότητα του Δημητρίου αποδείχτηκε και στη θάλασσα. Αφού παρέταξε το πεζικό και το ιππικό του στις ακτές για να ματαιώσει την απόβαση του Πτολεμαίου, με δέκα μόνο δικά του πλοία απέκλεισε τα εξήντα του Μενελάου μέσα στο λιμάνι της Σαλαμίνας. Στη συνέχεια, έχοντας πλέον το πλεονέκτημα, επιτέθηκε με τα υπόλοιπα στο στόλο του Πτολεμαίου και συντρίβοντας το αριστερό του κέρασ τον ανάγκασε σε φυγή. Ο ναυτικός αυτός ελιγμός, που του εξασφάλισε τη νίκη, επιβεβαιώνεται τόσο από τον Διόδωρο (20.49.5), όσο και από τον Πλούταρχο (16.2-3)¹²². Η νίκη του ήταν συντριπτική. Κατέλαβε σχεδόν όλα τα πολεμικά πλοία του

¹²⁰ Διόδωρος, 20.48: *Δημήτριος ... ἔκρινε μηχανάς τε τοῖς μεγέθεσιν ὑπεραιρούσας κατασκευάζειν καὶ καταπέλτας ὀξυβελεῖς καὶ λιθοβόλους παντοίους καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν καταπληκτικὴν ... ταχὺ δὲ πάντων εὐτρεπῶν αὐτῷ γενομένων συνέπηξε μηχανὴν τὴν ὀνομαζομένην ἐλέπολιν ... κατεσκεύασε δὲ καὶ κριούς ὑπερμεγέθεις καὶ χελώνας δύο κριοφόρους.*

¹²¹ Διόδωρος, 20.49.3 και Πλούταρχος, 16.1-2 και Πολύαινος, 4.7.7. Η διαφορά ως προς τις αριθμητικές δυνάμεις που παρατηρείται στους συγγραφείς οφείλεται προφανώς στις διαφορετικές τους πηγές. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο το γεγονός ότι οι μαρτυρίες που συγκλίνουν μεταξύ τους είναι αυτές των Πλουτάρχου και του Πολύαινου, συγγραφέων που βρίσκονται χρονικά πιο κοντά μεταξύ τους απ' ό,τι με τον Διόδωρο.

¹²² Η εκδοχή του Πολύαινου ότι ο Δημήτριος έκρυσπε τον στόλο του και εμφανιζόμενος ξαφνικά κατατρόπωσε τον Πτολεμαίο, ενώ αυτός αποβιβαζόταν (4.7.7), απέχει πολύ από

Πτολεμαίου, που δεν καταστράφηκαν αὐτανδρα, πλήθος μεταγωγικῶν πλοίων, χιλιάδες στρατιωτικῶν, πολεμικὸ οπλισμὸ, χρήματα και ακολουθούσους¹²³. Η πολιτική σημασία αυτής της αναμέτρησης, εκφράζεται πάρα πολύ εὐστοχα ἀπὸ τον Πλούταρχο: *ὁ δ' ἀγῶν οὐ μόνον αὐτοῖς ἐκείνοις, ἀλλὰ και τοῖς ἄλλοις ἅπασι δυνάσταις πολλήν εἶχε προσδοκίαν τῆς ἐπικρεμαμένης ἀδηλότητος, ὡς οὐ Κύπρον οὐδὲ Συρίαν, ἀλλὰ τὸ μέγιστον εὐθύς εἶναι πάντων τῶ κρατοῦντι τῆς νίκης προστιθείσης* (15.4). Η καθοριστική ἐξάλλου σημασία της επιβεβαιώνεται ἀπὸ το γεγονός ὅτι μετὰ ἀπὸ αυτήν ο Αντίγονος και ο Δημήτριος πρώτοι μετὰ τον Μέγαν Αλέξανδρο ανακηρύχθηκαν βασιλεῖς: *και ναυμαχία περὶ Κύπρον ἐνίκα περιφανεῖ Δημητρίου τοῦ παιδὸς στρατηγοῦντος ἐφ' ὅτῳ λαμπροτάτῳ γενομένῳ ὁ στρατὸς ἀνεῖπεν ἄμφω βασιλέας, Ἄντίγονόν τε και Δημήτριον*¹²⁴.

Η πολιορκία της Αθήνας το 304 π.Χ. ἀπὸ τον Κάσσανδρο ἔδωσε την ἀφορμή στον Δημήτριο για μια νέα σειρά ἀπὸ νίκες και για ἐπισφράγιση της κυριαρχίας του στην Πελοπόννησο. Πριν ἐκπνεύσει το 303 π.Χ. εἶχε ἐξουδετερώσει ὅλες τις ἐχθρικές φρουρές, ἀνακηρύξει τους Πελοποννησίους ἐλεύθερους και ἀναγορευθεῖ ο ἴδιος ἡγεμόνας της Ἑλλάδος. Τέτοια ἦταν πλέον η ἐπιθετική του φήμη που, ὅπως ἐπισημαίνει ο Πλούταρχος, πολλοὶ ἀπὸ τους ἐχθρούς δεν του ἀντιστέκονταν¹²⁵. Η νικηφόρα ἐπέλαση του Δημητρίου

τις μαρτυρίες των προηγούμενων συγγραφέων που κάνουν λόγο για διάταξη των ναυτικῶν δυνάμεων του Δημητρίου στη θάλασσα.

¹²³ Διόδωρος, 20.52.6 και Πλούταρχος, 16.3-4.

¹²⁴ Ἀππιανός, 11.9.54. Βλ. ἐπίσης, Διόδωρο, 20.53.2 και Πλούταρχο, 18.1.

¹²⁵ Πλούταρχος, 25.1.4: *Δημήτριος δὲ παρελθὼν εἰς Πελοπόννησον, οὐδενὸς ὑφισταμένου τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ φευγόντων και προῖεμένων τὰς πόλεις, προσηγάγετο τήν τε καλουμένην Ἄκτῆν και Ἄρκαδίαν πλὴν Μαντινείας, και Ἄργος και Σικυῶνα και Κόρινθον ἐλύσατο, τάλαντα δούς ἑκατὸν τοῖς φρουροῦσιν ... ἐν δ' Ἰσθμῶ κοινουῦ συνεδρίου γενομένου και πολλῶν ἀνθρώπων συνελθόντων, ἡγεμῶν ἀνηγορεύθη τῆς Ἑλλάδος ὡς πρότερον οἱ περὶ Φίλιππον και Ἀλέξανδρον.*

στην Πελοπόννησο και στη Στερεά παραδίδεται και από τον Διόδωρο (20.102.2-103.7). Από την περιγραφή του διαφαίνεται ότι ο Δημήτριος δεν ήταν μόνο ο θαρραλέος στρατηγός που κατατρόπωνε τους εχθρούς με τις ορμητικές επιθέσεις του. Ήταν επίσης βαθύς γνώστης των πολεμικών τακτικών. Ως εμπειροπόλεμος στρατηγός, εκτός από την αξία των σφοδρών επιθέσεων, γνώριζε καλά και την αξία των στρατιωτικών τεχνασμάτων. Ο αιφνιδιασμός¹²⁶ και ο αντιπερισπασμός¹²⁷ ανήκουν στις πολεμικές τακτικές που συνήθιζε να χρησιμοποιεί. Κάποιες φορές μάλιστα φαίνεται να χρησιμοποίησε και τη δωροδοκία¹²⁸, μέθοδο ιδιαίτερα διαδεδομένη την περίοδο των διαδόχων εξαιτίας της μισθοφορικής σύνθεσης των στρατευμάτων (βλ. παρακάτω σ. 62-63), την οποία συχνά χρησιμοποιούσαν και οι αντίπαλοι του¹²⁹.

¹²⁶ Διόδωρος, 20.102.2: *τῆς δὲ τῶν Σικυωνίων πόλεως φρουρουμένης ὑπὸ τῶν Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως στρατιωτῶν, νυκτὸς ἐπιθέμενος (ενν. ο Δημήτριος) ἀπροσδοκῆτως παρεισέπεσεν ἐντὸς τοῦ τείχους.* Βλ. επίσης, Πλούταρχο 6.3: *ὁ δ' ἐξαίφνης ἐπιπεσῶν (ενν. ο Δημήτριος) οὐ προαισθημένῳ καὶ φοβήσας, ἔλαβεν αὐτῷ στρατηγῶ (ενν. τον Κίλλη) τὸ στρατόπεδον, καὶ στρατιώτας μὲν ἑπτακισχιλίους ζῶντας εἶλε, χρημάτων δὲ παμπόλλων ἐκυρίευσεν.*

¹²⁷ Πολύαινος, 4.7.8: *δεδιῶς (ενν. ο Δημήτριος) τοὺς ἐν τῇ πόλει, μὴ μαθόντες ἐπιθοῖντο, περιέσπασεν αὐτοὺς πολλὴν στρατιὰν προσβαλὼν ταῖς πύλαις ταῖς κατὰ τὸ Λέχαιον. οἱ μὲν δὴ μεγάλα ἠλάλαξαν, οἱ δὲ Κορίνθιοι πρὸς τὴν βοήν συνέδραμον ἅπαντες. οἱ προδιδόντες τὰς κατὰ κορυφὴν πύλας ἀνοίξαντες τοὺς πολεμίους ἐδέξαντο.*

¹²⁸ Διόδωρος, 20.94.3: *τῶν δὲ διορυγμάτων παρ' ἀμφοτέροις τηρουμένων ἐπεχείρησάν τινες τῶν παρὰ τοῦ Δημητρίου διαφθεῖρειν χρήμασι τὸν τεταγμένον ἐπὶ τῆς φυλακῆς ὑπὸ τῶν Ῥοδίων Ἀθηναγόραν.*

¹²⁹ Βλ. Πολύαινο, 4.7.4: *Δημήτριος Διοδώρῳ φρουράρχῳ τὴν Ἔφεσον παραδοὺς ἔπλευσεν ἐπὶ Καρίας. ὁ δὲ Λυσιμάχῳ συνέθετο προδώσειν τὴν πόλιν ἐπὶ πεντήκοντα ταλάντοις.* Βλ. επίσης, 4.9.3-4.

Στην περίπτωση της Σικυώνας οι απόψεις για τον τρόπο κατάκτησής της δίστανται. Ο Διόδωρος αποδίδει την κυριαρχία της σε αιφνιδιασμό (βλ. σημ. 126), ενώ ο Πλούταρχος σε δωροδοκία των φρουρών της (βλ. σημ. 125). Η εκδοχή του Διοδώρου κατ' εξοχήν αναδεικνύει τις στρατηγικές ικανότητες του Δημητρίου και φαίνεται να υπερισχύει αυτής του Πλούταρχου, γιατί επιβεβαιώνεται και από τον Πολύαινο, ο οποίος ασχολήθηκε κατ' εξοχήν με τα πολεμικά τεχνάσματα στο έργο του και είναι φυσικό να τα είχε μελετήσει διεξοδικά. Ο τελευταίος μιλά επίσης για απροσδόκητη και αιφνιδιαστική επίθεση του Δημητρίου στην πόλη των Σικυωνίων, την οποία μάλιστα είχε μεθοδεύσει προηγουμένως με παρατεταμένη παραμονή στις Κεγχρεές¹³⁰.

Σε συνδυασμό αντιπερισπασμού και δωροδοκίας φαίνεται να οφείλεται η κατάληψη της Κορίνθου. Η είσοδος του στην πόλη, όπως αναφέρεται από τον Διόδωρο (20.103.1-3) και τον Πολύαινο (4.7.8), έγινε κρυφά με βοήθεια κάποιων πολιτών από μικρή οπίσθια πύλη. Τα κίνητρα αυτών που τον βοήθησαν είναι πιθανόν να ήταν οικονομικά, γεγονός που μπορεί να επιβεβαιώνει και την εκδοχή του Πλούταρχου για δωροδοκία (βλ. σημ. 125), αλλά δεν αποκλείεται να ήθελαν απλώς να απαλλαγούν από την φρουρά του Κασσάνδρου. Το γεγονός εξάλλου, ότι ο Πλούταρχος κάνει λόγο για δωροδοκία φρουρών και όχι πολιτών συνηγορεί γι' αυτήν την εκδοχή. Στη συνέχεια παραδίδεται από τον Πολύαινο ότι ο Δημήτριος φοβούμενος μη γίνει αντιληπτός, έκανε μια μεγάλη επίθεση αντιπερισπασμού στις πύλες που βρίσκονταν στην πλευρά του Λεχάιου παρασύροντας εκεί τους υπερασπιστές της πόλης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι *Δημήτριος δὲ ἤρῃκει Κόρινθον, Κορινθίων τὰς ἐπὶ Λέχαιον πύλας φυλαττόντων*. Η εκδοχή της δωροδοκίας δεν αποκλείεται να επαληθεύεται στη συνέχεια κατά την εξέλιξη των

¹³⁰ Ο.π. 4.7.3 : *Δημήτριος ἀδοκίτως προσπεσεῖν τῇ Σικυῶνι βουλόμενος ἀνεχώρησεν εἰς Κεγχρεάς κάκεϊ διέτριβεν ἡμέραις πλείοσι προσέχων ἡδοναῖς καὶ τρυφαῖς. ὀπηνίκα δὲ πόρρω τῆς ὑπονοίας ἐγένοντο Σικυῶνιοι, τὸ μὲν ξενικὸν μετὰ Διοδώρου νυκτὸς ἔταξε προσβαλεῖν κατὰ τὰς ἐπὶ Πελλήνην πόλιν πύλας, τὸ δὲ ναυτικὸν τοῖς λιμέσιν ἐπιφαίνεσθαι, τὸ δὲ ὀπλιτικὸν αὐτὸς ἤγαγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, ὥστε πανταχόθεν τὰς προσβολὰς ποιησάμενος τῆς πόλεως ἐκράτησεν.*

γεγονότων, καθώς μέρος της φρουράς της πόλης κατέφυγε στο Σισύφιο και μέρος στον Ακροκόρινθο. Το Σισύφιο βέβαια καταλήφθηκε από τον Δημήτριο με έφοδο, σύμφωνα και με τη μαρτυρία του Διοδώρου, η φρουρά όμως του Ακροκορίνθου παραδόθηκε. Αναμφισβήτητα βασικό κίνητρο για την παράδοση υπήρξε ο φόβος των πολιορκημένων, γιατί, όπως επισημαίνει ο Διόδωρος: *σφόδρα γάρ ἦν ἀνυπόστατος οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς προσβολαῖς, εὐμήχανος ὑπάρχων περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν πολιορκητικῶν ἔργων* (20.103.3). Δεν αποκλείεται όμως να συντέλεσε και κάποια δελεαστική προσφορά από αυτές που συνήθιζαν να κάνουν οι διάδοχοι στους στρατιώτες των αντιπάλων, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος (25.1.4).

Η μεγαλύτερη στρατιωτική ικανότητα του Δημητρίου και ο λόγος παράλληλα που τον έκανε τόσο επικίνδυνο αντίπαλο ήταν η ικανότητα του να αναδιοργανώνεται. Ακόμα και μετά από μια συντριπτική ήττα είχε την ικανότητα, όχι μόνο να ανακάμπτει τάχιστα αλλά και να αντεπιτίθεται. Η πλέον ισχυρή απόδειξη γι' αυτό είναι όσα έγιναν αμέσως μετά την ήττα του στην Ιψό. Με τα πλοία που είχε αφήσει στην Αθήνα κατάφερε να λεηλατήσει τα εδάφη του Λυσιμάχου στη Θρακική χερσόνησο ανασυγκροτώντας τον στρατό και τον στόλο του¹³¹.

Ενδεικτική των πολιορκητικών του ικανοτήτων είναι και η πολιορκία της Αθήνας το 296 π.Χ. Τόσο ασφυκτικός ήταν ο κλοιός και τέτοια η απόγνωση των πολιορκουμένων από την παντελή έλλειψη τροφίμων (ακόμα και μια προσπάθεια του πτολεμαϊκού στόλου να τους εφοδιάσει απετράπη από τον Δημήτριο), ώστε ο διοικητής της πόλης, Λαχάρης αναγκάστηκε να διαφύγει¹³² και οι Αθηναίοι να παραδοθούν στον Δημήτριο, παρόλο που είχαν αποφασίσει με ψήφισμα να τιμωρήσουν με θάνατο όποιον πρότεινε συμφιλίωση μαζί του (Πλούταρχος, 33.8-34.1).

Μια ακόμα επιβεβαίωση της επιθετικής δεινότητας και της αήττητης φήμης του

¹³¹ Πλούταρχος, 31.3: *αὐτὸς ἄρας ἐπὶ τὴν Χερρόνησον ἔπλευσε, καὶ κακῶς ἅμα ποιῶν Λυσίμαχον, ὠφέλει καὶ συνεῖχε τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν, ἀρχομένην ἀναλαμβάνειν καὶ γίνεσθαι πάλιν οὐκ εὐκαταφρόνητον.*

¹³² Βλ. σχετικά W.S. Ferguson, 1-31.

αποτελεί η απόφαση των Σπαρτιατών να τειχίσουν την πόλη τους σε επικείμενη επίθεση του το 294 π.Χ. Οι άνθρωποι λοιπόν που επαίρονταν ότι τείχη τους ήταν τα στήθη τους, μπροστά στην επικείμενη επίθεση του Δημητρίου προέβησαν σε αυτοσχέδια τείχιση της Σπάρτης: *καὶ τὰ τείχη τῆς Σπάρτης ... οἰκοδομηθέντα ... αὐτοσχεδίως ... ἐπὶ ... τῆς Δημητρίου ... στρατείας* (Παυσανίας, 7.8.5).

Η τελευταία εκδήλωση των στρατηγικών του ικανοτήτων τοποθετείται χρονικά λίγο πριν την αιχμαλωσία του από τον Σέλευκο το 285 π.Χ. Τότε, αν και είχε περιέλθει σε δυσχερέστατη θέση, καθώς επλήττετο από τον Αγαθοκλή, υιό του Λυσιμάχου, την πείνα και την αρρώστια και ήταν εγκλωβισμένος *ὡς θηρίον* στην οροσειρά του Ταύρου κατάφερε να τρέψει σε φυγή τα δρεπανηφόρα άρματα μαζί με όσους οχύρωναν τα περάσματα προς τη Συρία για λογαριασμό του Σελεύκου, και να φέρει τελικά τον αντίπαλο του σε μεγάλη αμηχανία: *καὶ τοὺς στρατιώτας ἀνατεθαρρηκότητας ὄρων παρεσκευάζετο διαγωνίσασθαι πρὸς τὸν Σέλευκον ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἄθλοις, ἠπορημένον ἤδη καὶ αὐτόν* (Πλούταρχος, 48.3).

ΗΤΤΕΣ

Βεβαίως παρά τις τόσες εντυπωσιακές του νίκες θα ήταν απίθανο να μην υποστεί ο Δημήτριος καθ' όλη τη διάρκεια της στρατιωτικής του πορείας και κάποιες ήττες. Δύο ήταν οι μεγαλύτερες. Η πρώτη ήταν αρκετά νωρίς στο ξεκίνημα του και οφειλόταν στην απειρία του. Πρόκειται για την ήττα του στη μάχη της Γάζας το 313 π.Χ. Εκεί παρατάχθηκε με έντεκα χιλιάδες πεζούς, τέσσερις χιλιάδες τετρακόσιους ιππείς, άγνωστο αριθμό ψιλών και σαράντα τρεις ελέφαντες απέναντι σε δέκα οχτώ χιλιάδες πεζούς, τέσσερις χιλιάδες ιππείς και πλήθος Αιγυπτίων ψιλών που είχαν οι αντίπαλοι του. Αιτία της ήττας του στάθηκε ο αιφνιδιασμός των δικών του ελεφάντων, τους οποίους δεν αξιοποίησε

όπως έπρεπε στη μάχη¹³³. Νικήθηκε κατά κράτος. Τόσο ο Διόδωρος όσο και ο Πλούταρχος μιλούν για περισσότερους από οχτώ χιλιάδες αιχμαλώτους, ενώ παραδίνουν διαφορετικό αριθμό νεκρών¹³⁴. Παρά τις μεγάλες απώλειες η ήττα αυτή δεν απέβη μοιραία για τον ίδιο και τον πατέρα του. Ο Αντίγονος δεν είχε πάρει μέρος στη μάχη και ο Δημήτριος κατάφερε να απαλείψει τον απόηχο της ήττας του, πριν εκπνεύσει ο χρόνος με νίκη εξίσου συντριπτική ενάντια στον στρατηγό Κίλλη, επικεφαλής των στρατευμάτων του Πτολεμαίου διώχνοντας τον τελευταίο έξω από τη Συρία (βλ. σελ. 43).

Όμως η μεγαλύτερη και καθοριστικότερη ήττα που υπέστη ποτέ ο Δημήτριος ήταν στην Ιψό, το 301 π.Χ. Εκεί μαζί με τον πατέρα του παρέταξαν εβδομήντα χιλιάδες πεζούς και δέκα χιλιάδες ιππείς απέναντι στις εξήντα τέσσερις χιλιάδες πεζών, δεκάμισυ χιλιάδες ιππέων και στα εκατόν είκοσι δρεπανηφόρα άρματα των συνασπισμένων αντιπάλων τους. Ο Αντίγονος διέθετε επίσης εβδομήντα πέντε ελέφαντες έναντι τετρακοσίων ογδόντα του Σελεύκου¹³⁵.

¹³³ Διόδωρος, 19.84,2-4: *βιαζομένων δέ τῶν Ἰνδῶν καὶ κολαζόντων τὰ θηρία τινὰ μὲν αὐτῶν περιεπείροντο τῷ φιλοτεχνηθέντι χάρακι καὶ ταῖς πληγαῖς καὶ πυκνότησι τῶν τιτρωσκόντων περιώδυνα γινόμενα ἐποίει θόρυβον ... τέλος δέ τῶν πλείστων Ἰνδῶν κατακοντισθέντων ὑποχειρίου συνέβη γενέσθαι πάντας τοὺς ἐλέφαντας.*

¹³⁴ Διόδωρος, 19.85.3 και Πλούταρχος, 5.3. Για τον αριθμό των νεκρών που δίνει ο Πλούταρχος βλ. R.A. Billows, 128, σημ. 60: «Plut. Dem. 5.2 gives Demetrios' dead as 5000, a simple error (*πεντακισχίλιων* for *πεντακοσίων*) και Seibert, *Ptolemaios I*, 164-175.

¹³⁵ Ο αριθμός των ελεφάντων που είχε στην διάθεσή του ο Σέλευκος είναι αδιευκρίνιστος. Ο Διόδωρος (20.13) αναφέρει ότι, όταν ένωσε τις δυνάμεις του με τον Λυσίμαχο, πριν από την μάχη είχε τετρακόσιους ογδόντα ελέφαντες, ενώ ο Πλούταρχος (28.3) κάνει λόγο για τετρακόσιους. Τους ελέφαντές του ο Σέλευκος τους πήρε ως αντάλλαγμα για εδάφη που παραχώρησε στον Ινδό πρίγκιπα Χαντραγκούπτα (Σανδράκοττο). Στην μεταξύ τους συμφωνία που μας παραδίδει ο Στράβων (15.724, 16,752), αναφέρονται πεντακόσιοι ελέφαντες. Ο αριθμός φαίνεται υπερβολικά μεγάλος και όπως ο μελετητής Tarn παρατηρεί

Το σχέδιο ήταν ο Δημήτριος να καταδιώξει το βαρύ ιππικό των αντιπάλων μακριά από το πεδίο της μάχης και επιστρέφοντας να επιτεθεί στην εχθρική φάλαγγα από πίσω¹³⁶. Όμως, η εκτέλεση του σχεδίου δεν πέτυχε, γιατί ο Σέλευκος πρόλαβε και απέκοψε τον Δημήτριο κλείνοντας το δρόμο της επιστροφής με τους πολυάριθμους ελέφαντες του. Ο Αντίγονος αποκομμένος από το ιππικό του και παντελώς εκτεθειμένος στις επελάσεις του υπόλοιπου εχθρικού ιππικού, έπεσε τελικά στο πεδίο της μάχης, εγκαταλελειμμένος από μεγάλο μέρος των στρατιωτών του, που προσχώρησαν στους αντιπάλους του, σε ηλικία ογδόντα ετών, περιμένοντας μάταια να επιστρέψει ο αποκλεισμένος Δημήτριος¹³⁷. Η ήττα αυτή ήταν μοιραία όχι μόνο γιατί στη μάχη σκοτώθηκε ο Αντίγονος, αλλά και γιατί αποτέλεσε την οριστική ματαίωση του φιλόδοξου σχεδίου του Αντίγονου για κυριαρχία πάνω στους υπόλοιπους διαδόχους και προσάρτηση των εδαφών τους. Το μεγαλύτερο μέρος της αυτοκρατορίας του μοιράστηκε ανάμεσα στους αντιπάλους του, ενέργεια που

δεν χρησιμοποιείται κυριολεκτικά αλλά συμβολικά από τους Ινδούς για να δηλώσουν μεγάλη ποσότητα πραγμάτων. Είναι επομένως πιθανό να πέρασε έτσι και στην ελληνική παράδοση, πιθανότατα μέσω του Μεγασθένη. Βλ. W.W. Tarn (1940), 84-89 και H.H. Scullard, 97-98. Αυτό σημαίνει ότι ο ακριβής αριθμός των ελεφάντων που είχε ο Σέλευκος είναι αδύνατο να προσδιοριστεί. Ωστόσο, ότι υπερείχε αριθμητικά του Δημητρίου και μάλιστα κατά πολύ είναι βέβαιο.

¹³⁶ Βλ. R.A. Billows, 183-185 και σημ. 35. Ο Tarn (ό.π. 87 σημ. 41) έχει εκφράσει την πιθανότητα η υποχώρηση του συμμαχικού ιππικού να ήταν σκηνοθετημένη από τον Σέλευκο και να στόχευε στην παγίδευση του Δημητρίου: «his cavalry may have had orders to fly, which as they were unbroken, would inevitably draw Demetrius on and enable the elephants, who were waiting for this, to intervene». Όμως, εφόσον ο Πλούταρχος παραδίδει ότι η σύγκρουση ανάμεσα στα δύο ιππικά ήταν σφοδρή και η καταδίωξη βίαια (29.4) η υπόθεση του Tarn δεν επαληθεύεται.

¹³⁷ Πλούταρχος, 28-29. Για τον θάνατο του Αντιγόνου βλ. επίσης Διόδωρο, 21.1.4b και Κορήλιο Νέπωτα, *De regibus* 21.3.2.

σηματοδότησε το τέλος της ενιαίας αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου¹³⁸. Σκοπός του Δημητρίου γίνεται πλέον η ανάκτηση των εδαφών του πατέρα του.

Παρόλο που οι δύο αυτές ήττες του Δημητρίου είναι μεγάλες –από άποψη απωλειών και οι δύο, από άποψη συνεπειών κυρίως η δεύτερη– δεν κατάφεραν να ανατρέψουν την στρατιωτική του φήμη. Πιθανόν μπορούν να την περιορίσουν, ιδίως αν συνδυαστούν με τη φερόμενη ως «αποτυχία» του να κατακτήσει τη Ρόδο¹³⁹ και να

¹³⁸ F.W. Walbank (1993), 76: «Η Ιψός κατάργησε κάθε αυταπάτη περί δήθεν ενιαίας αυτοκρατορίας και παρά το γεγονός ότι το βασίλειο του Λυσιμάχου πατούσε και στις δύο πλευρές των στενών, η Ασία και η Ευρώπη στο εξής θα ακολουθούσαν διαφορετικούς δρόμους.

¹³⁹ Η πολιορκία της Ρόδου έληξε με σύναψη συνθήκης μεταξύ Δημητρίου και Ροδίων μετά από ένα έτος πολιορκίας. Βλ. Διόδωρο, 20.99.3: *οἱ Ῥόδιοι συνέθεντο πρὸς Δημήτριον ἐπὶ τοῖσδε, αὐτόνομον καὶ ἀφρούρητον εἶναι τὴν πόλιν καὶ ἔχειν τὰς ἰδίας προσόδους, συμμαχεῖν δὲ Ῥοδίουσ' Ἀντιγόνω πλὴν ἐὰν ἐπὶ Πτολεμαῖον στρατεύηται, καὶ δοῦναι τῶν πολιτῶν ὀμήρους ἑκατὸν οὓς ἂν ἀπογράφηται Δημήτριος πλὴν τῶν ἀρχὰς ἐχόντων.* Όμως, θα ήταν σφάλμα να θεωρήσουμε την συνθήκη απόδειξη προσωπικής παραίτησης ή αποτυχίας του Δημητρίου, γιατί, όπως επίσης ο Διόδωρος παραδίδει (20.99.1-2), η υπογραφή της ήταν επιθυμία του Αντιγόνου και έγινε σύμφωνα με τις οδηγίες του, ενώ το ίδιο επιθυμούσε και η άλλη πλευρά (ο Πτολεμαῖος είχε στείλει ανάλογες οδηγίες στους Ροδίους). Η διεξοδική εξάλλου περιγραφή της πολιορκίας από τον Διόδωρο μας προσφέρει όχι μόνο ένα εξάισιο δείγμα της πολιορκητικής Τεχνικής αλλά και της αγωνιστικής δύναμης του Δημητρίου. Την στιγμή μάλιστα που οι Ρόδιοι του ζήτησαν να αφήσει εκεί κάποιες από τις πολιορκητικές του μηχανές ως υπενθύμιση της δύναμής του είναι λάθος να μιλάμε για αποτυχία του: *Ῥόδιοι δὲ ... ἠτήσαντο τῶν μηχανῶν ἑνίας, ὅπως ὑπόμνημα τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἅμα καὶ τῆς αὐτῶν ἀνδραγαθίας ἔχωσιν* (Πλούταρχος 20.9). Την παραμονή πολιορκητικών μηχανών στο νησί επιβεβαιώνουν και δύο Ρωμαῖοι συγγραφείς, ο Βιτρούβιος (10.16.7) και ο Πλίνιος (*Natur. Hist.* 34.18.41). Σύμφωνα μάλιστα με τον Πλίνιο, ο Κολοσσός της Ρόδου κατασκευάστηκε με τα χρήματα που προέκυψαν από την

καθυποτάξει τους Ναβαταίους¹⁴⁰. Να την ακυρώσουν όμως, όχι. Στην Ιψό εξάλλου που σημειώθηκε και η σοβαρότερη ήττα του δεν αποδείχτηκε ανεπαρκής ούτε στην παράταξη των στρατευμάτων του ούτε στο μαχητικό του μένος. Ενήργησε βάσει σχεδίου που

εκποίησή τους: *duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quae contigerant ex apparatu regis Demetrii relicto monae taedio obsessa Rhodo*. Απόδειξη του απόηχου που άφησε η πολιορκία του Δημητρίου στην πόλη είναι και τα λόγια που είπε δύομισυ αιώνες μετά ο Ρόδιος πρεσβευτής Αρχέλαος στον Ρωμαίο στρατηγό Κάσσιο, όταν και αυτός πολιορκούσε την Ρόδο: *μηδέ έκλάθη ... όσα 'Ρόδιοι κατά πόλεις και προς βασιλέας, άλλους τε και τούς μάλιστα άμάχους δόξαντας είναι, Δημήτριον και Μιθριδάτην, ύπερ έλευθερίας έπραξαν* (Αππιανός, 4.9.67).

¹⁴⁰ Ο Δημήτριος το 312 π.Χ. μετά από εντολή του πατέρα του εκστράτευσε ενάντια σε μια αραβική φυλή, στους Ναβαταίους. Η εκστρατεία του αυτή κατέληξε με συνθήκη ειρήνης. Δεν μπορεί όμως να καταχωρηθεί ως «ήττα» του, γιατί δεν ήταν μια συνθήκη που έγινε μετά από μακροχρόνιο ατελέσφορο από πλευράς του πολεμικό αγώνα, αλλά αμέσως μετά την πρώτη συμπλοκή. Περισσότερο ήταν αποτέλεσμα της λογικής επιχειρηματολογίας και της πειθούς των Ναβαταίων: *Βασιλεϋ Δημήτριε, τί βουλόμενος ή τίνος άναγκάζοντος πολεμεϊς ήμας, οίκοϋντας έν έρημία και τόποις οϋθ ύδωρ έχουσιν οϋτε σϊτον οϋτε οϊνον οϋτ' άλλο τι άπλως οϋδέν τών παρ' ύμϊν είς τήν χρείαν άνηκόντων, ήμεϊς γάρ οϋδενί τρόπω προσίεμενοι δουλεύειν συμπεφεύγαμεν είς χώραν σπανίζουσαν πάντων τών έν τοϊς άλλοις χρησίμων και βίον είλόμεθα ζήν έρημον και θηριώδη παντελως, οϋδέν ύμας βλάπτοντες. άξιοϋμεν οϋν και σε και τόν πατέρα μη άδικεϊν ήμας, αλλά λαβόντας δωρεάς παρ' ήμων άπαγαγεϊν τό στρατόπεδον και φίλους νομίζειν Ναβαταίους είς τόν λοιπόν χρόνον* (Διόδωρος, 19.97.3-5). Εξάλλου ο Δημήτριος αποχώρησε από την περιοχή τους παίρνοντας μαζί του δώρα και ομήρους. Η εκδοχή του Πλουτάρχου ότι τους αιφνιδίασε αποσπώντας όχι δώρα αλλά πολεμική λεία (7.1) αντίκειται και σε όσα παραδίδει ο Διόδωρος, αλλά και στην μαρτυρία του Ιερώνυμου, που επίσης μιλά για συνθήκη ειρήνης μεταξύ τους (F.Gr.H. 154 F. 6).

προφανώς είχαν καταστρώσει από πριν μαζί με τον πατέρα του¹⁴¹. Όμως, κατά την εξέλιξη μιας μάχης υπάρχει πάντοτε ο αστάθμητος παράγων που, ακόμα και αν μπορεί να τον προβλέψει κανείς, είναι συχνά αδύνατο να τον ελέγξει. Στην περίπτωση του Δημητρίου ήταν ο χρόνος καταδίωξης του εχθρικού ιππικού και επιστροφής του.

Από την άλλη δεν πρέπει να ξεχνά κανείς την υπεροχή που είχαν οι αντίπαλοι του σε αριθμό ελεφάντων, γεγονός που έγειρε καθοριστικά προς την πλευρά τους την πλάστιγγα της νίκης. Αν επομένως θέλαμε να αποτιμήσουμε τις στρατιωτικές ικανότητες του ανδρός, χωρίς να θέλουμε να φανούμε υπερβολικοί χαρακτηρίζοντάς τον αλάνθαστη στρατιωτική αυθεντία, θα λέγαμε ότι πρόκειται τουλάχιστον για εξέχουσα στρατιωτική φυσιογνωμία. Γενναίος και ορμητικός στις επιθέσεις, εφευρετικότατος στις πολιορκίες, ικανότατος στις στρατιωτικές τακτικές, ευφυής στην διάταξη των δυνάμεων σε θέση μάχης, εξίσου αποτελεσματικός και στην ξηρά και στη θάλασσα, συγκέντρωνε πολλές περισσότερες από τις προϋποθέσεις που χρίζουν ένα στρατηγό χαρισματικό. Η διαπίστωση αυτή απορρέει όχι μόνο από τις στρατιωτικές νίκες του αλλά και από την αέναη επάνοδο του στα στρατιωτικά δρώμενα της εποχής του και γενικότερα από την ακατάπαυστη πολεμική του ενεργητικότητα, παρά τις συνεχείς αντιξοότητες που αντιμετώπιζε. Αμέσως μετά την ήττα του στην Γάζα επιτυγχάνει συντριπτική νίκη. Επίσης μετά την ήττα του στην Ιψό αναδιοργανώνεται και μόλις επτά χρόνια μετά τον συναντάμε στον μακεδονικό θρόνο και πάλι υπ' αριθμόν ένα αντίπαλο για τους υπόλοιπους διαδόχους. Χαρακτηριστικά είναι όσα επισημαίνει σχετικά ο μελετητής Παπασταύρου, 257: «Αί ἐπιτυχίαι τὰς ὁποίας ἔσχεν ὁ Δημήτριος κατὰ τὸ 16ετὲς διάστημα τῆς δράσεώς του μετὰ τὴν ἐν Ἰψῶ μάχην, ὅπως εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς δρᾶσις του ἐν τῇ Θρακικῇ χερσονήσῳ, ὅπου κατεπολέμησε τὸν Λυσίμαχον καὶ ἀνεσυγκρότησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του, ἡ ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων ἤρχεν ὁ Λαχάρης, ἡ κατὰ θάλασσαν

¹⁴¹ Πλούταρχος, 28.9: ὁ δὲ μάλιστα πάντες ἐθαύμασαν, ἐν τῇ σκηνῇ μόνος (ενν. ο Αντίγονος) διελέχθη πρὸς αὐτόν (ενν. τον Δημήτριον), οὐκ εἰθισμένος ἔχειν οὐδὲ πρὸς ἐκεῖνον ἀπορρήτους κοινολογίας, ἀλλ' ἴδιος ὦν γνώμη, εἶτα προστάττων φανερώς καὶ χρώμενος οἷς βουλευσάιτο καθ' ἑαυτόν.

κυριαρχία του καὶ κυρίως ἡ δρᾶσις του κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ἐν Μακεδονίᾳ, χαρακτηρίζουν ἄνδρα μεγάλης στρατιωτικῆς μεγαλοφυΐας. Τὸ ἔργον του δὲ ἤμπορεῖ νὰ παραβληθῆ μετὰ τὸ ἔργον τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸ τῶν Περσικῶν ἐκ μέρους τούτων κατακτησέων. Εἰς τὴν συγκρότησιν μάλιστα τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ὑπερέβη ἀμφοτέρους ὁ Δημήτριος».

ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ

Ένας στρατηγός όμως δεν κρίνεται μόνο από τις επιδόσεις του στο πεδίο της μάχης. Εξίσου σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η σχέση που έχει αναπτύξει με τους στρατιώτες του, η ικανότητα του να τους επιβάλλεται. Η ικανότητα αυτή δεν ήταν εξαρχής δεδομένη για τον νεαρό Δημήτριο και η αρχική έλλειψή της εξηγεί την πρώτη ήττα του στη Γάζα. Η αδυναμία του αυτή διαφάνηκε για πρώτη φορά εκεί, μετά την αφηνίαση των ελεφάντων, όταν οι περισσότεροι ιππείς του τράπηκαν σε φυγή. Τότε μολονότι τους παρακαλούσε να μείνουν και να πολεμήσουν μαζί του, τελικά αναγκάστηκε να τους ακολουθήσει στην υποχώρηση γιατί, όπως παραδίδει ο Διόδωρος (19.84.5), *οὐδείς προσεῖχε αὐτόν*. Το κλίμα αυτό της απειθαρχίας προς το πρόσωπο του συνεχίστηκε και αργότερα. Όταν κατά τη δύση του ήλιου περνούσε το στράτευμα έξω από τις πύλες της Γάζας, μερικοί ιππείς δίνοντας το παράδειγμα και στους υπόλοιπους εγκατέλειψαν το σχηματισμό για να πάρουν τις αποσκευές τους μέσα από την πόλη. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί τέτοιος συνωστισμός στις ανοιχτές πύλες, ώστε, όταν έφθασαν οι άνδρες του Πτολεμαίου κι επιτέθηκαν, δεν πρόφτασαν να τις κλείσουν. Η πόλη έπεσε στα χέρια των εχθρών και ο Δημήτριος μόλις που πρόφτασε να διαφύγει στο Άζωτο, όπου έφθασε κατά τα μεσάνυχτα¹⁴².

¹⁴² Διόδωρος, 19.84.8 - 85.1: *ἀποσκευάς. ἀνοιχθεισῶν οὖν τῶν πυλῶν καὶ πλήθους ὑποζυγίων ἀθροισθέντος, ἔτι δ' ἐκάστου πρώτου σπεύδοντος ἐξαγαγεῖν τὰ σκευοφόρα τοσοῦτον θόρυβον γενέσθαι συνέβη περὶ τὰς πύλας ὥστε τῶν περὶ Πτολεμαῖον ἐπιόντων μηδένα δύνασθαι φθάσαι συγκλείσαντα. διόπερ εἰσπεσόντων τῶν πολεμίων ἐντὸς τοῦ*

Με το πέρασμα του χρόνου βεβαίως, όσο ωριμάζε ως άνθρωπος αλλά και ως στρατιώτης –όταν ηγήθηκε στη μάχη της Γάζας ήταν μόλις είκοσι δύο ετών– κέρδιζε το σεβασμό και την υπακοή των στρατιωτών του. Καθοριστικό ρόλο σ' αυτήν την μεταστροφή πρέπει λογικά να έπαιξε η συντριπτική του νίκη, λίγο μετά την ήττα στη Γάζα εναντίον του Κίλλη, επίσης το 313 π.Χ., η οποία θα αποκατέστησε την εμπιστοσύνη των στρατιωτών του (βλ. σελ. 43). Από τότε και για μακρό χρονικό διάστημα η επιβολή του στους στρατιώτες του δυνάμωνε καθημερινά, όπως δείχνουν οι λαμπρές νίκες του που επακολούθησαν. Η νικηφόρα εκστρατεία του στη Μεσοποταμία και στη Μ. Ασία το 310 π.Χ., η απελευθερωτική εκστρατεία του στην κυρίως Ελλάδα το 307 π.Χ., η κατάκτηση της Κύπρου το 306 π.Χ., η μνημειώδης πολιορκία της Ρόδου το 305 π.Χ., η εκδίωξη των φρουρών του Κασσάνδρου από την κεντρική Ελλάδα και την Πελοπόννησο το 304 π.Χ, η νίκη του επί των στρατευμάτων του Λυσιμάχου στη Θράκη μετά την Ιψό, η κατάκτηση της Αθήνας το 294 π.Χ. και η εκδίωξη του διοικητή του Κασσάνδρου Λαχάρη, η διπλή νίκη του επί των Σπαρτιατών το ίδιο έτος είναι στρατιωτικά έργα που χωρίς επιβολή αφενός, και πειθαρχία αφετέρου δεν επιτυγχάνονται. Για μακρά εξάλλου περίοδο χρόνου οι πηγές δεν αναφέρουν καμιά εκδήλωση φαινομένου ανυπακοής από τους στρατιώτες του.

Όμως την ικανότητα του αυτή ο Δημήτριος έμελλε να την ξαναχάσει. Δύο είναι οι λόγοι που περιόρισαν σιγά-σιγά την επιβολή του πάνω στα στρατεύματά του. Η απαιτητική έως σκληρή συμπεριφορά του προς τους στρατιώτες του σε αντιδιαστολή με την πολυτελή ζωή που συνήθιζε ο ίδιος να απολαμβάνει όταν βρισκόταν μακριά από τα στρατόπεδα και τα πεδία των μαχών. Είναι γεγονός ότι ο Δημήτριος, όντας βίαιος στις επιθέσεις, πίεζε τους στρατιώτες του να πολεμούν και να διακινδυνεύουν τη ζωή τους. Χαρακτηριστικό σχετικά είναι το περιστατικό που παραδίδεται από τον Πλούταρχο (40.4-5) και συνέβη στην πολιορκία της Θήβας το 292 π.Χ. Όταν ο υιός του Αντίγονος βλέποντας ότι σκοτώνονταν άδικα πολλοί στρατιώτες, τον ρώτησε γιατί επέτρεπε να χάνουν, χωρίς να είναι ανάγκη, τη

τείχους ή πόλις ὑποχείριος ἐγένετο τοῖς περὶ Πτολεμαῖον. Τῆς δὲ μάχης τοιοῦτο τὸ τέλος λαβούσης Δημήτριος μὲν διέτεινεν εἰς Ἄζωτον περὶ μέσας νύκτας, διελθὼν σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ διακοσίους.

ζωή τους τόσοι άνθρωποι, πήρε από τον θυμωμένο Δημήτριο την ωμή απάντηση: *τί δυσχεραίνεις; ἢ διάμετρον ὀφείλεις τοῖς ἀποθνήσκουσιν;*

Η βαθμιαία αποξένωση από τους στρατιώτες του τού στοίχισε αρχικά ένα βασίλειο και αργότερα την ίδια του την ελευθερία. Ο Δημήτριος έχασε τη Μακεδονία το 287 π.Χ., όχι γιατί νικήθηκε από τον Πύρρο, αλλά γιατί ο στρατός του αυτομόλησε προς αυτόν. Ο Λυσίμαχος είχε εισβάλει στη Μακεδονία από τη Θράκη και ο Πύρρος από την Ήπειρο. Η ήδη υπάρχουσα δυσαρέσκεια των στρατιωτών απέναντι του κορυφώθηκε με την κατάληψη της Βέροιας από τον Πύρρο (Πλούταρχος, 44.5: *ἀλλὰ καὶ ὄδυρμῶν καὶ δακρύων καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὀργῆς καὶ βλασφημιῶν μεστόν ἦν τὸ στρατόπεδον, καὶ συμμένειν οὐκ ἤθελον, ἀλλ' ἀπίεσαι, τῷ μὲν λόγῳ πρὸς τὰ οἴκοι, τῇ δ' ἀληθείᾳ πρὸς τὸν Λυσίμαχον*). Προαισθανόμενος την εξέλιξη των πραγμάτων απέφυγε τη σύγκρουση με τον Λυσίμαχο και στρατοπέδευσε κοντά στον Πύρρο, προς τον οποίο θεώρησε λιγότερο πιθανό να αυτομολήσουν οι στρατιώτες του, καθώς ήταν ξένος. Ο βαθμός όμως της δυσαρέσκειας που είχε προκαλέσει στους Μακεδόνες αφενός, και η καλή φήμη που είχε ο Πύρρος αφετέρου, δεν απέτρεψαν τελικά το γεγονός. Από τους λόγους που προσέλκυαν τους Μακεδόνες στον Πύρρο μπορούμε να συμπεράνουμε τις αιτίες που τους αποξένωναν από τον Δημήτριο. Η μόνη μαρτυρία σχετικά ανήκει στον Πλούταρχο. Σύμφωνα με τον Χαιρωνέα, οι Μακεδόνες ανέκαθεν ένιωθαν θαυμασμό για τις πολεμικές ικανότητες του Πύρρου και είχαν εδραιωμένη μέσα τους την πεποίθηση ότι ο ικανότερος πολεμιστής αξίζει να είναι και ο βασιλιάς. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι έμαθαν πως ο Πύρρος συμπεριφερόταν ευγενικά στους αιχμαλώτους του¹⁴³.

Ας αξιολογήσουμε τώρα την αλήθεια και τη γνησιότητα αυτών των λόγων. Ο πρώτος λόγος σημαίνει την αποδοχή του Πύρρου ως ικανότερου πολεμιστή από τον

¹⁴³ Πλούταρχος, 44.7: *ὡς γὰρ ἐγγύς ἐλθὼν τῷ Πύρρῳ παρεστρατοπέδευσεν, αἰεὶ μὲν αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις λαμπρότητα θαυμάζοντες, ἔκ τε τοῦ παλαιοτάτου καὶ βασιλικώτατον εἰθισμένοι νομίζειν τὸν ἐν τοῖς ὅπλοις κράτιστον, τότε δὲ καὶ πράως κεχρηῆσθαι τοῖς ἀλισκομένοις πυνθανόμενοι, πάντως δὲ καὶ πρὸς ἕτερον καὶ πρὸς τοῦτον ἀπαλλαγῆναι τοῦ Δημητρίου ζητοῦντες, ἀπεχώρουν*.

Δημήτριο. Είναι αλήθεια ότι ο Πύρρος είχε την φήμη ικανού πολεμιστή και μεγάλου στρατηγού. Οι ίδιοι οι Μακεδόνες μάλιστα μετά από τη μάχη του με τον μακεδόνα στρατηγό Πάνταυχο τον συνέκριναν με τον Μέγαν Αλέξανδρο¹⁴⁴, ίσως και λόγω της συγγένειας του μαζί του από την πλευρά της μητέρας του (Πλούταρχος, *Πύρ.* 7.3-8.1). Το ζητούμενο όμως εδώ είναι, όχι αν ο Πύρρος ήταν ικανός στρατηγός, αλλά αν ήταν ικανότερος από τον Δημήτριο, και κάτι τέτοιο δεν έχει αποδειχθεί ιστορικά. Η πρώτη φορά που ο Πύρρος προκάλεσε τον Δημήτριο ήταν το 292 π.Χ. εισβάλλοντας στη Θεσσαλία και φτάνοντας μέχρι τις Θερμοπύλες. Μόλις όμως ο Δημήτριος, που πολιορκούσε την Βοιωτία, κινήθηκε εναντίον του, αυτός αποχώρησε τάχιστα αποφεύγοντας να αναμετρηθεί μαζί του¹⁴⁵.

Η δεύτερη φορά που επέλεξε ο Πύρρος να εισβάλει σε μακεδονικά εδάφη ήταν το 289 π.Χ., όταν ο Δημήτριος ήταν σοβαρά άρρωστος. Έτσι κατάφερε να φτάσει ως την Έδεσσα. Αμέσως μόλις όμως ο Δημήτριος συνήλθε κάπως, τον έδιωξε από τη Μακεδονία και μάλιστα πολύ εύκολα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πλουτάρχου¹⁴⁶. Εφόσον λοιπόν από τα γεγονότα δεν προκύπτει η στρατιωτική υπεροχή του Πύρρου έναντι του Δημητρίου είναι σαφές ότι αλλού θα πρέπει να αναζητήσουμε τις αιτίες της αποσκίρτησης των Μακεδόνων από τον Δημήτριο.

¹⁴⁴ Ό.π.. 41.5: *καὶ πολλοῖς ἐπήει λέγειν τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐν μόνῳ τούτῳ* (ενν. στον Πύρρο) *τῶν βασιλέων εἶδωλον ἐνορῶτο τῆς Ἀλεξάνδρου τόλμης, οἱ δ' ἄλλοι, καὶ μάλιστα Δημήτριος, ὡς ἐπὶ σκηνῆς τὸ βάρος ὑποκρίνοιντο καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός.*

¹⁴⁵ Ό.π. 40.1-2: *Πύρρου δὲ Θεσσαλίαν κατατρέχοντος καὶ μέχρι Θερμοπυλῶν παραφανέντος, Ἀντίγονον ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπολιπῶν αὐτὸς* (ενν. ο Δημήτριος) *ᾠρμησεν ἐπ' ἐκεῖνον. ὀξέως δὲ φυγόντος* (ενν. ο Πύρρος), *ἐν Θεσσαλίᾳ καταστήσας* (ενν. ο Δημήτριος) *μυρίους ὀπλίτας καὶ χιλίους ἵππεις, αὐθις ἐνέκειτο ταῖς Θήβαις.*

¹⁴⁶ Ό.π. 43.1-2: *Ὁ δ' οὖν Δημήτριος ἐπισφαλέστατα νοσήσας ἐν Πέλλῃ, μικροῦ τότε Μακεδονίαν ἀπέβαλε, καταδραμόντος ὀξέως Πύρρου καὶ μέχρι Ἐδέσσης προελθόντος. ἅμα δὲ τῷ κουφότερος γενέσθαι πάνυ ῥαδίως ἐξέλασας αὐτόν.*

Ο δεύτερος λόγος, ότι δηλαδή ο Πύρρος συμπεριφερόταν ευγενικά στους αιχμαλώτους του, είναι πολύ πιθανό να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Πράγματι δεν αποκλείεται ο Δημήτριος, ιδίως όσο τα χρόνια προχωρούσαν, να σκλήρυνε τη στάση του με όσους συνελάμβανε αιχμαλώτους. Αυτό εξάλλου μας επιτρέπει να εικάσουμε η σκληρότητα της συμπεριφοράς του απέναντι στους ίδιους τους στρατιώτες του. Αλλά γιατί να ενοχλούνταν οι στρατιώτες του Δημητρίου από τη σκληρότητά του προς τους αιχμαλώτους, εφόσον οι ίδιοι ήταν συστρατευμένοι στο πλευρό του;

Εκείνο λοιπόν που προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν είναι ότι οι λόγοι της δυσαρέσκειας των στρατιωτών του είναι άλλοι. Πρωτίστως ήταν η σκληρότητα της συμπεριφοράς του προς τους ίδιους και η ακατάπαυστη πολεμική ενεργητικότητα του που τους είχε κουράσει. Την αυταρχική συμπεριφορά του Δημητρίου ως αιτία αυτομόλησης των στρατιωτών του επιβεβαιώνει επίσης ο Κικέρων (*De offic.*, 2.7.26): *Nec vero ulla vis imperii tanta est, quae premente metu possit esse diuturna... Quid? Macedones nonne Dementrium reliquerunt univirsique se ad Pyrrhum contulerunt?*

Ως δεύτερη αιτία θα μπορούσε κάποιος να αναφέρει την ματαιοδοξία του. Η κλίση του προς την τρυφή, την οποία έκανε ολοφάνερη η ενδυμασία του (βλ. σελ. 30-31), αλλά και ο συνολικά επιδεικτικός τρόπος ζωής του, έκαναν τον ίδιο αντιπαθή στα μάτια των στρατιωτών του και αντιθέτως πολύ συμπαθέστερο τον Πύρρο. Η ματαιόδοξη φύση του και η επιθυμία του για την πολυτέλεια ερχόταν εξάλλου σε πλήρη αντίθεση με τη φύση των Μακεδόνων που ήταν κατ' εξοχήν πολεμικός λαός¹⁴⁷.

Για λόγους αντικειμενικότητας θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και μια τρίτη αιτία. Το ευμετάβολο των Μακεδόνων. Οι Μακεδόνες ήταν ονομαστοί για τον ευμετάβλητο χαρακτήρα τους. Αυτόν φοβούμενος ο Κάσσανδρος είχε προσπαθήσει το 316 π.Χ. να οδηγήσει την Ολυμπιάδα έξω από τα μακεδονικά εδάφη (Διόδωρος, 19.51.3: *εὐλαβεῖτο γὰρ ἅμα καὶ τὸ περὶ αὐτὴν ἀξίωμα καὶ τὸ τῶν Μακεδόνων εὐμετάβολον*) και

¹⁴⁷ C.F. Edson, 243: «Demetrius had one weakness, and a serious one –he had failed to win the hearts of his Macedonians; by his hauteur, ostentation, and arrogance he had alienated them utterly; and in addition the Macedonians had no sympathy with his schemes of Asiatic conquest».

ο ευμετάβλητος χαρακτήρας τους είχε οδηγήσει επίσης έξι χιλιάδες Μακεδόνες το 304 π.Χ. από το στρατόπεδο του Κασσάνδρου στο στρατόπεδο του Δημητρίου (Πλούταρχος, 23.2: *οὐ μόνον ἐξήλασε τῆς Ἀττικῆς τὸν Κάσσανδρον, ἀλλὰ καὶ φεύγοντα μέχρι Θερμοπυλῶν διώξας καὶ τρεψάμενος, Ἡράκλειαν ἔλαβεν ἐκουσίως αὐτῷ προσθεμένην καὶ τῶν Μακεδόνων ἑξακισχιλίους μεταβαλομένους πρὸς αὐτόν*).

Όταν λοιπόν άρχισαν να εγκαταλείπουν οι στρατιώτες το στρατόπεδο, *λάθρα καὶ κατ' ὀλίγους τό γε πρῶτον, εἶτα φανερώς* (Πλούταρχος, 44.8), που σε μεγάλο ποσοστό πρέπει να ήταν Μακεδόνες, αφού ο Δημήτριος ήταν τότε βασιλιάς της Μακεδονίας, κάποιοι δε δίστασαν πηγαίνοντας στην σκηνή του να τον παροτρύνουν να φύγει για να σωθεί λέγοντας ότι οι Μακεδόνες είχαν πια κουραστεί να μάχονται για τη δική του τρυφηλή ζωή. Έτσι, μετά από επτά χρόνια διακυβέρνησης ο Δημήτριος έφυγε από τη Μακεδονία όχι φανερά ως βασιλιάς φορώντας το βασιλικό του μανδύα, αλλά κρυφά, μεταμφιεσμένος σε χωρικό, φορώντας μανδύα σκουρόχρωμο *ὥσπερ ὑποκριτῆς*¹⁴⁸.

Αυτή όμως δεν ήταν η μοναδική φορά που έμελλε να εγκαταλειφθεί από τους στρατιώτες του. Το ίδιο επαναλήφθηκε και τρία χρόνια αργότερα, όταν ετοιμαζόταν να αντιμετωπίσει τον Σέλευκο κοντά στην Ταρσό. Εκεί, το μεγαλύτερο μέρος του στρατού του εξαντλημένο από τις περιπλανήσεις και τις κακουχίες προσχώρησε τελικά στον Σέλευκο, όταν αυτός βγάζοντας την περικεφαλαία του, ώστε να είναι αναγνωρίσιμος, τους κάλεσε να συνταχθούν μαζί του. Μετά από αυτό, ο Δημήτριος που είχε πάει με το σύνολο του στρατού του στη Μ. Ασία για την τελική αναμέτρηση, βρέθηκε για άλλη μια φορά εγκαταλελειμμένος. Αφού άφησε το στρατόπεδο και επιχείρησε ανεπιτυχώς να διαφύγει προς τη θάλασσα, αναγκάστηκε τελικά να παραδοθεί. Γιατί ακόμα και οι λιγοστοί στρατιώτες που είχαν μείνει μαζί του –μερικοί ακόμα είχαν δραπετεύσει καθ' οδόν– δεν παρέμεναν *ὁμοίως πρόθυμοι* μετά την αποτυχημένη απόπειρα διαφυγής, ενώ μια απόπειρα

¹⁴⁸ Πλούταρχος, 44.8-9. Για το θέμα των δραματικών στοιχείων στους Βίους βλ. P. de Lacy, 159-171 και ειδικότερα για τον *Δημήτριο*, 168-171. Πρβλ. επίσης, C.B.R. Pelling, 18-26.

αυτοκτονίας που είχε κάνει εμποδίστηκε από τους φίλους του¹⁴⁹. Αναμφισβήτητα, στην αυτομόληση των στρατιωτών συνετέλεσε καθοριστικά η ταλαιπωρία, η πείνα και η εξαθλίωση που επί μακρόν είχαν υποστεί.

Στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να κάνουμε μια απαραίτητη διευκρίνιση για τη σύσταση των στρατευμάτων της εποχής, που θα φωτίσει ενδεχομένως πολλά σημεία από όσα αναφέραμε. Εκτός από το ποσοστό των Μακεδόνων στρατιωτών, ο στρατός των διαδόχων, συνήθως μάλιστα κατά το μεγαλύτερο μέρος ήταν μισθοφορικός¹⁵⁰. Η έλλειψη χρημάτων ή και η υποψία μόνο της ήττας ήταν επαρκείς πολλές φορές αιτίες για να οδηγήσουν αυτούς τους επαγγελματίες στρατιώτες στο στρατόπεδο του αντιπάλου. Αυτό εξάλλου το είδαμε να συμβαίνει μέχρι τώρα, όχι μόνο στην περίπτωση του Δημητρίου, αλλά και του Αντιγόνου στην μάχη της Ιψού (βλ. σελ. 52). Ο μισθοφόρος είναι απολύτως φυσικό να διακινδυνεύει πολύ λιγότερο τη ζωή του απ' ότι ένας πολίτης-στρατιώτης, όπως είναι επίσης φυσικό να εγκαταλείπει με σχετική ευκολία αυτόν που τον προσέλαβε, όταν τα χρήματα είναι λιγοστά, ιδίως εάν κάποιος άλλος –στην περίπτωση μας ο Σέλευκος– του υπόσχεται πολλά περισσότερα. Η παράμετρος αυτή εξηγεί γενικότερα την εύκολη, παρατηρούμενη εκείνη την εποχή μετακίνηση των στρατιωτών από το ένα στρατόπεδο στο

¹⁴⁹ Πλούταρχος, 49. Ανάλογη είναι και η μαρτυρία του Πολύαινου για την αυτομόληση των στρατιωτών του Δημητρίου στον Σέλευκο, 4.9.3: *Σέλευκος τῶν Δημητρίου στρατιωτῶν ἀθύμως διακειμένων τοὺς ἀνδρωδεστάτους τῶν ὑπασπιστῶν ἐπιλεξάμενος καὶ προτάξας ἐλέφαντας ὀκτώ, διὰ στενῆς ἀτραποῦ παρὰ πλευρὸν τῶν πολεμίων βαδίζων, ἀπορρίψας τὸ κράνος ἀνεβόα «μέχρι ποῦ μαίνεσθε ληστάρχω λιμώσσοντι παραμένοντες, δυνάμενοι πλουτοῦντι βασιλεῖ μισθοφορεῖν καὶ βασιλείας μετέχειν οὐκ ἐλπίζομένης, ἀλλὰ παρούσης;» τούτων ἀκούσαντες οἱ πλείστοι τὰ δόρατα καὶ ξίφη ρίψαντες ἀνέσεισαν τὰς χειρὰς προστεθειμένοι Σελεύκῳ.*

¹⁵⁰ G.T. Griffith, 55: «For more than twenty years the Hellenistic World was convulsed by the struggles of half-a-dozen able and ambitious men for dominion based upon military power, struggles in which mercenary soldiers achieved a prominence and an importance which had never been theirs in the past».

άλλο, καθώς βεβαίως και το συγκεκριμένο περιστατικό της Ταρσού το 284 π.Χ., με δεδομένο ότι ο στρατός του Δημητρίου ήταν κυρίως μισθοφορικός¹⁵¹. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η επιβολή στους στρατιώτες δεν ήταν απλή υπόθεση εκείνη την περίοδο. Δεν ήταν συνάρτηση μόνο των στρατιωτικών ικανοτήτων ενός στρατηγού ή του βαθμού συγκρότησης της προσωπικότητάς του, αλλά εξαρτιόταν επίσης από τη σύνθεση των στρατευμάτων του, από οικονομικά κίνητρα ή και από άλλους αστάθμητους παράγοντες. Στην περίπτωση του Δημητρίου, τα πράγματα πήγαιναν καλά μέχρι τη στιγμή που αρρώστησε και από τότε ξεκίνησε η φθίνουσα πορεία της εκστρατείας του¹⁵².

Εάν πάντως θέλαμε να προβούμε σε ένα συνολικό απολογισμό της ικανότητάς του να επιβάλλεται στους στρατιώτες του, θα παρατηρούσαμε ότι η ικανότητα αυτή δεν ήταν σταθερή σε όλη την διάρκεια της στρατιωτικής του πορείας. Ενώ είναι φανερό ότι ξεκίνησε χωρίς αυτό το πλεονέκτημα, το κατέκτησε βαθμιαία, για να το χάσει όμως ξανά. Η εξασθένησή της φαίνεται να άρχισε αφότου ανέβηκε στο θρόνο της Μακεδονίας. Δεν είναι τυχαίο ότι το περιστατικό που παραδίδει ο Πλούταρχος για τη σκλήρυνση της στάσης του απέναντι στους στρατιώτες του τοποθετείται χρονικά μετά την άνοδο του στον μακεδονικό θρόνο. Κύρια αιτία της βαθμιαίας αποξένωσης από τους στρατιώτες του στάθηκε η ακατάπαυστη επιθετική του δραστηριότητα που κούραζε όσους ήταν στρατευμένοι στο πλευρό του¹⁵³, σε συνδυασμό με την απαιτητική του στάση απέναντι στο στρατό του. Στην περίπτωση των Μακεδόνων στρατιωτών συνέβαλε επιπλέον και η ματαιόδοξη συμπεριφορά του που ερχόταν σε αντίθεση με τον δικό τους τρόπο ζωής.

¹⁵¹ Ο.π., 52: «The armies under Demetrius seem always to have consisted partly if not mainly, of mercenaries.

¹⁵² Πλούταρχος, 48.5: *νόσος μέντοι βαρεῖα τὸν Δημήτριον ἐν τούτῳ καταλαβοῦσα, τό τε σῶμα δεινῶς ἐκάκωσε καί τὰ πράγματα παντάπασι διέφθειρεν οἱ μὲν γὰρ ἀπεχώρησαν πρὸς τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ διερρύναν αὐτοῦ τῶν στρατιωτῶν.*

¹⁵³ G.T.Griffith, 58: «Demetrius' reign of six years in Macedonia is a record of constant activity».

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ - ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Η διοικητική ικανότητα και τακτική του Δημητρίου μπορεί να διακριθεί σε δύο επίπεδα: Στη συνολική πολιτική που ακολούθησε απέναντι στις ελληνικές πόλεις και στην ικανότητά του να τις διοικεί ειρηνικά, χωρίς εξεγέρσεις.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Σε ό,τι αφορά το πρώτο, την πολιτική του απέναντι στις ελληνικές πόλεις, βρισκόταν σε απόλυτη ευθυγράμμιση με την πολιτική του πατέρα του, τουλάχιστον όσο αυτός ήταν ζωντανός. Ο Αντίγονος ήταν ο μόνος από τους Διαδόχους που κράτησε από την αρχή ως το τέλος την ίδια σταθερή στάση απέναντι στους Έλληνες τόσο της Ελλάδος όσο και της Ασίας. Διακήρυξε την απελευθέρωση και την αυτονομία τους το 314 π.Χ. για πρώτη φορά («δόγμα» Αντιγόνου) και από τότε συνέχισε να είναι σταθερά προσανατολισμένος σε αυτήν την κατεύθυνση. Το 313 π.Χ. ίδρυσε το «Κοινό των Νησιωτών», μια συμμαχία των νησιών του Αιγαίου υπό την αιγίδα του, που τα καθιστούσε ελεύθερα και αυτόνομα έχοντας στόχο την προστασία τους από τις επεκτατικές διαθέσεις του Πτολεμαίου. Αλλά και το 311 π.Χ. στη συνθήκη ειρήνης που υπέγραψε με τον Κάσσανδρο, Πτολεμαίο και Λυσίμαχο (αντίγραφό της βρέθηκε στη Σκήψη), ένας από τους όρους της είναι η ελευθερία και η αυτονομία των Ελλήνων. Η πιο επιτυχημένη όμως απ' όλες τις ενέργειες του και αυτή που επρόκειτο τελικά να μετουσιώσει σε πράξη την πολιτική του διάθεση, επιτεύχθηκε από τον υιό του Δημήτριο, το 307 π.Χ., γεγονός που μας φέρνει στην πολιτική πλέον δράση και τακτική του ίδιου του Δημητρίου.

Συγκεκριμένα, αφού αποβιβάστηκε στον Πειραιά και νίκησε τις φρουρές του Κασσάνδρου εκεί και στην Αθήνα, αποκατέστησε την ελευθερία των Αθηναίων και συνήψε μαζί τους φιλία και συμμαχία (Πλούταρχος, 8.7: *γενομένου δέ τούτου κήρυκα παραστησάμενος ανέϊπεν, ὅτι πέμπειεν αὐτόν ὁ πατήρ ἀγαθῇ τύχῃ, <τούς> Ἀθηναίους ἐλευθερώσοντα καὶ τὴν φρουρὰν ἐκβαλοῦντα καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς καὶ τὴν πάτριον ἀποδώσοντα πολιτείαν*). Τις δηλώσεις του αυτές, όπως βεβαιώνεται από τον Χαιρωνέα,

όσο και από άλλες πηγές δεν άργησε να τις κάνει πράξη¹⁵⁴. Έδωσε στους πολίτες της Αθήνας την αυτονομία τους και επανέφερε το δημοκρατικό πολίτευμα καταργώντας το ολιγαρχικό σύστημα διοίκησης του Φαληρέα, τον οποίο είχε εγκαταστήσει ο Κάσσανδρος. Στη συνέχεια προχώρησε στα Μέγαρα και αφού έδωσε τη φρουρά του Κασσάνδρου, ελευθέρωσε την πόλη αποκαθιστώντας και εκεί το δημοκρατικό πολίτευμα¹⁵⁵. Επομένως, το ενδιαφέρον και το καινούριο στοιχείο της πολιτικής του Δημητρίου και του Αντιγόνου είναι ότι, αφενός, δεν έδωξαν τις φρουρές για να τις αντικαταστήσουν με άλλες δικές τους, όπως συνέβαινε με τους αντιπάλους τους και, αφετέρου, ότι έδωσαν την πολιτική ελευθερία στις πόλεις που απελευθέρωσαν. Η αναμφίβολη διάθεση επηρεασμού και ελέγχου των πόλεων από πλευράς τους υλοποιούνταν μέσα από το δημοκρατικό πολίτευμα που αποκαθιστούσαν.

Την απελευθερωτική δράση του Δημητρίου στην κυρίως Ελλάδα ανέκοψε η στρατιωτική αναγκαιότητα να αντιμετωπίσει το στόλο του Πτολεμαίου στην Κύπρο.

¹⁵⁴ Πλούταρχος, 10.1: *Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπανελθὼν πρὸς τὴν Μουνυχίαν καὶ στρατοπεδεύσας ἐξέκοψε τὴν φρουρὰν καὶ κατέσκαψε τὸ φρούριον, οὕτως ἤδη τῶν Ἀθηναίων δεχομένων καὶ καλούντων παρελθὼν εἰς τὸ ἄστυ καὶ συναγαγὼν τὸν δῆμον ἀπέδωκε τὴν πάτριον πολιτείαν, καὶ προσυπέσχετο παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῖς ἀφίξεσθαι σίτου πεντεκαίδεκα μυριάδας μεδίμνων καὶ ξύλων ναυπηγησίμων πλῆθος εἰς ἑκατὸν τριῆρεις. Διόδωρος, 20.46.1-2: *τούτων δὲ ὀλίγαις ἡμέραις κατετυχηθέντων ὁ μὲν Δημήτριος κατασκάψας τὴν Μουνυχίαν ὀλόκληρον τῷ δήμῳ τὴν ἐλευθερίαν ἀποκατέστησεν καὶ φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς συνέθετο. Πολύαινος, 4.7.6: *κήρυκες δὲ ἀνεβόων «Δημήτριος τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῖ» καὶ Ἀθηναῖοι τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας ἀκροώμενοι Δημήτριον προσεδέξαντο.***

¹⁵⁵ Πλούταρχος, 9.8: *Τῶν δὲ Μεγάρων ἀλόντων καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἀρπαγὴν τραπομένων, Ἀθηναῖοι παρητήσαντο τοὺς Μεγαρεῖς πολλῇ δεήσει, καὶ τὴν φρουρὰν ὁ Δημήτριος ἐκβαλὼν ἠλευθέρωσε τὴν πόλιν καὶ λεξικό Σούδα, λ. Δημήτριος, ... καὶ αὐτονομεῖσθαι, καθότι πάτριον, Ἀθηναίοις τε καὶ Μεγαρεῦσιν ἔδωκεν (ενν. ὁ Μακεδονικὸς ἄρχων), φυλάττειν τε ὅσα ἦν σφίσιν ἐκ τῆς εἰς τὸ ἀρχαῖον πολιτείας νόμιμα.*

Ωστόσο, πριν φύγει, θεμελίωσε τις βάσεις για τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ των ελληνικών πόλεων με στόχο την κοινή πορεία και σύμπλευση (Διόδωρος, 20.46.5 *πρός δὲ τὸν υἱὸν Δημήτριον ἔγραψε κελεύων τῶν μὲν συμμαχίδων πόλεων συνέδρους συστήσασθαι τοὺς βουλευσομένους κοινῇ περὶ τῶν τῆ Ἑλλάδι συμφερόντων*).

Η ενέργεια αυτή αποτέλεσε από πλευράς Αντιγόνου το πρώτο βήμα για τη σύναψη της Ελληνικής Συμμαχίας, που συνομολογήθηκε τελικά το 302 π.Χ. στην Κόρινθο (βλ. παρακάτω σημ. 158). Το 304 π.Χ. ο Δημήτριος επέστρεψε στην κυρίως Ελλάδα για να ολοκληρώσει το έργο που είχε αφήσει πριν λίγα χρόνια ημιτελές. Έδιωξε από την Αττική τον ίδιο τον Κάσσανδρο που πολιορκούσε και πάλι την Αθήνα και στη συνέχεια έδιωξε τις φρουρές του Κασσάνδρου από το μεγαλύτερο μέρος της Στερεάς, την Εύβοια, καθώς και από το σύνολο σχεδόν της Πελοποννήσου¹⁵⁶ και προχώρησε μέχρι την Λάρισα¹⁵⁷. Το επιστέγασμα της απελευθερωτικής του εκστρατείας ήταν η δημιουργία της Ελληνικής Συμμαχίας στην Κόρινθο το 302 π.Χ. υπό την αιγίδα αυτού και του πατέρα του: ἐν δ' Ἰσθμῷ κοινῶ συνεδρίου γενομένου καὶ πολλῶν ἀνθρώπων συνελθόντων, ἡγεμῶν ἀνηγορεύθη τῆς Ἑλλάδος ὡς πρότερον οἱ περὶ Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον¹⁵⁸. Τον διττό

¹⁵⁶ Κάτω από την επιρροή του Πολυπέρχοντος έμεινε μόνο η Μαντινεία και η Μεσσηνία.

¹⁵⁷ Βλ. Διόδωρο, 20.100.6, 102.1-2, 103.4-5, 110.2-3, 6 και Πλούταρχο, 23.1-4, 25.1.

¹⁵⁸ Πλούταρχος, 25.4-5. Η Ελληνική Συμμαχία ήταν ένας στρατιωτικός συνασπισμός που στόχο του είχε να διασφαλίσει την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων. Εκτός από τη μαρτυρία του Πλουτάρχου, πληροφορίες για αυτήν αντλούμε από επιγραφή που βρέθηκε στην Επίδαυρο και αποτελεί τον «καταστατικό χάρτη» της. Από το συνέδριο απουσίαζαν οι Σπαρτιάτες, οι Μεσσήνιοι και οι Θεσσαλοί. Οι πόλεις που συμμετείχαν και οι βασιλείς Αντίγονος και Δημήτριος δεσμεύτηκαν σε αμυντική και επιθετική συμμαχία. Ο Δημήτριος εξελέγη αρχιστράτηγος των ενωμένων ελληνικών δυνάμεων και η εδαφική ακεραιότητα όλων των πόλεων - μελών επικυρώθηκε με όρκο που απαγόρευε το μεταξύ τους πόλεμο. Κάθε πόλη - μέλος όφειλε να θέτει στη διάθεση της Συμμαχίας ανάλογη προς τον πληθυσμό της δύναμη και να στέλνει αντιπροσώπους (*συνέδρους*) κάθε φορά που γινόταν σύνοδος. Αν δεν τηρούσε τις υποχρεώσεις της, θα της επιβάλλονταν χρηματικές κυρώσεις.

στόχο της εκστρατείας αυτής που ήταν, αφενός, η απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων με τη δόξα που θα του επέφερε και, αφετέρου, η ηγεμονία της Ελλάδας, τον επισημαίνει και ο Διόδωρος¹⁵⁹.

Στην διάρκεια της ειρήνης οι συνελεύσεις αποφασίστηκε να γίνονται στα κέντρα των Πανελληνίων Αγώνων και οι πρόεδροι του Συνεδρίου -που ήταν πέντε και είχαν την πολιτική εξουσία- θα εκλέγονταν με κλήρο μεταξύ των αντιπροσώπων, ενώ σε καιρό πολέμου για τη σύγκληση και τον τόπο θα αποφάσιζαν οι βασιλείς ή ο στρατηγός των βασιλείων, ο οποίος ήταν ο στρατιωτικός διοικητής της Συμμαχίας. Οι πρόεδροι είχαν ετήσια θητεία και ήταν υπεύθυνοι για τη λειτουργία της Συμμαχίας και την τήρηση των υποχρεώσεων των μελών. Καθώς τυπικά ήταν ισότιμοι με τον στρατιωτικό διοικητή σε καιρό πολέμου χρειαζόταν και η έγκρισή τους για τη σύγκληση του Συνεδρίου, ενώ σε καιρό ειρήνης ήταν υπεύθυνοι αποκλειστικά αυτοί. Για την απαρτία του συνεδρίου απαιτούνταν το πενήντα τοις εκατό των αντιπροσώπων. Συνολικά η Συμμαχία της Κορίνθου θυμίζει κατά πολύ την Συμμαχία του Φιλίππου Β΄ του 337 π.Χ., μόνο που η δεύτερη ήταν προσανατολισμένη όχι εναντίον των Περσών, αλλά εναντίον κυρίως του Κασσάνδρου και το μέσο με το οποίο σκόπευε να επιτύχει τη συνένωση των μελών της δεν ήταν η στήριξη των ολιγαρχικών αλλά των δημοκρατικών παρατάξεων. Ο πρώτος που απέδωσε την επιγραφή της Επιδαύρου στην Συμμαχία της Κορίνθου ήταν ο W.W. Tarn (1922), 198-206. Για αναλυτική παρουσίαση και σχολιασμό των όρων της Συμμαχίας βλ. M. Cary (1923), 137-148. Ειδικότερα για το θέμα της αντιπροσώπευσης των κρατών - μελών βλ. J.A.O. Larsen, 313-329. Για τις διαφορές της με τη Συμμαχία του 337 π.Χ. βλ. R.H. Simpson, 395-398.

¹⁵⁹ Διόδωρος, 20.102.1-2: *ἐπὶ δὲ τούτων Δημήτριος εἶχε πρόθεσιν πρὸς μὲν τοὺς περὶ Κάσανδρον διαπολεμεῖν, τοὺς δ' Ἑλληνας ἐλευθεροῦν καὶ πρῶτον τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα διοικεῖν, ἅμα μὲν νομιζῶν δόξαν οἴσειν αὐτῷ μεγάλην τὴν τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίαν, ἅμα δὲ καὶ τοὺς περὶ Πρεπέλαον ἡγεμόνας τοῦ Κασσάνδρου πρότερον συντρίψαι καὶ τότε προσάγειν ἐπ' αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν, ἢ ἐπ' αὐτὸν πορεύοιτο τὸν Κάσανδρον.*

Αναμφιβόλως, τα κίνητρα της πολιτικής που ακολούθησε ο Δημήτριος και ο Αντίγονος απέναντι στις ελληνικές πόλεις έχουν ήδη αρχίσει να διαφαίνονται. Θα ήταν βεβαίως αφελές αν θεωρούσαμε ότι το ενδιαφέρον τους για την ελευθερία και την αυτονομία των ελληνικών πόλεων ήταν ανιδιοτελές και πήγαζε απλώς από την έμφυτή τους αγάπη γι' αυτές τις αξίες¹⁶⁰. Ο Αντίγονος, όπως και ο Δημήτριος, ήταν δύο από τους διαδόχους και μάλιστα οι πλέον φιλόδοξοι, που ήθελαν να κυριαρχήσουν των υπολοίπων. Το γεγονός όμως ότι επέλεξαν να το κάνουν χωρίς να υποτάξουν στρατιωτικά τις ελληνικές πόλεις, κρατώντας μια ελαστική στάση απέναντί τους, όπου οι συνθήκες το επέτρεπαν και διαφοροποιώντας την πολιτική τους τακτική από αυτήν των αντιπάλων τους, συνιστά μια ευεργετική προς τους Έλληνες συμπεριφορά, που πρέπει να τους αναγνωρίσουμε. Αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί λοιπόν δεν είναι βεβαίως η ανιδιοτέλεια των προθέσεών τους, αλλά το γεγονός ότι, θέλοντας να υπηρετήσουν τους στόχους τους, δεν επέλεξαν το δρόμο της βίαιης επιβολής, όπως ο Κάσσανδρος και ο Πτολεμαίος, αλλά το δρόμο της καλής θέλησης και συνεργασίας με τους Έλληνες. Δικαίως, επομένως, αποδίδεται από τον Billows στον Αντίγονο ο χαρακτηρισμός του πλέον φιλέλληνα από τους διαδόχους της εποχής του, γιατί θα μπορούσε να είχε ενεργήσει διαφορετικά¹⁶¹. Ο χαρακτηρισμός αυτός ανταποκρίνεται εξάλλου και στην εικόνα που είχε δημιουργηθεί στους Έλληνες και διατηρήθηκε και μετά το θάνατό του. Αποκαλυπτικά σχετικά είναι τα λόγια του Πλουτάρχου (8.1-2) τέσσερις αιώνες αργότερα: *ὄρμη παρέστη θαυμάσιος αὐτοῖς* (ενν. στον Αντίγονο και Δημήτριο) *ἐλευθεροῦν τὴν Ἑλλάδα, πᾶσαν ὑπὸ Κασσάνδρου καὶ*

¹⁶⁰ R.H. Simpson, 406: «Antigonus had determined to bring the Greek cities to his side, and he saw that the surest way to do this was to appeal to the strongest instinct of the Greeks, the will for autonomy and independence, which was at the same time the most vital element in their political life».

¹⁶¹ Billows, 236. Σε ό,τι αφορά την επίθεση στη Ρόδο το 306 π.Χ. εκτός του ότι εντάσσεται στο πλαίσιο του πολεμικού ανταγωνισμού με τον Πτολεμαίο είναι πιθανόν να ήταν και συνέπεια αθέτησης από πλευράς των Ροδίων της συμμαχίας που είχαν συνάψει μαζί με τους Αντίγονο και Δημήτριο. Βλ. επίσης, Billows, 202.

Πτολεμαίου καταδεδουλωμένην. τούτου πόλεμον οὐδείς ἐπολέμησε τῶν βασιλέων καλλίω καὶ δικαιότερον. Ανάλογη φήμη φαίνεται να άφησε στους Έλληνες και ο Δημήτριος, όπως μαρτυρούν τα λόγια του Πausανία (1.25.6-7): Δημήτριον τὸν Φανοστράτου ... τοῦτον μὲν δὴ τυραννίδος ἔπαυσε Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου, νέος τε ᾧν καὶ φιλοτίμως πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν διακείμενος.

Το επόμενο σημείο που μένει να εξετάσουμε είναι αν η πολιτική του Δημητρίου άλλαξε μετά τον θάνατο του Αντιγόνου και την συντριπτική ήττα που υπέστη το 301 π.Χ. στην Ιψό της Φρυγίας. Η πραγματικότητα είναι ότι θα ήταν δύσκολο να έμνε αμετάβλητη. Κάτι τέτοιο το αποκλείει πρώτα απ' όλα η συμπεριφορά των ελληνικών πόλεων απέναντί του και απέναντι στην Ελληνική Συμμαχία, συμπεριφορά που άλλαξε ριζικά. Οι ίδιοι οι Αθηναίοι, οι πρώτοι ευεργετημένοι από την πολιτική του, δεν του επέτρεψαν καν να πατήσει στην πόλη τους, έχοντας πλέον αποφασίσει μια πολιτική ουδετερότητας απέναντι στους Διαδόχους¹⁶². Δεν ήταν όμως μόνο οι Αθηναίοι. Και άλλες πόλεις - μέλη της Συμμαχίας αποσκίρτησαν, όπως διαφαίνεται από χωρίο του Πλουτάρχου (33.5: *ἀναληφθεὶς δὲ καὶ πόλεις τινὰς ἀφεστῶσας προσαγαγόμενος*), ενώ ο Walbank (1995), 223-224 παρατηρεῖ ότι μόνο μερικές πόλεις γύρω από τον Ισθμό μαζί με την Αργολίδα και τμήματα της Αχαΐας και της Αρκαδίας παρέμεναν στη Συμμαχία, η οποία κατ' όνομα μόνο διατηρούσε πλέον την ύπαρξή της.

Η μεταστροφή των ελληνικών πόλεων αναμφίβολα διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι ο Δημήτριος, πιστός στην απελευθερωτική πολιτική που είχε διακηρύξει ο ίδιος και ο

¹⁶² Πλούταρχος, 30.4: *ὅθεν ἐπεὶ γενομένῳ περὶ τὰς Κυκλάδας αὐτῶ πρέσβεις Ἀθηναίων ἀπήντησαν, ἀπέχεσθαι τῆς πόλεως παρακαλοῦντες, ὡς ἐψηφισμένου τοῦ δήμου μηδένα δέχεσθαι τῇ πόλει τῶν βασιλέων.*

πατέρας του, είχε αποσύρει από τις πόλεις τις μακεδονικές φρουρές¹⁶³. Το μόνο μέρος όπου φαίνεται να είχε διατηρηθεί φρουρά ήταν ο Ακροκόρινθος, ένα ιδιαίτερα στρατηγικό σημείο, το οποίο ο Δημήτριος ήθελε να προστατεύσει από το ενδεχόμενο να περιέλθει στον έλεγχο του Κασσάνδρου¹⁶⁴. Διαφορετική ωστόσο είναι η εκδοχή που διαφαίνεται στα λόγια του Πλουτάρχου, 31.2: *ἐξέπιπτον γὰρ ἕκασταχόθεν αἱ φρουραὶ καὶ πάντα μεθίστατο πρὸς τοὺς πολεμίους*. Η τοποθέτηση όμως αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα ίδια του τα λεγόμενα προηγουμένως, όταν δηλαδή κάνει λόγο για απελευθέρωση όλων των Ελλήνων μέχρι την περιοχή των Θερμοπυλών, για καταστροφή των φρουρίων της Φυλῆς και της Πανάκτου και για απελευθέρωση του Άργους, της Σικυώνας και της Κορίνθου από τις φρουρές τους¹⁶⁵.

Μετά λοιπόν από τη μεταστροφή των ελληνικών πόλεων αλλά και την αποδυνάμωση που είχε υποστεί ο Δημήτριος με την ήττα στην Ιψό, ήταν μάλλον αναμενόμενο να σκληρύνει τη στάση του. Έτσι, στις ελληνικές πόλεις που περνούσαν εφεξής στη σφαίρα επιρροής του εγκαθιστούσε φρουρές. Ξεκίνησε από την ίδια την πόλη

¹⁶³ Διόδωρος, 20.110.2-3: *παραπλεύσας δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὸν ἐν Λαρίση λιμένα καὶ τὴν δύναμιν ἐκβιβάσας τὴν μὲν πόλιν ἐξ ἐφόδου παρέλαβε, τὴν δ' ἄκραν ἐκπολιορκήσας τοὺς μὲν φρουροὺς δῆσας παρέδωκεν εἰς φυλακὴν, τοῖς δὲ Λαρισαίοις τὴν αὐτονομίαν ἀποκατέστησεν*. Βλ. επίσης, σημ. 157..

¹⁶⁴ Ό.π. 20.103.3-4: *οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς Κορινθίους ἐλευθέρωσας παρεισήγαγε φυλακὴν εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, βουλομένων τῶν πολιτῶν διὰ τοῦ βασιλέως τηρεῖσθαι τὴν πόλιν μέχρι ἂν ὁ πρὸς Κάσσανδρον καταλυθῆ πόλεμος*.

¹⁶⁵ Πλούταρχος, 23.3: *ἐπανιών (ενν. ο Δημήτριος) δὲ τοὺς ἐντὸς Πυλῶν Ἕλληνας ἠλευθέρου, και 3-4: καὶ Φυλὴν καὶ Πάνακτον, ἐπιτειχίσματα τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Κασσάνδρου φρουρούμενα, καταστρεψάμενος ἀπέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις και 25.1-2: καὶ Ἄργος καὶ Σικυῶνα καὶ Κόρινθον ἐλύσατο, τάλαντα δούς ἑκατὸν τοῖς φρουροῦσιν*.

των Αθηνών, όταν, μετά από πολιορκία ενός έτους, περιήλθε στην κυριαρχία του¹⁶⁶. Το ίδιο έκανε και ένα χρόνο αργότερα το 293 π.Χ., όταν κατέκτησε την Βοιωτία¹⁶⁷ και την ίδια τακτική ακολούθησε συνολικότερα για κάθε πόλη που περνούσε στον έλεγχό του¹⁶⁸.

Εκείνο όμως που πρέπει να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό είναι ότι η εγκαθίδρυση φρουρών δεν ισοδυναμούσε με, ούτε συνεπαγόταν, την επιβολή τυραννικού καθεστώτος. Έτσι παρά την παρασπονδία της Αθήνας, όταν την κατέλαβε ο Δημήτριος το 294 π.Χ., *κατέστησεν ἀρχὰς αἰὸς μάλιστα τῶ δήμῳ προσφιλεῖς ἦσαν* διαψεύδοντας τους φόβους των Αθηναίων¹⁶⁹. Στο σημείο αυτό η πολιτική του Δημητρίου διέφερε ριζικά από την πολιτική που ακολούθησε αργότερα ο υιός του Αντίγονος Γονατάς, που για να διατηρήσει τον έλεγχο των ελληνικών πόλεων άφησε τη φήμη του υποστηρικτή τυράννων¹⁷⁰. Ο Δημήτριος αντίθετα απέφευγε να επεμβαίνει βίαια στα πολιτικά δρώμενα των πόλεων. Ο Διογένης Λαέρτιος μάλιστα παρουσιάζει τον Δημήτριο ως προστάτη των Ερετριέων από τυραννικά καθεστώτα, τα οποία λογικά πρέπει να συνδέσουμε με τις απόπειρες του

¹⁶⁶ Ό.π. 34.7: *ἐπιψηφισθέντων δὲ τούτων ὁ Δημήτριος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ προσενέβαλε φρουρὰν εἰς τὸ Μουσεῖον, ὡς μὴ πάλιν ἀναχαιτίσαντα τὸν δῆμον ἀσχολίας αὐτῶ πραγμάτων ἐτέρων παρασχεῖν*. Η αλλαγή πλέον της τακτικής του Δημητρίου υπογραμμίζεται και από τον Πausανία, 1.25.8: *Δημητρίῳ δὲ τῶ Ἀντιγόνου διαφορά μὲν ἦν ἐς τὸν δῆμον ἤδη τῶν Ἀθηναίων, καθεῖλε δὲ ὅμως καὶ τὴν Λαχάρους τυραννίδα ... Δημήτριος δὲ ὁ Ἀντιγόνου τυράννων ἐλευθερώσας Ἀθηναίους τὸ τε παραυτίκα μετὰ τὴν Λαχάρους φυγὴν οὐκ ἀπέδωκέ σφισι τὸν Πειραιᾶ καὶ ὕστερον πολέμῳ κρατήσας ἐσήγαγεν ἐς αὐτὸ φρουρὰν τὸ ἄστυ, τὸ Μουσεῖον καλούμενον τειχίσας*.

¹⁶⁷ Πλούταρχος, 39.4: *ὁ δὲ (ενν. ο Δημήτριος) ταῖς πόλεσιν ἐμβαλὼν φρουρὰν καὶ πραξάμενος πολλὰ χρήματα καὶ καταλιπὼν αὐτοῖς ἐπιμελητὴν καὶ ἀρμοστήν Ἰερώνυμον τὸν ἱστορικόν, ἔδοξεν ἠπίως κεχρηῆσθαι, καὶ μάλιστα διὰ Πείσιν*.

¹⁶⁸ Bl. J. Briscoe, 146.

¹⁶⁹ Πλούταρχος, 34.5-6.

¹⁷⁰ F.W. Walbank (1993), 130-131.

Κασσάνδρου να ελέγξει την πόλη (Διογένης Λαέρτιος 2.143: *Φησὶ δ' Ἡρακλείδης αὐτὸν [ενν. ο Μενέδημος] πᾶν τούναντίον, πρόβουλον γενόμενον τῶν Ἐρετριέων πολλάκις ἐλευθερῶσαι τὴν πατρίδα ἀπὸ τῶν τυράννων ἐπαγόμενον Δημήτριον*).

Όπως ἤδη διαφαίνεται ἀπὸ το παράδειγμα τῆς Αθήνας ἀλλὰ καὶ τῆς Βοιωτίας ἡ ἐπιθυμία του ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη του νὰ ἐπηρεάζει πολιτικὰ τὶς ἐλληνικὲς πόλεις ἐκφραζόταν με ἥπιο τρόπο, μέσα ἀπὸ δημοκρατικὰ κυρίως πολιτεύματα. Στὴν περίπτωση τῶν Αθηνῶν εἶδαμε ἤδη ὅτι ἐγκατέστησε ἀρχόντες προσφιλεῖς στο λαό, ἀλλὰ καὶ στὴν Βοιωτία συμπεριφέρθηκε με μεγάλη εὐνοία στὸν Πείση, ὀρίζοντάς τον πολέμαρχο στὸν τόπο του, μολονότι αὐτὸς εἶχε ἐρθεῖ ἀπὸ τὶς Θεσπιές γιὰ νὰ συμπράξει στὴν ἀποστασία τῆς Θήβας. Πίσω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐνέργεια διακρίνεται βεβαίως μιὰ προσπάθεια ἀπὸ πλευρὰς Δημητρίου γιὰ ἔμμεσο ἔλεγχο τῆς Βοιωτίας, προσπάθεια ὅμως ποὺ ἐγίνε με τρόπο ἀριστοτεχνικό, χωρὶς νὰ τον ὀδηγήσει σε ἀνοικτὴ ρήξη με τὸν βοιωτικὸ λαό. Δεν ἔδειξε τὴν ἴδια διακριτικότητα, ὅταν διόρισε διοικητὴ (*ἐπιμελητὴν καὶ ἀρμοστήν*) στὴν Θήβα τὸν ἱστορικὸ Ἰερώνυμο. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ Δημήτριος καταργοῦσε ἀνοικτὰ τὴν ἀυτονομία μιᾶς πόλης. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἐνέργειά του δὲν προξένησε τὴν ἀμεση τουλάχιστον ἀντίδραση τῶν Θηβαίων, χάρις στὴν συνολικὰ διαλλακτικὴ του συμπεριφορὰ ἀπέναντί τους (Πλούταρχος 39.5: *ἔδοξεν ἡπίως κεχρηῆσθαι*). Μετριοπαθὴς μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἡ ἀντίδρασή του καὶ λίγο ἀργότερα τὸ ἴδιο ἔτος, 293 π.Χ., ὅταν οἱ Θηβαῖοι ξεσηκώθηκαν καὶ πάλι. Ὁ Δημήτριος τιμώρησε μόνο τους πρωταίτιους διαλύοντας τὸν φόβο τῶν ἀντιποίνων ποὺ εἶχε κυριεύσει ὅλους τους πολίτες.

Ἡ δεῦτερη φορὰ ποὺ ὁ Δημήτριος παρενέβη ἀπροκάλυπτα στὴν πολιτικὴ ζωὴ μιᾶς πόλης ἦταν στὴν Αθήνα τὸ 292 π.Χ. Τότε ἐπέτρεψε τὴν ἐπιστροφή τῶν ἐξόριστων ὀλιγαρχικῶν, ποὺ εἶχαν ἐξοριστεῖ κατὰ τὴν μεταπολίτευση τοῦ 307 π.Χ., καταλύοντας ἐπὶ τῆς οὐσίας τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα¹⁷¹. Ἡ ἀντίδρασή του αὐτὴ, ἀν καὶ ἀκραία, μπορεῖ ὠστόσο νὰ γίνε κατανοητὴ, ἀν ἐνταχθεῖ στο πλαίσιο τῆς πολιτικῆς ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει ἡ Αθήνα ὅλη ἐκείνη τὴν περίοδο. Οἱ Αθηναῖοι ἀποχωροῦσαν γιὰ δεῦτερη φορὰ χωρὶς

¹⁷¹ F.Gr.H. 328 F. 167 (Διονύσιος Αλικαρνασέας, *Δείν.* 9.1.310): *ἐπὶ τούτου κάθοδος ἐδόθη τοῖς τε ἄλλοις φυγάσι καὶ Δεινάρχῳ ὑπὸ βασιλέως Δημητρίου*.

εξωτερικές πιέσεις από τον πολιτικό συνασπισμό του Δημητρίου. Η πρώτη ήταν γύρω στο 300 π.Χ., όταν, ενώ είχαν διακηρύξει πολιτική ουδετερότητα, συνήψαν φιλικές σχέσεις με τους αντιπάλους του. Ο Λυσίμαχος είχε τότε απελευθερώσει τους Αθηναίους που είχε συλλάβει αιχμαλώτους στην Ιψό και είχε χορηγήσει στην πόλη δέκα χιλιάδες μεδίμνους (περίπου τετρακόσιους τόνους) σιταριού, ενώ και ο Κάσσανδρος είχε αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της πόλης.

Μολονότι λοιπόν ο Δημήτριος τα είχε παραβλέψει όλα αυτά, όταν κατέλαβε την Αθήνα το 294 π.Χ. μοιράζοντας εκατό χιλιάδες μεδίμνους σιταριού και τοποθετώντας στα αξιώματα λαοφιλείς ηγέτες, η Αθήνα, μόλις δύο χρόνια μετά αποχώρησε και πάλι από το πολιτικό στρατόπεδο του Δημητρίου. Ήταν μετά από αυτό που ο Δημήτριος αποφάσισε την επιστροφή των ολιγαρχικών, όταν επανέφερε την πόλη στη σφαίρα επιρροής του το 291 π.Χ.

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθησαν μέχρι αυτό το σημείο, δύο είναι τα στοιχεία της πολιτικής του Δημητρίου στα οποία πρέπει να σταθεί κανείς. Το πρώτο είναι ο περιορισμός της πολιτικής ελευθερίας των ελληνικών πόλεων, που ούτως ή άλλως δε θα μπορούσε και να γίνει διαφορετικά. Το δεύτερο όμως είναι ότι αυτό δεν έγινε ούτε με ανατροπή καθεστώτων ούτε με επιβολή τυράννων. Πολιτικά πρόσωπα επιβλήθηκαν μόνο όπου ο δρόμος της συνεργασίας και της σύμπλευσης ήταν κλειστός. Αυτό συνέβη και στην περίπτωση των Αθηνών και της Θήβας. Ενώ και οι δύο είχαν δεσμευτεί με συμφωνίες φιλίας απέναντί του¹⁷², τις παραβίασαν κατ' επανάληψη. Τους πολιτικούς του στόχους που ήταν να ηγηθεί της Ελλάδας και να επιβληθεί στους αντιπάλους του, προτίμησε να τους υπηρετήσει μέσα από τη συνεργασία με τις δημοκρατικές παρατάξεις των πόλεων και με τη σύμπραξη των πολιτικών που ήταν αγαπητοί και αποδεκτοί από τους συμπολίτες τους, σε αντίθεση με τον κύριο αντίπαλό του στον ελλαδικό χώρο, τον Κάσσανδρο που για να επιτύχει το ίδιο, υποστήριξε ολιγαρχικά καθεστώτα και επέβαλε τυράννους. Αυτό το

¹⁷² Πλούταρχος, 39.1-2: *ἔχων δὲ καὶ Πελοποννήσου τὰ πλεῖστα καὶ τῶν ἐντὸς Ἰσθμοῦ Μέγαρα καὶ Ἀθήνας, ἐπὶ Βοιωτοὺς ἐστράτευσε. καὶ πρῶτον μὲν ἐγένοντο συμβάσεις μέτριαι περὶ φιλίας πρὸς αὐτόν.*

τελευταίο στάθηκε η αφορμή για να διατυπωθεί η άποψη ότι τόσο ο Δημήτριος όσο και ο Αντίγονος νωρίτερα ήταν κατά κάποιο τρόπο αναγκασμένοι να στραφούν στους δημοκρατικούς, αφού ο Κάσσανδρος είχε ήδη απευθυνθεί στους ολιγαρχικούς¹⁷³. Αυτό όμως δεν ευσταθεί. Γιατί, εάν ο Αντίγονος και ο Δημήτριος ήθελαν, μπορούσαν, αντί να απευθύνονται στα δημοκρατικά ένστικτα των Ελλήνων με αβέβαια γι' αυτούς πρακτικά αποτελέσματα, να επιβάλουν επίσης ολιγαρχίες και μέσω αυτών και των μακεδονικών φρουρών να ελέγχουν τις πόλεις¹⁷⁴.

ΙΔΡΥΣΗ ΠΟΛΕΩΝ

Στις πράξεις δημόσιου χαρακτήρα εντάσσεται και η ίδρυση πόλεων. Αυτό ήταν μια τακτική όλων των διαδόχων από την οποία ο Δημήτριος θα ήταν δύσκολο να εξαιρεθεί. Πριν απ' αυτούς την είχαν εφαρμόσει ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος. Μ' αυτόν τον τρόπο κατοχύρωναν τον έλεγχο περιοχών και επιτύγχαναν την καλύτερη διοίκηση του κράτους τους. Από κάποιο σημείο και πέρα, επειδή οι πόλεις αυτές εκτός από διοικητικά εξελίσσονταν και σε οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα, η ίδρυση πόλεων ήταν ζήτημα κύρους και μέσο προβολής για τους διαδόχους. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο ότι έδιναν σ' αυτές τα ονόματά τους¹⁷⁵.

¹⁷³ J. Briscoe, 146: «The reason that Antigonus had chosen to support democracies was not, of course, that he had any particular attachment to that form of government, but simply that Cassander was following the usual Macedonian tradition of support for oligarchies».

¹⁷⁴ Βλ. επίσης, Billows, 231 και I. Τουλουμάκο, 316.

¹⁷⁵ Ο Κάσσανδρος ίδρυσε το 316 π.Χ. την Κασσάνδρεια, ο Πτολεμαίος Α' την Πτολεμαίδα στην Άνω Αίγυπτο, και ο Σέλευκος ίδρυσε εννέα πόλεις, ανάμεσα στις οποίες οι σπουδαιότερες ήταν η Σελεύκεια η επί τω Τίγρει στην Βαβυλωνία, η Σελεύκεια η Πιερία, επίγειο της Αντιόχειας και η Σελεύκεια η Τραχεία στην Κιλικία. F.W. Walbank (1993), 116, 157, 187-188. Ο Αντίγονος ίδρυσε επίσης πέντε πόλεις στο διάστημα 309-306 π.Χ. Οι σπουδαιότερες τρεις ήταν η Αντιγονία στην Τρωάδα, η πόλη Βοττίειον στον Εύξινο Πόντο που μετά το θάνατό του μετονομάστηκε σε Νίκαια, και η Αντιγονία στις όχθες του Ορόντη

Ο Δημήτριος ίδρυσε δύο πόλεις στις οποίες έδωσε το όνομά του. Η πρώτη ιδρύθηκε γύρω στο 303 π.Χ. και ουσιαστικά πρόκειται για μεταφορά της πόλης των Σικυωνίων. Όταν νίκησε τη φρουρά του Πτολεμαίου, θέλοντας να εξασφαλίσει ότι η πόλη δεν θα περιερχόταν ξανά στον έλεγχο του τελευταίου, έπεισε και βοήθησε τους Σικυώνιους να μεταφέρουν τον οικισμό τους σε πιο οχυρωμένη θέση, εκεί όπου βρισκόταν παλαιότερα η Ακρόπολη. Ο Δημήτριος βοήθησε στο κτίσιμο των νέων σπιτιών και οι πολίτες του πρόσφεραν τιμές ισόθεου και ονόμασαν την νέα πόλη Δημητριάδα προς τιμήν του. Τις περισσότερες πληροφορίες για την ίδρυση της πόλης παραδίδει ο Διόδωρος (20.102), ενώ το γεγονός αναφέρεται επίσης από τον Στράβωνα¹⁷⁶ και τον Πλούταρχο¹⁷⁷.

Τη δεύτερη πόλη ίδρυσε ο Δημήτριος μετά το 294 π.Χ., όταν ανακηρύχτηκε βασιλιάς της Μακεδονίας. Τότε, εκτός από την Μακεδονία, είχε υπό την επιρροή του το

στη Συρία που αποτελούσε οχυρό κατά των αιγυπτιακών εισβολών και ήταν η σημαντικότερη από τις πόλεις που ίδρυσε. R.A. Billows, 145, 152, 215.

¹⁷⁶ Στράβων, 8.6.25: *Τὴν δὲ Σικυῶνα πρότερον Μηκῶνην ἐκάλου, ἔτι δὲ πρότερον Αἰγιαλεῖς ἀνῶκισε δ' αὐτὴν ἀπὸ θαλάττης ὅσον εἴκοσι σταδίους (οἱ δὲ δώδεκά φασι) ἐπὶ λόφον ἐρυμνὸν Δημήτριος.*

¹⁷⁷ Πλούταρχος, 25.3-4: *Σικυωνίους δὲ φήσας παρὰ τὴν πόλιν οἰκεῖν τὴν πόλιν, ἔπεισεν οὗ νῦν οἰκοῦσι μετοικίσασθαι· τῷ δὲ τόπῳ καὶ τοῦνομα τὴν πόλιν συμμεταβαλοῦσαν ἀντὶ Σικυῶνος Δημητριάδα προσηγόρευσεν.* Σύμφωνα με τον Διόδωρο ωστόσο η μετονομασία της Σικυώνας σε Δημητριάδα έγινε όχι από τον ίδιο τον Δημήτριο αλλά από τους Σικυωνίους προς τιμήν του. Βλ. Διόδωρο, 20.102.3: *Δημητριάδα μὲν γὰρ τὴν πόλιν ὠνόμασαν, θυσίας δὲ καὶ πανηγύρεις, ἔτι δ' ἀγῶνας ἐψηφίσαντο συντελεῖν αὐτῷ κατ' ἐνιαυτὸν καὶ τὰς ἄλλας ἀπονέμειν τιμὰς ὡς κτίστη.* Την ύπαρξη της πόλης κατά τον 2^ο μ.Χ. αι. μαζί με την ιστορία της ίδρυσής της αναφέρει και ο Παυσανίας, 2.7.1: *καὶ Δωριεῖς μὲν Σικυῶνιοι γεγόνασιν ἀπὸ τούτου καὶ μοῖρα τῆς Ἀργείας τὴν δὲ τοῦ Αἰγιαλέως ἐν τῷ πεδίῳ πόλιν Δημήτριος καθελὼν ὁ Ἀντιγόνου τᾶ πάλαι ποτὲ ἀκροπόλει προσῶκισε τὴν νῦν πόλιν.*

μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδος, καθώς και τα νησιά του Αιγαίου. Για την καλύτερη διοίκηση του κράτους του λοιπόν ίδρυσε νέα πρωτεύουσα. Η Κασσάνδρεια απ' όπου κυβερνούσε πριν ο Κάσσανδρος την Μακεδονία ή οι παλιές μακεδονικές πρωτεύουσες Αιγές και Πέλλα βρίσκονταν μακριά από την κυρίως Ελλάδα. Γι' αυτό νέα πρωτεύουσα έγινε το επίνειο των Φερών Παγασές, κοντά στον σημερινό Βόλο. Αφού ανάγκασε τους κατοίκους των γειτονικών θεσσαλικών πόλεων να μετοικήσουν εκεί, έκτισε νέα πόλη που πήρε το όνομα του ιδρυτή της, Δημητριάς¹⁷⁸, το οποίο διατήρησε και αργότερα σε αντίθεση με την Σικυώνα που επέστρεψε στην αρχική της ονομασία¹⁷⁹. Η νέα πόλη που βρισκόταν σε θέση-κλειδί για τον έλεγχο της ευρύτερης περιοχής, χάρη στη γεωγραφική της θέση εξελίχθηκε επίσης σε οικονομικό και εμπορικό κέντρο. Τη μεγαλύτερη ακμή της γνώρισε επί της βασιλείας του Φιλίππου Ε', οπότε και υπήρξε κοσμοπολίτικο κέντρο¹⁸⁰. Στην πόλη αυτή, μας πληροφορεί ο Πλούταρχος (53.77), εναπόθεσε τα λείψανα του πατέρα του ο υιός του Αντίγονος Γονατάς.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Το επόμενο ζήτημα που θα μας απασχολήσει είναι αν ο Δημήτριος είχε τη δυνατότητα να διοικεί ειρηνικά χωρίς να προξενεί αντιδράσεις και “εκρήξεις” στους πολίτες που κυβερνούσε. Σε αυτό ομολογουμένως δεν ήταν καλός. Ακόμα και κατά την πρώτη περίοδο της ηγεμονίας του στις ελληνικές πόλεις, όταν έφερε αναμφισβήτητα τον τίτλο του ελευθερωτή, είχαν ήδη αρχίσει να διαφαίνονται στον ορίζοντα τα πρώτα σύννεφα. Η υπερβολική αλαζονεία του και η αχαλίνωτη έπαρσή του προξενούσαν την δυσαρέσκεια των πολιτών. Η τάση του για προβολή σε συνδυασμό με την αποδοχή κάθε τιμής που του πρόσφεραν οι Αθηναίοι, ακόμα και αυτής να καταλύσει στον Παρθενώνα,

¹⁷⁸ Στράβων, 9.5.15: *ἔκτισε δὲ Δημήτριος ὁ πολιορκητὴς ἐπώνυμον ἑαυτοῦ τὴν Δημητριάδα μεταξύ Νηλείας καὶ Παγασῶν ἐπὶ θαλάττῃ τὰς πλησίον πολίχνας εἰς αὐτὴν συνοικίσας*. Πρβλ. και Πλούταρχο, 53.7.

¹⁷⁹ I. Malkin, 234.

¹⁸⁰ N.G.L. Hammond (1995), 243.

χωρίς μάλιστα να δείξει τον προσήκοντα σεβασμό, προκάλεσαν τελικά την δυσμένειά τους. Ας μην αναφερθούμε στην αστοχία του να τους προστάξει να συγκεντρώσουν γρήγορα διακόσια πενήντα τάλαντα για να τα δώσουν στην Λάμια και τις υπόλοιπες εταιίρες προκειμένου να αγοράσουν σαπούνια¹⁸¹, γεγονός που αποκαλύπτει την προκλητική έπαρση και την αδυναμία τελικά του Δημητρίου να διοικήσει με σύνεση και επιτυχία τις πόλεις που βρίσκονταν στη σφαίρα επιρροής του.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν έγινε βασιλιάς της Μακεδονίας. Έχουν ήδη αναφερθεί (σελ. 36) η ενόχλησή του, όταν αντίκρισε τη μονομελή διπλωματική αποστολή των Σπαρτιατών, καθώς και τα λόγια που απηύθυνε στον Λακεδαίμονα πρέσβη. Απίθανη επίσης ακούγεται στ' αυτιά του σύγχρονου μελετητή η πληροφορία ότι μια πρεσβεία των Αθηναίων, για την εύνοια των οποίων ενδιαφέρονταν κατεξοχήν, την είχε δυο χρόνια σε αναμονή πριν να τους παραχωρήσει ακρόαση¹⁸².

Παράλληλα με την αλαζονεία του, στην κακοδιοίκηση των περιοχών που ήλεγχε συντελούσε και η έμφυτη αδιαφορία του για τις διοικητικές υποθέσεις. Η διοικητική γραφειοκρατία και ο χρόνος που απαιτείται να αφιερώνει κανείς στα διαδικαστικά ζητήματα της λειτουργίας ενός κράτους απείχε πολύ από τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα του Δημητρίου, ο οποίος ήταν πρωτίστως άνθρωπος της δράσης και της διασκέδασης και όχι των τύπων και των διοικητικών ευθυνών. Τα καθήκοντα αυτά είχε αναλάβει ο πατέρας του, όσο ζούσε. Μετά το θάνατό του όμως, οι ευθύνες αυτές μεταβιβάστηκαν αναγκαστικά στον Δημήτριο, ο οποίος, ούτε καμιά προετοιμασία φάνηκε να έχει, ούτε και καμιά

¹⁸¹ Πλούταρχος, 27.1-2: *Πολλῶν δὲ γενομένων ἐν τῇ πόλει τότε πλημμελημάτων καὶ παρανομημάτων ἐκεῖνο μάλιστα λέγεται λυπῆσαι τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι διακόσια καὶ πεντήκοντα τάλαντα πορίσαι ταχὺ καὶ δοῦναι προσταχθέν αὐτοῖς, καὶ τῆς εἰσπράξεως συντόνου καὶ ἀπαραιτήτου γενομένης, ἰδὼν ἠθροισμένον τὸ ἀργύριον ἐκέλευσε Λαμίᾳ καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν ἐταίραις εἰς σμῆγμα δοθῆναι. ἢ γὰρ αἰσχύνῃ τῆς ζημίας καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ πράγματος μᾶλλον ἠνώχλησε τοὺς ἀνθρώπους.*

¹⁸² Ο.π. 42.2: *Ἀθηναίων μὲν γάρ, περὶ οὓς ἐσπουδάκει μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ἔτη δύο πρεσβεῖαν κατέσχεν.*

ιδιαίτερη διάθεση να τις αναλάβει. Αυτός ακριβώς ήταν και ο δεύτερος λόγος που, σε συνδυασμό με την έπαρση που τον χαρακτήριζε, τον έκανε τόσο απρόσιτο στους πολίτες της επικράτειάς του¹⁸³. Χαρακτηριστικά είναι τα δυο περιστατικά που παραδίδει ο Πλούταρχος (42.4-6): όταν σε κάποια έξοδό του που ήταν περισσότερο ευδιάθετος απ' ό,τι συνήθως, τον πλησίασαν κάποιοι Μακεδόνες και του έδωσαν γραπτώς τα αιτήματά τους, αφού τα έβαλε στην χλαμύδα του –γεγονός που χαροποίησε τους αιτούντες– δε δίστασε στη συνέχεια, όταν περνούσε πάνω από τη γέφυρα του Αξιού να τα ρίξει όλα στο νερό τινάζοντάς την. Αντιπροσωπευτική της αδιαφορίας του για τις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους του είναι και η απάντηση που έδωσε σε ηλικιωμένη γυναίκα, που επιμόνως του ζητούσε ακρόαση, λέγοντάς της ότι δεν έχει χρόνο. Βεβαίως, όταν αυτή αγανακτισμένη του είπε ότι τότε θα έπρεπε να πάψει να είναι βασιλιάς, συνειδητοποίησε την λανθασμένη του τακτική και άκουσε όλους όσους τον ήθελαν ξεκινώντας από την ηλικιωμένη γυναίκα (Πλούταρχος. 42.7-8). Τέτοιες όμως ενέργειες αποτελούν σπασμωδικές αντιδράσεις του Δημητρίου που οφείλονται μάλλον στον πληγωμένο εγωισμό του, παρά σε μια συνειδητοποιημένη μεταστροφή και ουσιαστική αλλαγή της διοικητικής του νοοτροπίας. Το πάγιο χαρακτηριστικό του σε ό,τι αφορά τη διοίκηση παραμένει η αδιαφορία. Αυτή εκφραζόταν εξίσου και προς τους αντιπροσώπους των ελληνικών πόλεων που δύσκολα τους παραχωρούσε ακρόαση και προς τους πολίτες της Μακεδονίας των οποίων τα αιτήματα επίσης δεν άκουγε¹⁸⁴.

Αναμενόμενες συνέπειες ήταν οι συχνοί ξεσηκωμοί των πληθυσμών, οι αντιδράσεις και η γενικότερη δυσαρέσκεια προς το πρόσωπό του. Ιδίως μετά την άνοδό του στον μακεδονικό θρόνο η δυσαρέσκεια κλιμακώθηκε από πλευράς ελληνικών πόλεων

¹⁸³ Ό.π. 42.1-2: *καί μάλιστα δή (ενν. ἐλύπει τούς ἀνθρώπους) τὸ δυσόμιλον αὐτοῦ καὶ δυσπρόσοδον ἢ γὰρ οὐ παρεῖχε καιρὸν ἐντυχεῖν, ἢ χαλεπὸς ἦν καὶ τραχὺς τοῖς ἐντυγχάνουσιν.*

¹⁸⁴ N.G.L. Hammond (1995), 245-246: «Οι απώλειες στην Αιτωλία μεγάλωσαν ακόμη περισσότερο την αντιπάθεια των Μακεδόνων για τον Δημήτριο, που είχε βγάλει ήδη όνομα αλαζόνα, παραλόγου και καταφρονητή των δικαιωμάτων της βασιλείας».

γιατί ο θρόνος της Μακεδονίας αποτελούσε σύμβολο καταπίεσης και καταδυνάστευσης για τους Έλληνες και από πλευράς Μακεδόνων γιατί αυτοί ήταν συνηθισμένοι σε ένα πιο ανοιχτό σύστημα διοίκησης με μεγαλύτερη πρόσβαση στον βασιλιά¹⁸⁵.

Απ' όσα έχουν αναφερθεί είναι σαφές ότι στον τομέα της διοίκησης ο Δημήτριος υστερούσε. Είναι αμφίβολο όμως αν πράγματι του έλειπαν οι ικανότητες για να κυβερνήσει σωστά. Πόσο οργανωτικός και μεθοδικός νους ήταν αποδεικνύεται εξάλλου από τις πολιορκίες του. Εκείνο όμως που είναι ξεκάθαρο ότι του έλειπε είναι η επιθυμία να το πράξει. Ο Δημήτριος δεν ήταν διατεθειμένος ούτε τρόπο συμπεριφοράς να αλλάξει απέναντι στους υπηκόους του για να τους κερδίσει, αλλά ούτε και τρόπο ζωής περιορίζοντας τις προσωπικές του διασκεδάσεις προς όφελος των κρατικών υποθέσεων. Γι' αυτό και έλειπε από τις περιοχές που κατακτούσε το οργανωμένο σύστημα διοίκησης που παγιώνει τελικά την κυριαρχία του κατακτητή. Απόδειξη τούτου συνιστά το γεγονός ότι δεκαπέντε χρόνια μετά το θάνατο του πατέρα του χάνει την επικράτειά του. Ο Δημήτριος γνώριζε καλύτερα ίσως απ' όλους τους υπόλοιπους διαδόχους πώς να κατακτά. Δε γνώριζε όμως πώς να διατηρεί τα κερημένα.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Όταν ο Αλέξανδρος (σημ.51) κάλεσε το 294 π.Χ. τον Δημήτριο για να τον υποστηρίξει στην διεκδίκηση του θρόνου, ο Δημήτριος ανταποκρίθηκε. Επειδή όμως καθυστέρησε, καθώς ήταν απασχολημένος με τις επιχειρήσεις του στην κυρίως Ελλάδα, ο Αλέξανδρος στράφηκε στον Πύρρο, βασιλιά των Μολοσσών, ο οποίος τον βοήθησε με αντάλλαγμα την εκχώρηση μεθοριακών προς την Ήπειρο περιοχών της Μακεδονίας. Τελικά, και με την παράλληλη παρέμβαση του Λυσιμάχου, που φοβόταν την παρουσία του

¹⁸⁵ Πλούταρχος, 42.6: *(ενν. επί την του Ἄξιοῦ γέφυραν ... εἰς τὸν ποταμὸν ἐξέριψε ... ἐγγράφους ἀξιώσεις) καὶ τοῦτο δὴ δεινῶς ἠνίασε τοὺς Μακεδόνας, ὑβρίζεσθαι δοκοῦντας, οὐ βασιλεύεσθαι, καὶ Φιλίππου μνημονεύοντας ἢ τῶν μνημονευόντων ἀκούοντας, ὡς μέτριος ἦν περὶ ταῦτα καὶ κοινός.*

Δημητρίου στη Μακεδονία¹⁸⁶, οι δυο αδελφοί συμφώνησαν να την διοικούν από κοινού, όπως είχε ορίσει στην αρχή η μητέρα τους Θεσσαλονίκη, την οποία είχε δολοφονήσει ο Αντίπατρος. Όταν έφτασε λοιπόν ο Δημήτριος στη Μακεδονία, η παρουσία του ήταν μάλλον ανεπιθύμητη. Φεύγοντας συνοδεύτηκε από τον Αλέξανδρο, τον οποίο και διέταξε τους σωματοφύλακες του να δολοφονήσουν στην Λάρισα: *Cuius adventum verens Lysimachus persuadet genero suo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti quam paternum hostem in Macedoniam admitti inchoatam igitur inter fratres reconciliationem cum praesensisset Demetrius, per insidias Alexandrum interfecit occupaque Macedoniae regno caedem apud exercitum excusaturus in contionem vocat*¹⁸⁷.

Ότι ο Δημήτριος είχε βλέψεις στον Μακεδονικό θρόνο και ότι θεώρησε την πρόσκληση του Αλεξάνδρου μοναδική ευκαιρία για να τις πραγματώσει είναι όχι μόνο ευνόητο, αλλά και αδιαμφισβήτητο. Το ζητούμενο είναι αν προέβη τελικά στην δολοφονία από στυγνό υπολογισμό, όταν είδε την ευκαιρία να χάνεται με τον συμβιβασμό των δυο αδελφών ή αν το έκανε εξωθούμενος από συγκεκριμένες ενέργειες που υπέπεσαν στην αντίληψή του. Οι περισσότερες πηγές οδηγούν στην πρώτη εκδοχή. Αυτό προκύπτει από το απόσπασμα του Τρόγου, που ήδη παραθέσαμε και αυτό παραδίδουν και ο Διόδωρος (21.7.1: *Ἀλέξανδρος ἀδελφὸς Ἀντιπάτρου προσκαλεσάμενος Δημήτριον βασιλέα εἰς βοήθειαν, δολοφονεῖται ὑπ' αὐτοῦ*) και ο Πausανίας (9.7.3 *ἐπαγαγόμενος (ενν. ο Αλέξανδρος) δὲ Δημήτριον τὸν Ἀντιγόνου καθεῖλε μὲν δι' ἐκείνου καὶ ἐτιμωρήσατο τὸν ἀδελφὸν Ἀντίπατρον, ἀνεφάνη μὲντοι φονεὰ ἐξευρηκῶς ἑαυτῶ καὶ οὐ σύμμαχον*)¹⁸⁸.

Ο μόνος που υποστηρίζει την δεύτερη εκδοχή είναι ο Πλούταρχος. Σύμφωνα με τον Χαιρωνέα (36.10-12), ο Δημήτριος πρόλαβε απλώς την δολοφονία που του επεφύλαττε

¹⁸⁶ Ο Λυσίμαχος φοβόταν γιατί γνωρίζοντας τις επεκτατικές βλέψεις του Δημητρίου ήταν μάλλον υποψιασμένος για όσα επακολούθησαν. Ο ίδιος είχε προσωπικό ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην περιοχή, αφενός, γιατί ήταν πεθερός του Αντιπάτρου, και αφετέρου, γιατί ήταν ηγεμόνας της γειτονικής Θράκης.

¹⁸⁷ Πομπήιος Τρόγος, 16.1.7-9.

¹⁸⁸ Βλ. επίσης 1.10.1.

ο Αλέξανδρος: φυλάττεσθαι γάρ όκνωών (ενν. ο Αλέξανδρος), ώς μη κάκεινον άντιφυλάττεσθαι διδάξη, παθών έφθασε, † δραñ μέλλοντος αύτου μη διαφυγεϊν έκεινον †, ο έμηχανάτο. κληθείς γάρ επί δεϊπνον ήλθε προς τον Δημήτριον. ώς δ' έκεινος έξανέστη μεταξύ δειπνωών, φοβηθείς ο 'Αλέξανδρος συνεξανέστη και κατά πόδας αύτω προς τάς θύρας συνηκολούθει. γενόμενος ουν ο Δημήτριος προς ταϊς θύραις και κατά τους έαυτου δορυφόρους και τουτο μόνον είπων κόπτε τον έπόμενον", αύτος μέν ύπεξήλθεν, ο δ' 'Αλέξανδρος ύπ' έκεινων κατεκόπη και των φίλων οί προσβοηθοϋντες, ων ένα λέγουσι σφαττόμενον είπειν, ώς ήμέρα μιᾶ φθάσειεν αύτους ο Δημήτριος. Παρά την μαρτυρία του Πλουτάρχου πρέπει νομίζουμε να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σ' αυτή την εκδοχή. Αναμφισβήτητο είναι ότι η άφιξη του Δημητρίου μετά την επίλυση της διαμάχης προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, αρχικά κλίμα αμηχανίας και αργότερα φόβου και καχυποψίας. Το κλίμα αυτό όμως στρεφόταν μάλλον ενάντια στην παραμονή του, που ήταν φυσικό να γεννά υποψίες, παρά στον ίδιο προσωπικά. Αυτό εξάλλου διαφαίνεται και από τα λόγια του Πλουτάρχου (*Πύρ.*, 7.1): και δηλος μέν ήν εύθϋς ήκων μη δεομένω και φόβον παρεϊχεν· ολίγας δ' ήμέρας συγγενόμενοι δι' άπιστίας έπεβούλευσαν αλληλοις άμφοτεροι.

Ας εξετάσουμε τώρα πως είχαν τα πράγματα από την πλευρά του Δημητρίου. Ήταν σαφές ότι δεν έφτασε εκεί από ανιδιοτελή κίνητρα και αγνό ενδιαφέρον για να βοηθήσει τον Αλέξανδρο. Όπως εξάλλου ούτε και ο Πύρρος. Η επεκτατική του διάθεση ήταν δεδομένη και μάλλον γνωστή στους αντιπάλους του αν κρίνουμε από τις μαρτυρίες¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Πausanias, 1.10.1: *περιελθούσης δε ές Δημήτριον τον 'Αντιγόνου τής αρχής, ένταϋθα ήδη Λυσίμαχος πολεμήσεσθαι ήλπιζεν υπό Δημητρίου και αύτος άρχειν ήξιου πολέμου, πατρῶον έπιστάμενος ον Δημητρίω προσπεριβάλλεσθαι τι έθέλειν και άμα όρῶν αύτον παρελθόντα ές Μακεδονίαν μετάπεμπτον υπό 'Αλεξάνδρου του Κασσάνδρου, ώς δε άφίκετο, αύτον τε 'Αλέξανδρον φονεύσαντα και έχοντα άντ' έκεινου την Μακεδόνων αρχήν και Πομπήιος Τρόγος, 16.1.6: *Nec Demetrius spe invadendi Macedonici regni moram fecit.**

Όλοι επομένως στη Μακεδονία γνώριζαν τα κίνητρα που τον οδήγησαν εκεί, την επιθυμία του δηλαδή να ελέγξει την περιοχή, απ' όπου προήλθε και το κλίμα της καχυποψίας.

Δεδομένη επίσης ήταν εκείνη την περίοδο η πολιτική του αποδυνάμωση. Είχε χάσει την επιρροή του σε μεγάλο μέρος της Μ. Ασίας και της Κύπρου και προσπαθούσε να ανακτήσει την επιρροή του στην κυρίως Ελλάδα. Παρ' όλο λοιπόν που η εκδοχή του Πλουτάρχου δικαιολογεί τον Δημήτριο είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχτούμε ότι η δολοφονία του Αλεξάνδρου του άνοιγε και πάλι τον δρόμο για την εξουσία. Το γεγονός εξάλλου, όπως παρατηρεί ο Walbank (1995), 237 ότι η δολοφονία διαπράχθηκε μακριά από την Μακεδονία υποδηλώνει ότι ο Δημήτριος την είχε προσχεδιάσει¹⁹⁰.

Η πράξη της δολοφονίας αποτελεί ίσως την πλέον αποφασιστική, αν όχι αδιάσπαστη πράξη του Δημητρίου. Αναμφισβήτητα πρόκειται για μια εγκληματική ενέργεια. Ωστόσο οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι απαιτούσε αποφασιστικότητα και τόλμη και αποκαλύπτει άνθρωπο με ηγετική φυσιογνωμία, αποφασισμένο να ανέβει στην εξουσία και να επωμιστεί τις συνέπειες των πράξεων του. Γιατί βέβαια, όταν ο Δημήτριος αποτόλμησε την δολοφονία του Αλεξάνδρου δεν μπορούσε να προβλέψει τις αντιδράσεις του μακεδονικού λαού. Είχε βέβαια κάποια πλεονεκτήματα έναντι του εναπομείναντα αντιπάλου του, του Αντιπάτρου, ο οποίος ήταν αντιπαθής στους Μακεδόνες (βλ. σημ. 55), όμως οι διαθέσεις των Μακεδόνων δεν μπορούσαν να αποτελούν πανάκεια για την τελική έκβαση της κατάστασης.

¹⁹⁰ Με την άποψη του Walbank συμφωνεί και ο N.G.L. Hammond (1999), 322, αλλά και ο C. Wehrli, 167-168, ο οποίος αποδίδει την εκδοχή του Πλουτάρχου στην προσωπική συμπάθεια που έτρεφε ο Ιερώνυμος (πηγή του βιογράφου) για τον Δημήτριο.

ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Όπως συμβαίνει με κάθε δημόσιο πρόσωπο, έτσι και στην περίπτωση του Δημητρίου το δημόσιο και το ιδιωτικό συμπλέκονται. Όπως έχει διαφανεί από την ως τώρα ανάλυση, χαρίσματα αλλά και ελαττώματα της προσωπικότητάς του γίνονται εμφανή στην δημόσια πλευρά της ζωής του, όταν διοικεί πόλεις ή στρατεύματα. Το θάρρος, η γενναιότητα και η μεγαλοψυχία που είναι χαρίσματα της προσωπικότητάς του δεν μπορούσαν παρά να εκδηλώνονται και στα πεδία των μαχών, όταν ο Δημήτριος ορμούσε άφοβα στη μάχη ή χάριζε τη ζωή των ηττημένων αντιπάλων του (βλ. σελ. 12, 17). Αλλά και η αλαζονεία, η έπαρση, η μεγαλομανία, σοβαρά επίσης ελαττώματα του χαρακτήρα του δεν μπορούσαν παρά να κάνουν την εμφάνισή τους στην δημόσια ζωή, όταν αυτός απευθυνόταν στους πολίτες της επικράτειάς του ή εμφανιζόταν σε εκδηλώσεις δημοσίου χαρακτήρα (βλ. σελ. 31-36, 76-78).

Το κυριότερο όμως ελάττωμά του, που καθρεφτιζόταν και στην δημόσια εικόνα του, την οποία και επηρέαζε αρνητικά, ήταν η αδυναμία του στο ωραίο φύλο. Αυτή δεν του στοίχιζε μόνο σε επίπεδο σχέσεων με τους πολίτες των πόλεων που διοικούσε (βλ. σελ. 25-26), αλλά επηρέαζε αρνητικά και την στρατιωτική του δραστηριότητα. Ενώ, παραδείγματος χάρη, διεξήγαγε την μάχη στα Μέγαρα το 307 π.Χ., λίγο έλειψε να συλληφθεί έξω από την Πάτρα, όπου είχε πάει για να συναντήσει την Κρατισίπολη, μια καλλονή της εποχής (βλ. σελ. 24-25). Αλλά και γενικότερα η υπερβολική του ενασχόληση και το ενδιαφέρον του για τις γυναίκες ήταν φυσικό να γίνεται ως ένα βαθμό εις βάρος της ενασχόλησης τόσο με τις στρατιωτικές όσο και με τις διοικητικές υποχρεώσεις, παρά τις αντίθετες διαβεβαιώσεις του Πλουτάρχου¹⁹¹.

Δεν ήταν όμως μόνο η ιδιωτική ζωή του Δημητρίου που επηρέαζε την δημόσια. Συνέβαινε επίσης και το αντίθετο. Πολιτικές σκοπιμότητες επηρέασαν αν όχι καθόρισαν

¹⁹¹ Πλούταρχος, *Δημήτρ.* - *Αντών.* Σύγκρ. 3.2-3: *οὐκ ἂν εἴποι δέ τις, ὡς Δημήτριον ἐν εὐπαθείαις καὶ συνουσίαις ὄντα πράξεων καιρὸς ἐξέφυγεν, ἀλλὰ τῇ περιουσίᾳ τῆς σχολῆς ἐπεισῆγε τὰς ἡδονάς, καὶ τὴν Λάμιαν ὥσπερ τὴν μυθικὴν ἀτεχνῶς παίζων καὶ νυστάζων ἐποιεῖτο διαγωγὴν.*

τις προσωπικές του επιλογές. Και οι πέντε γάμοι που συνήψε υπηρετούσαν πολιτικές αναγκαιότητες. Η αρχή έγινε με τον πρώτο γάμο του με την Φίλα, για τον οποίο όπως ήταν φυσικό –ιδιαίτερα νέος ο ίδιος τότε και άρα απρόθυμος να ευθυγραμμιστεί με τις πολιτικές τακτικές και σκοπιμότητες– είχε και τις περισσότερες αντιρρήσεις (βλ. σελ. 9-10). Και οι υπόλοιποι βεβαίως γάμοι που ακολούθησαν, όλοι με στενές συγγενείς ισχυρών προσώπων (βλ. σελ. 27-29), κινήθηκαν στο ίδιο πλαίσιο επισφράγισης συμφωνιών και σύναψης συμμαχιών. Η τακτική αυτή βεβαίως δεν πρέπει να θεωρηθεί ως μια ιδιαίτερη παραχώρηση από πλευράς Δημητρίου. Ήταν διαδεδομένη πολιτική τακτική των ημερών του, την οποία ακολουθούσαν και όλοι οι υπόλοιποι διάδοχοι. Αυτό όμως δεν παύει να αποτελεί έκφραση της επίδρασης του δημόσιου στο ιδιωτικό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φυσιognωμία αντιφατική και ακραία ο Δημήτριος Πολιορκητής συγκέντρωνε στο πρόσωπό του μεγάλες αντιθέσεις. Ως άνθρωπος διαπνεόταν από έντονο πάθος για ζωή που όμως άγγιζε συχνά τα όρια της φιληδονίας. Ως στρατιωτικός διακρινόταν από μοναδική γενναιότητα και τόλμη την οποία όμως δεν ήξερε να συγκρατεί όταν έπρεπε. Εξαιτίας της ακράτητης ορμής του ηττήθηκε στην Ιψό και απέτυχε τελικά στην τελευταία του εκστρατεία στη Μ. Ασία. Ως στρατηγός ήταν μεγαλοπρεπής, εραστής της πολυτέλειας και της λαμπρότητας, που όμως συχνά κατέληγε σε τάση επίδειξης και υπερβολής. Ενώ ως στρατιωτικός αλλά και ως άνθρωπος επέδειξε μοναδική καρτερικότητα στις μεταβολές της τύχης, ως διοικητής δεν επέδειξε την ίδια υπομονή για τις υποθέσεις του κράτους του, με αποτέλεσμα να χάνει τις κατακτήσεις του. Άνδρας με μεγάλη προσωπική γοητεία την οποία εξέπεμπε σε φίλους και εχθρούς, γενναίος μα και επιπόλαιος, μεγαλόψυχος μα και σκληρός, υποδειγματικός στρατηγός αλλά κακός διοικητής, ο Δημήτριος αποτελεί μοναδικό κράμα αρετών και ελαττωμάτων, μια ιδιαίτερα γοητευτική ιστορική φυσιognωμία. Πηγή της γοητείας του ήταν αυτή ακριβώς η συνύπαρξη των αντιθέτων στο πρόσωπό του, η έλλειψη του μέτρου που τον διέκρινε, το πάθος με το οποίο ορμούσε στη μάχη μα και στη ζωή, το κουράγιο με το οποίο ξεκινούσε κάθε φορά από την αρχή, όταν πριν τα είχε χάσει όλα. Μια τόσο σπάνια, πολύπλευρη μα και ενδιαφέρουσα φυσιognωμία ήταν φυσικό να γοητεύσει όχι μόνο τους συγχρόνους της αλλά και εμάς τους κατοπινούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Billows R.A. *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Berkeley 1990.
- Briscoe J. «The Antigonids and the Greek States» στο συλλογικό τόμο P.D.A. Garnsey - C.R. Whittaker (εκδ.), *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge 1978.
- Bury J.B. *The Hellenistic Age*, Cambridge 1925.
- Cary M. «A Constitution of the United States of Greece», *CQ* 17 (1923), 137-148.
- Cary M. *A History of the Greek World from 323 to 146 B.C.*, London 1932.
- Dinsmoor W.B. «Demetrius Poliorketes and the Athenian Calendar», *Hesperia* 4 (1935), 303-310.
- Edson C.F., «The Antigonids, Herakles, and Beroea», *HSPH* 45 (1934), 214-240.
- Ferguson W.S., «Lachares and Demetrius Poliorketes», *CPh* 24 (1929), 1-31.
- Green P. «Apollonios Rhodios and the Social Revalidation of Myth for a New Age», στο συλλογικό τόμο P. Cartledge - P. Garnsey - E.S. Gruen (εκδ.), *Hellenistic Constructs*, Berkeley 1997.
- Griffith G.T. *The Mercenaries of the Hellenistic World*, Cambridge 1968.
- Hadley R. Hieronymus of Cardia and early Seleucid Mythology», *Historia* 18 (1969), 142-152.
- Hammond N.G.L. - Walbank F.W., *Ιστορία της Μακεδονίας*, τόμος 3 (μτφρ. Α. Μαλλιάρης, Θεσσαλονίκη 1995), Oxford 1988.
- Hammomd N.G.L. *Το Μακεδονικό Κράτος* (μτφρ. Διον. Γκούσκος και Ευκλ. Σακελλάριος, Αθήνα 1999), Oxford 1989.
- Hauben H. «A Royal Toast in 302 B.C.», *Anc Soc* 5 (1974), 105-117.
- Heckel W. «Demetrios Poliorketes and the Diadochoi», *PP* 39 (1984), 438-440.
- de Lacy P. «Biography and Tragedy in Plutarch», *AJPh* 73 (1952), 159-171.

- Larsen J.A.O. «Representative Government in the Panhellenic Leagues», *CPh* 20 (1925), 313-329.
- Macurdi G.H. «A Note on the Jewellery of Demetrius the Besieger», *AJA* 36 (1932), 27-28.
- Malkin I. *Religion and Colonization in Ancient Greece*, Leiden 1987.
- Manni E. *Plutarchi vita Demetrii Poliorketis. Introduzione, a commento e appendice*, Firenze 1953.
- Μικρογιαννάκης Ε. «Διάδοχοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Ελληνικός κόσμος (323-306 π.Χ.)», *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τόμος Δ', Αθήνα 1980.
- Murray O. «Hellenistic Royal Symposia», στο συλλογικό τόμο P. Bilde - T. Engberg-Pedersen - L. Hannestad - J. Zahle (εκδ.), *Aspects of Hellenistic Kingship*, Cambridge 1996.
- Newell E.T. *The Coinages of Demetrius Poliorketes*, Chicago 1978.
- Παπασταύρου Ι. «Βιβλιοκρισία εις Dimitracos G.», *Αθηνά* 48 (1938), 250-258.
- Pelling C.B.R. *Plutarch's Life of Antony*, Cambridge 1988.
- Scott K. «The Deification of Demetrius Poliorketes», *AJPh* 49 (1928), 137-166.
- Scullard H.H. *The Elephant in the Greek and Roman World*, Cambridge 1974.
- Seltman C.T. «A Synopsis of the Coins of Antigonus I and Demetrius Poliorketes», *NC* 9 (1909), 264-273.
- Simpson R.H. «Antigonus the One-Eyed and the Greeks», *Historia* 8 (1959), 385-409.
- Sweet W.E. «Sources of Plutarch's Demetrius», *CW* 44 (1951), 177-181.
- Tarn W.W. «The Constitutive Act of Demetrius' League of 303», *JHS* 42 (1922), 198-206.
- Tarn W.W. «Two Notes of Seleucid History, Seleucus' 500 Elephants», *JHS* 60 (1940), 84-89.

- Τουλουμάκος Ι. «Οι πόλεμοι των Διαδόχων (306-280 π.Χ.), *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τόμος Δ', Αθήνα 1980.
- Walbank F.W. *Ο Ελληνιστικός κόσμος* (μτφρ. Τ. Δαρβέρης, Θεσσαλονίκη 1993), Oxford 1981.
- Walcot P. «Plutarch on sex», *G&R* 44 (1997), 166-187.
- Wheatley P.V. «The Lifespan of Demetrius Poliorketes», *Historia* 46 (1997), 19-27.
- Wheatley P.V. «The Young Demetrius Poliorketes», *AHB* 13 (1999), 1-13.
- Wherli C. *Antigone et Demetrios*, Genève 1968.
- Wilson N.G. *Aelian. Historical Miscellany*, Loeb 1997.